

LIBER
IN
FRIDERICIANAM BIBLIOTHECAM
EX
ABUNDANTIA ELECTORALIS
BRANDENBURGICAE,
QVAE BEROLINI EST,
ADSCRIPTVS
C1D1CCXCVIII

Gw. 2.

06 4506

BREVIS NARRATIO
 EORVM QVÆ IN FLORIDA AMERICÆ PROVINCIA
 Gallis acciderunt, secunda in illam Navigatione, du-
 ce Renato de Laudoniere classis Præfecto:
 Anno M D LXIII.
 QVÆ EST SECUNDA PARS AMERICÆ.
 Additæ figuræ et Incolarum eicones ibidem ad vivū expressæ:
 brevis item Declaratio Religionis, rituum, vivendi que
 ratione ipsorum.
 Auctore
 Iacobo le Moyne, cui cognomen de Morgues, Laudonierum
 in ea Navigatione sequuto.
 Nunc primùm Gallico sermone à Theodoro de Bry Leodienſe
 in lucem edita: latio vero donata a C.C.A.

Cum gratia & privileg. Caf. Majeſt. ad quadriennium

FRANCOFORTI AD MOENVM
 Typis Ioānis Wecheli, Sumtibus vero Theodori
 de Bry ANNO M D XCI.
 Venales reperitur in officina Sigismundi Feinbēdii

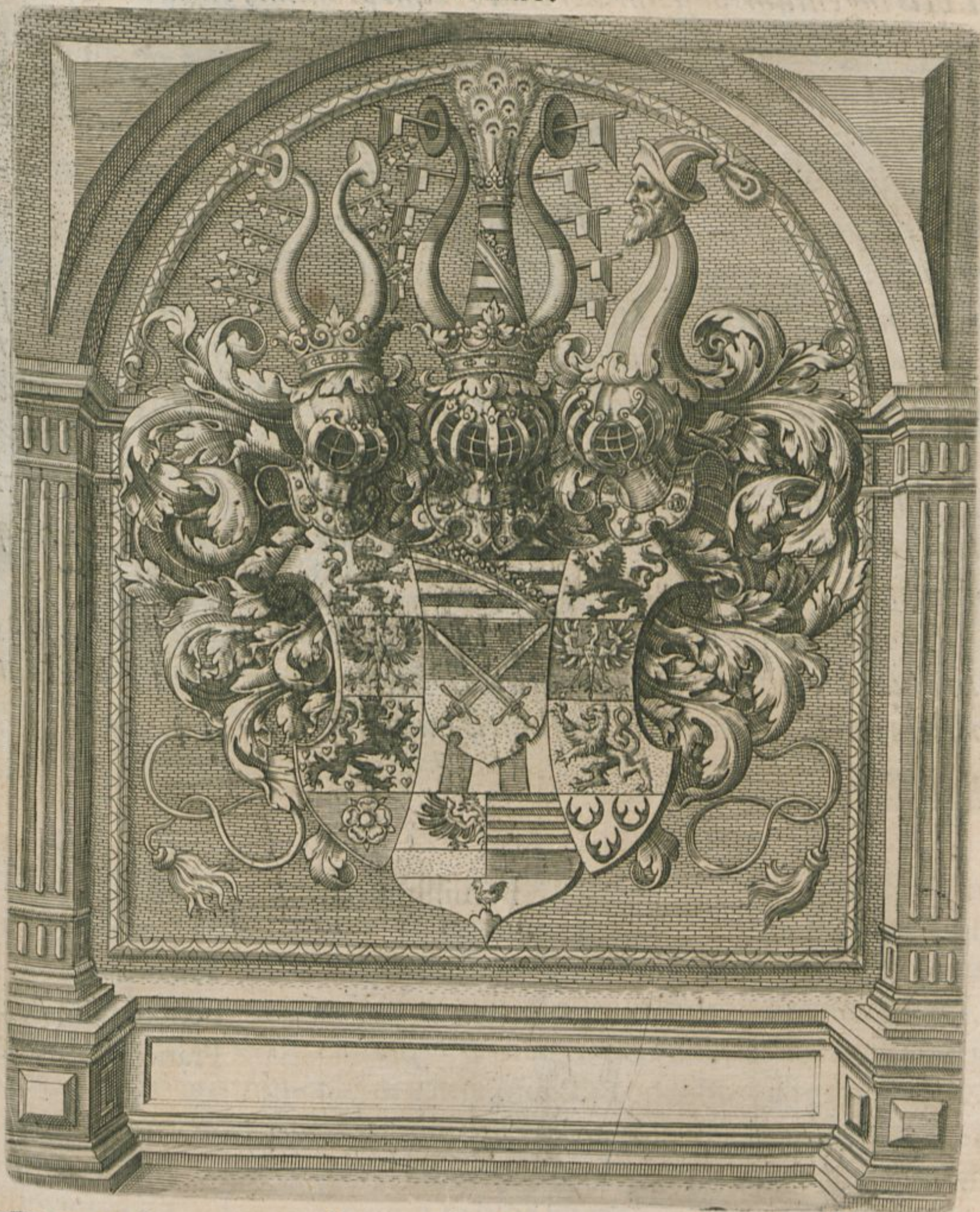
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF
SACSEN-ANHALT

UNIVERSITÄTS- UND LANDESBIBLIOTHEK
SACSEN-ANHALT
MAGDEBURG

ILLVSTRISSIMO
 PRINCIPI AC DOMINO
 DN. CHRISTIANO, DVCI SAXONIÆ,
 LANDGRAVIO THVRINGIÆ, MARCHIONI MISNIÆ,
 Burggravio Magdeburgensi, Sac. Rom. Imperii Archimarschalco
 & Electori, &c. Domino suo Clemen-
 tissimo.

M VLTIS placuit Ill^{me} Princeps ac Domine Clementissi-
 me, Virginix historia, quam Ill^{ms} V. C. nomini dicaui.
 Nūc in lucē emitto Floridæ historiam, perbreuem quidem
 illam, sed quæ multa scitu digna contineat paucis adhuc
 cognita: & cum pluribus elegantioribusque iconibus &
 picturis sit exornata quam superior, addita etiam Chorographia dili-

Epistola Dedicatoria.

gantissimè expressa, quæ magnam venustatem illi conciliat (scio enim nullam illius regionis descriptionem, hætenus fuisse publicatam quæ huic comparari possit) magis adhuc placituram spero. Nam illa breviter explicat quid Gallis duce Laudonniero in eam Provinciam profectis acciderit anno MDLXV. & quam crudeliter contra iusurandum & datam fidem ab Hispanis sint trucidati: deinde Incolarum mores, ritus, ceremonias, victus rationem, & ornatum luculenter admodum exprimit. His ingenium vafrum, acre, ad bellum pronum, vindictæ cupidum, contra Virginiensibus mite & placidum.

Licet autem nullis sumtibus (qui sane non fuerunt leves) aut laboribus pepercerim, ut hæc Historia ornatio, plenior & absolutior in lucem prodiret: non defuturos tamen suspicor (ut tetricum, & alienos conatus carpenti prurigine laborans est quorundam ingenium) qui cavillentur.

Eam ob causam, ut Virginia patronum ante delegi Illma V. C. sub cuius presidio tutâ esse posset ab istorum vitilitigatorum & maleficatorum hominum Theonino dente: sic eiusdem Illma V. C. tutelâ commendandam putavi hanc ipsius sororem Floridam.

Illam igitur eadem animi benignitate excipere & fovere dignabitur Illma V. C. cum sorore longe venustior sit, & me cum utraque commendatum habere.

DEVS OPT. MAX. Illma V. C. omni felicitatis genere, pro divina sua clementia prosequi velit. Datum Francofurti ad Mœnum 30. Februarij, Anno reparatæ salutis humanæ CIO IO XCI.

Illma V. C.

humillimus cliens

Theodoricus de Bry
Leodiensis, & civis
Francofurtensis.

BENEVOLO LECTORI.

NOLI existimare, benevole Lector, *Virginia*, quã ante aliquot menses publicam fecimus, & hanc *Florida*, quam tibi nunc proponimus, Historias nobis dumtaxat esse concessas, ut voluptatem ex earum lectione & intuitu caperemus; tametsi, ut verum fateamur, ea res magnoperè animos etiam afficiat: sed potius, ut observatis immensis & admirandis Dei operibus, illi gratias agamus pro accepto beneficio, quòd se nobis patefacere, & salutis viam nos docere dignatus sit, cum animadvertimus miseros istos *Florida* & vicinarum Provinciarum incolas (qui tamen ab uno ex Noë liberis haud dubiè originem duxerunt, à *Cham* verò potius, ut credibile est, quàm ab ullo ex reliquis) cognitionis Dei adeo esse ignaros. Alioqui sane eleganti corporis symmetria donati sunt, magni, robusti, audaces, agiles: summi tamen dissimulatores & infidi. Luridum & sordidum colorem habent, quem corporis inunctione oleo quodam, & Solis ardoribus contrahunt: nam recéns nati satis sunt albi.

Ad lectorem Præfatio.

Vt verò in Virginiae historia significavi à quo illius icones acceperam: sic etiam tibi significandum duxi, hanc historiam & ejus icones in Anglia accepisse à vidua Jacobi le Moyne, cui alias cognomen de Morgues inditum erat, pictoris, qui Laudonierum in eam Provinciam secunda navigatione comitatus est, isticque icones expressit, deinde rei gestæ historiam conscripsit, quam dum viveret aliquoties mihi ostendit.

Gaudio igitur perfusus me eam esse nactum, nullis sumptibus peperci, ut illam prælo committerem, egoque & mei liberi diligentem operam impendimus incidendis in areas tabulas iconibus, ut nitidiores essent, licet parum durabiles, quia delicatior illa sculptura facillè atteritur. Mea tamen diligentia nihil effecissem, omnia enim in varias schedas dispersa acceperam, nisi Nobilis viri mei amici benevola opera in rebus ordine distribuendis adjutus fuisset: quin & Gallicum Historiæ sermonem ille expolivit, & eam deinde Latinam fecit, quemadmodum antea Virginiae Historiam.

Provinciae ergò Chorographiam, Incolarum icones, vivendi rationem & ritus ad vivum expressos, tibi que oblatos, ut non minus commodè, quàm si ipsa Provincia versareris, contemplari possis, eo animo accipe, quo tibi offeruntur: spero etiam futurum, Deo annuente, ut aliquid adhuc aliud hujus farinae accipias.

Exem-

EXEMPLAR CAESARIS rei Privilegij.

RUDOLPHVS II. Divina favente clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, Germania, Hungaria, Bohemia, Dalmatia, Croatia, Sclavonia, &c. Rex, Archidux Austria, Dux Burgundia, Styria, Carinthia, Carniola, Wirtembergae, &c. Comes Tyrolis, &c. Recognoscimus & notum facimus tenore praesentium universis, nobis & Imperio dilectum Theodoricum de Bry civem Francofurti ad Mœnum, humiliter nobis exponendum curasse, quod magna cura & magnis sumptibus Incolarum America habitus, ritus & mores in aeneas tabulas incidere, quod opus libenter in lucem emittere cuperet, demisse etiam supplicasse (quandoquidem nemini id aduersum, sed multis gratum futurum sit, magniq; in eam rem sumptus sint ipsi faciendi) ut Caesareo nostro privilegio eum munire clementer dignemur, ne cuiquam alteri, qui suum commodum cum ipsius summo detrimento quaerit, aeneas istas tabulas aut icones vel hoc opus imitari aut exprimere liceat. Nos illius humilibus precibus annuentes, ex certa nostra Caesarea Maiestatis scientia & autoritate hanc gratiam & privilegium praedicto Theodorico de Bry concedimus, ut praedictos typos & icones in lucem edat, & ne intra quadriennium ab huius privilegii concessione supputandum, quispiam, quicumque tandem ille sit, istas icones ad imitationem excudat, aut sic impressas invehat, importet, aut vendat. Quapropter inhibemus singulis nostris & sacri Imperii subditis & fidelibus, cuiuscunque dignitatis, status & conditionis sint, praesertim autem omnibus Typographis, bibliopolis, aliisque librariam negociationem exercentibus, nisi nostram indignationem & gravem pœnam incurrere velint; & vetamus, ne quis eorum, aut alius eorum nomine, praedictas aeneas tabulas & icones quas saepe memoratus Theodoricus de Bry excudet, intra dictum quadriennium ad imitationem imprimat, aut sic impressas circumvehat, venales proponat aut quoquo modo distribuatur, aliosve id facere permittat, sub pœna nostra indignationis & amissionis singulorum exemplarium dictae impressionis, quae saepedictus Theodorus de Bry, ubicumque locorum nactus fuerit, per se, vel suos, propria autoritate & sine impedimento sibi vendicare, atque illis pro suo arbitrio uti poterit, libere, & sine detrimento.

Debet tamen saepe praefatus Theodoricus de Bry, nisi hac nostra gratia & privilegio privari velit, tria praefatae impressionis exemplaria propriis impensis ad nostram Imperialem Cancellariam transmittere. Harum testimonio literarum manu nostra subscriptarum & sigilli nostri impressione munitarum, Datum in nostra Regia arce Praga, vigesima quarta Martii, Anno Domini Millesimo quingentesimo & nonagesimo, Regnorum nostrorum Romani decimoquinto, Hungarici decimo octavo, & Bohemici etiam decimoquinto.

Rudolphus.

Iacob Kurz von
Senfftenau.

Ad mandatum sacrae Caes.
Majestatis proprium

A. Erstenberger.

EXEMPLAR CARSA

Privilegium

Faint, mirrored text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Rudolphus

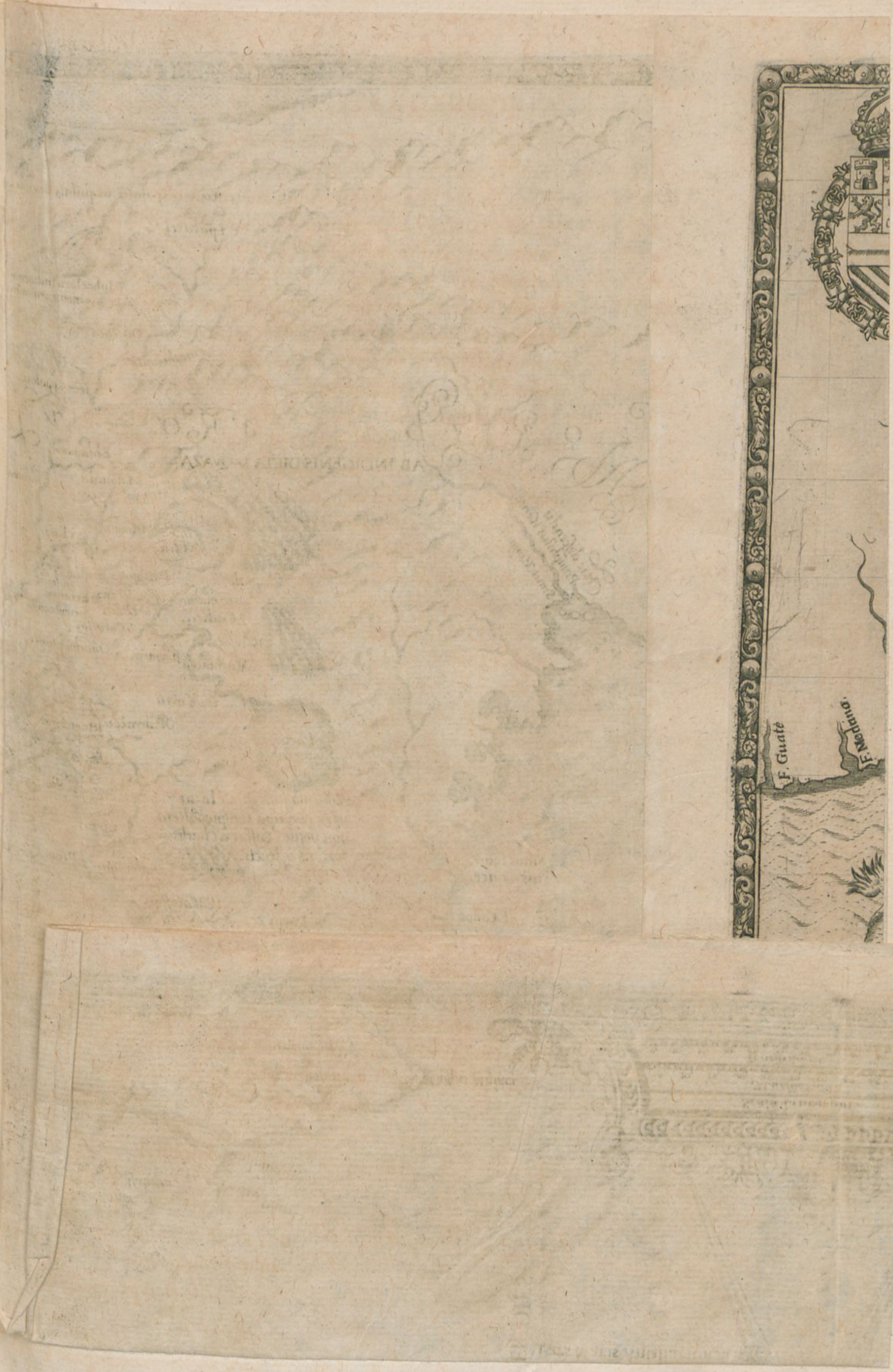
Jacobus von
Schiffman

Admiratione facta Car
Ms. Proprium

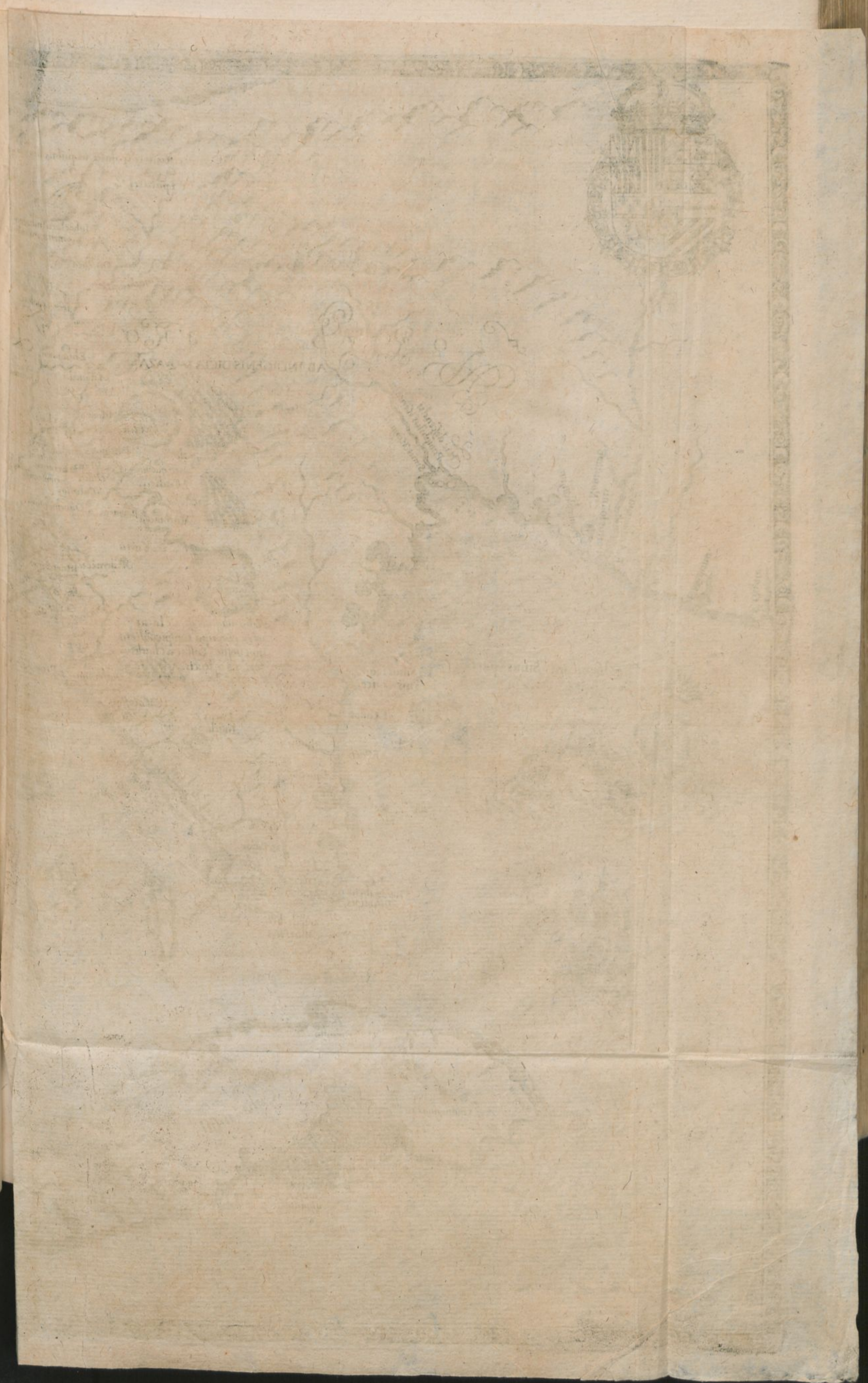
A. Eisenberger

18. April 1771

Am 18. April 1771
wurde in der
Stadt Halle
das
Gebäude
der
Halle
abgebrannt
und
die
Stadt
Halle
in
Asche
verändert.

UNIVERSITÄTS- UND LANDESBIBLIOTHEK SACHSEN-ANHALT
Halle (Saale) am 18. April 1771

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

Dum hæc geruntur, nemo ex nostris non admovebat manum operi, nobiles, milites, opifices, nautæ & alii, ut se adversus hostem munirent, & contra aëris injurias tuerentur, singuli sibi pollicentes (facta ex his quæ donata & permutatione acquisita fuerant æstimatione) brevi se locupletes futuros.

Laudonnierus extructa jam arce, ipsiusque ædibus, & magno illo ædificio, in quod convecta annona, & reliqua ad bellum necessaria, absolutis, singulorum in cibo & potu dimensum contrahere cœpit, sic ut post tres hebdomadas, singulis in diem unum vitrum sicera dimidia ex parte aqua diluta plenum daretur: quod ad cibos attinet, quorum in novo hoc orbe spes facta, ne gry quidem, ac nisi incolæ singulis diebus nobis suos cibos communicassent, non dubium est quin nostrum aliqui fame periissent; ij præsertim qui in venationibus pyxide tormentaria uti non norant.

Interea Laudonnierus suo Fabrorum præfecto *Joanni des Hayes Diepensi* mandat, ut bina navigiola conficiat, quorum carina, quantum memini, trigintaquinque vel quadraginta pedes longa esset, quibus altius flumina subire, atque secundum maris littus navigare posset: hæc satis brevi temporis spatio propemodum confecta reddidit.

Cæterum Nobiles viri, qui animi solum gratia in hunc novum orbem trajecerant ex Gallia, magna cum pompa instructi, mirum in modum angebatur, conspicientes se nihil eorum istuc invenire, quæ sibi polliciti erant, & animo conceperant, sic ut multorum cottidie exaudirentur querimoniæ. Altera ex parte Laudonnierus nimium facilis, plane possidebatur à tribus aut quatuor gnatonibus, atque milites contemnebat, eos præsertim quos in precio habere debebat: quodque pejus est, multum ipsi indignabantur plerique ex his, qui secundum puriorem Evangelii doctrinam vivere se velle profitebantur, quòd verbi divini Ministro destituerentur. Verùm ad Regem *Saturiona* revertamur.

Is legatos ad Laudonnierum mittit, non modo ad confirmandum fœdus inter ipsos initum, verum etiam ut pacta fœdera servaret, videlicet ut se amicorum ipsius amicum & hostium hostem re ipsa declararet: profectionem enim se adversus suos hostes instituire. Laudonnierus satis ambiguum Legatis responsum dedit, hac occasione: compertum enim jam nobis erat ex longa navigatione per majorem fluminis *Maii* alveum, nostri vicini *Saturiona* hostem ipso longè esse potentiorum, imo illius amicitiam nobis esse necessariam, quia ex nostra arce ad mōtes *Apalatcy* proficisci volentibus (hos autem montes invenire cupiebamus, quòd auri atque argenti à nobis redempti maximam partem inde advectam esse intelligebamus) itineris potior pars per ejus ditio- nem erat facienda: huc accedebat ex nostris aliquos apud eum esse, qui ad nostram arcem magnum auri & argenti pondus jam miserant, fœdus cum illo pangentes, cum Laudonniero mandatam esset, ut iisdem conditionibus, quibus supra, cum magno Rege *Outina* fœdus iniret.

Rex *Saturiona* accepto adeo frigido responso, ad nostrum propugnaculum, cui nomen *Carolina* inditum, ipsemet advenit cum mille ducentis aut

quingentis viris, atque admiratus locum adeo esse immutatum, ut fossam amplius transilire non posset, sed angustum admodum esse ad arcem aditum, eò se contulit, atque Centurionem invenit Caillum, qui illi Regii Legati nomine denuntiavit, colloquii gratia, arcem non licere ingredi nisi suis ablegatis, vel cum viginti duntaxat delectis. Is attonitus illo mandato, dissimulat, atque cum viginti ex suis arcem ingreditur: ingresso omnia demonstrantur. Tympanorum verò & tubarum strepitu, atque ancorum tormentorum, quae ipso praesente explosa fuerunt, tonitruo exterrito admodum, nunciatur omnes suos nimio metu diffugisse, quod illi credibile fuit: quandoquidem ipse procul à nobis esse voluisset. Inde factum, ut nostrum nomen per vicinas provincias esset valde celebre, & majora verò de nobis crederentur. Tandem Laudonnierum admonet fidei datae, suum exercitum jam esse paratum ad profectioem, annonam in promptu esse, subditos Reges etiam advenisse: sed cum nihil obtinere posset, solus cum suis in istam expeditionem profectus est.

Dum haec geruntur, Laudonnierus alteram navem, cui praerat Petrus Centurio, in Galliam remittit. Nunc Lectorem rogatum volo ut secum reputet, quam multi aspirarent ad reditum in patriam. Inter reliquos Nobilis adolescens Marillac nomine, adeo abitum expetebat, ut Laudonniro polliceretur (si ipsi litterarum fasciculum in Galliam deferendum traderet) indicaturum se quae ad ejus vitam & nominis famam maximè pertinerent; ea tamen conditione ne aperiret, ante quam navem conscenderet, Laudonnierus nimium credulus ipsi pollicetur.

Iam dies aderat quo Navis solvere debebat, nobilis quidam cui nomen Dn. de Gievre ex honesta familia natus, comis, Deum metuens, & omnibus charus, quinq; aut sex horis ante quam accusatio traderetur Laudonniro, admonetur ut secedat, Marillacum enim aliquid sinistri adversus ipsum moliri: obsequitur, & in silvam se abdit, ut Laudonniro iracundiam effugiat, cui Marillacus infames quosdam ut assererat libellos Gievraei manu scriptos tradiderat in hanc sententiam. Laudonnierum centum illa Francorum millia ipsi à Rege data malè collocasse, quandoquidem nullam annonam in hunc orbem intulisset: nullum verbi Dei ministrum (ut ab Admirallio illi imperatum) adduxisse: nimio favore amplecti blaterones & loquaculos, eos verò qui virtute praediti essent, contemnere: & pleraque alia quae nunc non succurrunt.

Multis bonis viris molestum erat Gievraei exilium, omnes tamen muscitabant: paulatim tamen nonnulli indignè ferebant tam malignè cibum praebere, & singulos nimio & difficili labore fatigari: praesertim Nobiles quidam qui ipsorum majorem rationem habendam censebant. Tandem dum alter alteri suam molestiam exponit, clandestina ineunt consilia quinq; aut sex initio, quibus deinde alii accesserunt ad tricesimum usq; numerum antè quam aliquid molirentur. Inter eos autem qui primi inierunt consilia, unus erat Laudonniro adprimè familiaris: certissimum etiam est selectissimos quosque milites & Nobiles consiliorum participes, à quibus reliqui persuasi, iis exceptis quos ut minus vafros contempserunt & ex suo coetu excluderunt.

Dum

Dum commodum videretur, Centurionem Caillium adeunt, cui nondum suum consilium aperuerant, quod omnes illum nossent virum integrum, qui- que summam integritatem à singulis in muneris administratione requireret, eum obtestantur, ut, quandoquidem sit primi pili Centurio, omnium causam tuendam in se recipiat, & eorum querimonias, quas scripto comprehenderant, Laudonniero tradere non gravetur. Caillius pro suo officio operam pollicetur: & cum eum ad hanc rem conficiendam delegerint, illam Laudonniero ipsorum nomine declaraturum, licet ille etiam indignè ferre velit, imo adjunctum etiam esset ipsius vitæ periculum: quia ipsorum petitionem æquam censebat. Postridie, qui fuit dies Domino sacer, mane Laudonnieri ædes adit, eum- que omnium nomine orat, ut in forum prodire velit: se enim quædam habere ipsi communicanda. Omnibus in forum convocatis, Laudonnierus cum suo Legato Ottignio advenit: factò autem silentio, Centurio Caillius hujusmodi orationem habuit:

Domine, quotquot huc convenimus, ante omnia protestamur nos te agnoscere Legatum Regis nostri Domini in hac provincia supremi, in qua ipsius nomine limes est positus, tibi-que obsequentes futuros in hac tam honesta expeditione, etiam si Majestatis ejus gratia, vita nobis sit in tuo conspectu profundenda, ut jam periculum facere potuisti in eorum magna parte qui hic adsunt, inter quos plerique sunt Nobiles viri, qui neglectis suis commoditatibus voluntariè & suis sumtibus te sequuti sunt. Primum igitur ea qua decet reverentia admonent, singulis, dum adhuc in Gallia essent, fidem datam fuisse, hinc annonam in integrum annum reperturos, atque nova subsidia recentèsque copias, antequam ea absumeretur, accepturos: verum tantum abest, ut alimenta in id tempus suffecerint, ut vix ad mensem fuerint satis. Deinde Indi segnius adferre ea incipiunt; quia animadvertunt maximæ nostrorum parti merces deficere: neque enim tibi ignotum est, barbaros hos homines nihil conferre, nisi contra aliquid accipiant: tandem cum intelligent omnibus deesse munera, & milites ab illis alimenta verberibus extorquere volent (ut jam nonnulli facere cœperunt magno cum prudentiorum dolore) tum vicina loca deferent, eaque ratione iis commodis destituemur, quibus hæctenus usi sumus: quæ si adveniant, non possumus non extremam famem expectare. His igitur difficultatibus ut occurratur, te summopere orant, tertiam navem è Gallia huc advectam, atque etiamnum in hoc flumine existentem, reparare & instruere cures, cui eos viros quos idoneos judicabis imponas, atque ableges in novam Hispaniam, huic provinciæ vicinam, ad annonam pecuniis aut alia ratione comparandam, non dubitantes quin hac ratione nobis succurri possit: si tamen commodiore rationes proferantur, eas libenter amplexuros. Hæc fuit Orationis summa, quæ in eo conventu fuit habita.

Ad hæc paucis respondit Laudonnierus. Ab ipsis suarum actionum rationes non esse petendas: ad annonam quod attinet, ejus se rationem habiturum, aliquot adhuc dolia sibi superesse mercibus plena, quæ in commune conferet, ut illarum commutatione alimenta ab Indis redimi queant: in Hi-

spaniam novam ut mittat, se nunquam id effecturum, sed potius bina navigio-
la pridem inchoata daturum, ut maris littus legant ad ducenta aut trecēta mi-
liaria, qua ratione eos annonam comparaturos plus quam opus esset. Sic di-
missa fuit concio.

Laudonnierus interea ablegabat quosdam qui remotiora loca observa-
rent, praesertim ea, quae magno Regi *Outina* nostri vicini hosti proximiora e-
rant, à quo curantibus nonnullis nostris Gallis, qui apud ipsum versabantur,
multum auri & argenti in nostram arcem mittebatur, uniones praeterea & alia
exquisita: sed non cuilibet concedebatur haec provincia: quam ob causam in
invidia erant apud plerosque, qui illos brevi ditescere aestimabant. Et licet Lau-
donnierus polliceretur omnia in commune distribuenda, multi tamen iniquo
ferebant animo. Nam quidam nomine *La Roche-ferriere*, qui verbosus cum
esset, jaectabat se omnium rerum scientiam habere, tali pollebat auctoritate a-
pud Laudonnierum, ut ejus consilium pro oraculo haberet: negare sane non
velim quin dotibus ingenii praeditus esset, praesertim industrius erat in nova ista
conquisitione, & diu versatus cum Rege *Outina*, negotiaturque ea quae in
arcem mittebantur, unde illi subinde remittebantur quinque aut sex sclopeta-
rii, qui permutabantur pro occasione, aut necessitate quam illorum haberent
ipse aut *Outina*. Vt brevibus absolvam, tantum voluit industria, ut amicitiam
contraheret cum hostibus *Outina*, montibus vicinis; eaque de causa Laudon-
niero scripsit, ut sibi successorem mitteret, se enim seria quaedam habere ipsi
communicanda, ad Regis obsequium, omniumque honorem & utilitatem
pertinentia.

His auditis Laudonnierus *Roche-ferrierio* successorem statim mittit, &
ille ad arcem rediit, istic refert certo se rescivisse, omne aurum & argentum in ar-
cem missum, ex certis quibusdam montibus *Apalacy* cognominatis proveni-
re, Indos enim à quibus ipse accepisset, non aliunde habuisse: nam quidquid
hactenus possederant, id omne in bello adversus tres Reges *Potanou*, *Onathe-*
aqua & *Oultaca* adquisivisse, qui potentem istum Regem *Outinam* impedi-
bant, quominus montes illos subjugare posset. Attulit praeterea *Roche-ferre-*
rius illorum montium fodinae fragmentum continens satis multum auri & æ-
ris. Perit igitur à Laudonniero facultatem discedendi, periculum enim facturum
tam longinquae profectiois, ut speret ad tres istos reges pervenire posse, & il-
lorum aulam observare, atque impetrata à Laudonniero licentia discessit.

Profecto *Roche-ferrierio*, triginta illi, qui Demonstrationis sive supplicis
libelli supra memorati auctores fuerant, omnia turbant in arce, quam occupa-
re constiunt, ut rebus aliter provideant: atque ut commodiore ordine o-
mnia procedant, duces sibi diligunt Dominum de Fourneaux insignem hy-
pocritam, & impensè avarum, Stephanum Genuensem Italum, & tertium
nomine *La Croix*, militum autem Centurionem, Vasconem quendam appel-
latum *Seignore*. Porro illi in suam sententiam pertraxerant omnes qui mune-
re fungebantur in exercitu, tribus exceptis, *Ottignio* Legato, *Domino d' Ar-*
lac nobile Helvetio, nostro signifero, & Centurione *Caillio*. Reliqui milites
adeo

adeo ab illis corrupti ut sex & sexaginta iique selectissimi & veterani subscriberent. Me etiam corrumpere tentarunt per meos quosdam intimos familiares, exhibito eorum catalogo qui nomina dederant, dira etiam minitantes his qui tantundem non facerent. Verum illos rogavi ne mihi molesti essent: profiteri enim me, illis adversum fore in hoc negotio. Laudonnierus quidem intellexerat aliquam conpirationem fieri, sed auctores ignorabat: Ottignio etiam quaedam fuerant indicata, sed subobscurè. Vespere præcedente noctem qua conjurati sua consilia exequi statuerant, admoneor à nobili Nortmanno, cui cognomen de Pompierre, sequente nocte Conjuratos Cailliū Centurionem, cum quo commune habebam hospitium, jugulare decrevisse, itaque si vita mihi cara esset, alio me conferrem: cum verò propter temporis angustiam mihi non esset integrum alio proficisci, domum redeo, & Caillio significo quæ intellexeram. Ille illico per posticum se proripit & in silvam se it abditum: ego, Dei protectioni me commendans, rei eventum expectandum censeo.

Sub mediam noctem Fourneauxius Conjuratorum dux, thorace ferreo indutus & pyxidem tormentariam manu tenens, cum viginti pyxidariis ad Laudonnieri aedes proficiscitur, quas aperiri jubet, rectà ad ipsius lectum profectus, pyxidem illius gutturi admovet, & scedissimis convitiis illum proscindens, claves armamentarii & annonæ petit, omnia illi arma adimit, & catena pedibus injecta captivum in navim quæ illi flumine ante arcem erat abduc i jubet, additis duobus militibus qui ipsum observarent. Eadem hora alter Croixius armatus decem & quinque pyxidariis ipsum comitantibus ad Ottignii Legati aedes proficiscitur, quæ nulla alia re offenderunt, nisi quod arma ipsi ademerint, & constituta capitis pœna vetuerint ante lucem domo egredi, quod pollicitus est. Tantundem factum est à Stephano Genuensi in aedibus Arlaccii nostri Antesignani, qui idem juramentum præstare coactus est. Eodè tempore Centurio Seignoire stipatus reliqua militum qui nomina dederant multitudine, ad Caillium proficiscitur ea mente ut eum neci traderet, quia apertè ipsorum conatibus se opposuerat, dum ei consilia sua aperirent: sed ubiq; quæsitus, neque ipse, neque ejus germani fratres sunt reperti: omnia autem eorum arma auferuntur cum meis, mandato etiam facto ut captivus in stationem militum duceret: sed proborum quorundam virorum nobilium opera, qui hujus conjuratiōnis minimè conscii, ab aliis subornati fuerant, mihi restituta sunt arma, ea tamen conditione ne ante lucem aedibus excederem, quod sum pollicitus. Deinde reliquorum militum, qui nomina non dederant, domos adiens omnibus arma adimit, atque ea ratione rerum potiuntur.

Conjecto in vincula, ut diximus Laudonniero, Ottignio Legato & signifero Arlaccio inermibus & domi conclusis, Centurione Caillio per silvas vago & cum feris versante, & reliquis probis spoliatis armis, conjurati omnium rerum ordinem pervertunt, Laudonnieri etiam nomina & auctoritate abutentes: atque quo facilius ad suæ deliberationis scopū pervenirèt, Fourneauxius Conjuratorum dux diploma sive licentiam in membranis describi curaverat Laudonnieri nomine, qua ipse ut Regis Galliarum Legatus, potestatem con-

cedit maximae suorum parti (quandoquidem annonae penuria cum suis laboraret) in novam Hispaniam proficiscendi, alimentorum conquirendorum causa, omnes praefectos, centuriones, & reliquos munere aliquo publico fungentes sub auspiciis Regis Hispaniae orans, ut eis in hac re auxilio esse velint. Hoc diploma ab ipsis conscriptum Laudonnierus subsignare cogitur: bina illa deinde navigiola majora quorum ante memini, ex armamentario regio omnibus necessariis rebus & annona instruunt; deligunt naucleros & nautas ad profectiorem in Novam Hispaniam suscipiendam. Vni navi praeficiunt senem Nauclerum Michaelem Vaforium Diepensem, alteri alium Nauclerum Trenchant appellatum: atque sic instructi à Carolina solverunt VI II. Decembris, timidos & tirones nos nuncupantes, & minitantes, nisi cum omnes opulenti ex Hispania nova rediret, illos in arcem recipere vellemus, pedibus nos protrituros.

Ceterum dum hi latrocinii opes quaerunt, de Roche-ferrierio agemus, qui ad montes profectus sua prudentia & diligentia effecit, ut familiarem se redderet tribus supra nominatis Regibus, Regis *Outina* (cum quo diu versatus erat) infensissimis hostibus. Ille attonitus conspectu ordinis & opulentiae ipsorum, misit in arcem Laudonniero multa munera ab istis Regibus illi donata: inter quae fuerunt plati orbis aurei & argentei amplitudine mediocris lancis, quibus pectus & dorsum tegere solent in bellum profecturi, multum auri infecti cui admixtum aes, & argenti non bene excocti: misit praeterea pharetras selectissimis pellibus tectas, & omnes earum sagittas cuspidibus aurea armatas, plurima aulca ex pennis confecta, & scirpis diverso colore infectis summa arte contexta: lapides item virides & caeruleos, quos nonnulli smaragdos & saphiros esse censebant, cunei modo efformatos, securis vicem ad ligna caedenda illis praebentes. Laudonnierus contra misit quae potuit, veluti crassiores pannos crispatos, secures & ferras aliquot, aliasque viles Lutetianas merces, quibus abunde sibi satisfactum putarunt.

His commerciis magnam sibi invidiam conciliavit Roche-ferrierus apud Regem *Outina*, praesertim vero apud omnes ejus subditos, qui tale in ipsum odium conceperunt, ut ne nominis quidem ipsius appellationem audire sustinerent, sed illum *Timogua*, hoc est, hostem vocarent. Verum Roche-ferrierus, aliorum Regum amicitiam retinens, alia via in nostram arcem redire poterat; quia multi rivi in majorem fluminis Maii alveum se exonerant quindecim vel sedecim infra *Outina* Regis habitationem miliaribus. Non abs re porro me facturum arbitror si militis cujusdam meminero qui Roche-ferrierii exemplo motus, etiam à Laudonniero facultatem postulavit commercia agendi alio loco: impetrat quidem, sed etiam admonetur, ut quid moliretur probe antea consideret: nam fieri posse ut cum vitae ipsius dispendio susceptum negotium prosequatur, quod eventu comprobatum est. Impetrata igitur potestate, adolescens hic miles robustus & agilis, ab ineunte aetate in Admiralli Castilionei aula educatus, cui nomen Petro Gambie, solus sine ministro ab arce nostra discedit onustus vilibus quibusdam mercibus, & sua pyxide tormentaria, per provinciam negotiari coepit. Is adeo fortunatus fuit in sua negotiatione, ut etiam
in Inco-

in incolas imperiū quodammodo exerceret, quos subinde cogebat ad nos sua mandata perferre: tandem ad Regulum quendam *Adelano*, cujus domicilium in parva fluviali insula, profectus, tantam cum illo familiaritatem contraxit, ut ipsi fieret carissimus, atque adeo filiā illi donaret. Tanto honore affectus, accumulandis opibus studebat tamen: imo Rege absente cum ille omnia gubernaret, ipsius Regis subditos adeo tyrannicē habebat, ut eos quærere cogeret, quæ invenire nō poterant, & tandem omnibus invisus redderetur: quia verò Regi erat charus, nemo mutire audebat. Accidit ut ille à Rege licentiam postularet ad nostram arcem proficiscendi, jam enim duodecim lunis amicos sibi non esse conspectos. Facultatem impetrat ea conditione, ut intra paucos dies redeat: collectis quas adquisierat opibus, & in canoam sive lintrem qui illi traditus fuerat, impositis, & binis Indis additis qui eum veherent, Regi valedicit. In itinere, alter comitum memoria repetens se aliquando fustibus fuisse ab hoc milite castigatum, & invitante illum præda, talem occasionem cum vindictæ tum prædæ minimè negligendam esse judicat: quapropter dum miles securus se inclinat, arrepta quæ propter militem jacebat securi, caput illi confringit, & sublati ejus opibus, comite alio Indo fugit, ut in postrema figura postea videre licebit.

Nunc redeundum ad Laudonnieri liberationem & narrationem eorum quæ acciderunt post nostrorum abitum, qui etiam abstulerant quædam doliola generosi vini Hispanici, quod asserente Laudonniero & ejus famula, in agrorum usum adservabatur. Centurio Caillius per sylvas errans, per juniorem fratrem quo administro mittebantur illi quæ poterant, intelligens eorum abitum qui mortem ipsi machinati erant, in arcem subito rediit, & reliquis animū addens, adhortatus est ad arma denuo sumenda, (nam qui abierant illorū non fuerant indigi) & Laudonnierus è naui accersitus, Ottignius Legatus & Arlacius Signifer, ex suis ædibus cum omni securitate dimissi. Delectus fit, & novo sacramento omnes adstringuntur, cum ad Regis obsequium, tum ad hostibus, in quorum numero habiti sunt qui adeo scelestè nos contempserant, resistendum. Instituti quatuor præfecti qui totum cœtum in quatuor manipulos distribuere, & ita singuli ad suum munus redierunt.

Dum hæc geruntur venit in nostram arcem adolescens nobilis Pictaviensis, dictus Dn. *Groutant* à Roche-ferrierio missus, cui semper comes fuerat etiam in profectioe ad tres Reges vicinos montibus *Apalatcy*. Is Laudonniero retulit tertium ex his Regibus magno amore prosequi Christianos, eum esse potentem & opulentum, habereque semper parata ad bellum quatuor hominum millia, petiisse à Roche-ferrierio, ut se ad Laudonnierum mitteret significatum, perpetuum fœdus (si volet) inter utrumque futurum, cumque intelligat eos aurum expetere, quibusvis conditionibus astricturam suam fidem, ut si centum pyxidarios ab eo accipiat, se certo scire eos redditurum victores & dominos montium *Apalatcy*. Hos illi curaturum pollicitus erat Roche-ferrierius, ignarus turbarum quæ in arce fuerant excitatæ: nec dubitandum est quin (nisi tam turpiter deserti fuissetemus à potiore nostrorum parte)

periculum ejus rei fecissemus, cognito tandem hujus Regis erga nos affectu. Sed Laudonnierus apud se reputans, si centum ex nostris ablegaret, neminem reliquum fore qui arcem tueri posset; eam expeditionem distulit, donec nova è Gallia advenirent auxilia: licet non admodum fideret Indis, præsertim ab eo tempore quo ab Hispanis fuit admonitus: de quibus nõ abs re videor mentionem hic facturum, ut ex Florida Historia à Laudonniro conscripta & evulgata, colligere licuit.

Dum, inquit, Indi me invisunt, & semper aliqua munera adferunt, veluti pisces, cervos, galli-pavos, leopardos, urforum catellos, atque alia pro regionis quam incolebant natura: illos contra remunerabar securiculis, cultris, vitreis globulis precariis, pectinibus & speculis. Bini Indi quodã die salutatum me adveniunt sui Regis *Marracou* appellati nomine, qui habitabat circiter quadraginta miliaria à nostra arce, Meridiem versus, mihi que significarunt, in Regis *Onachaquara* familia quendam versari cui nomen *Barbatus*; & apud Regem *Mathiaca* alium esse, cujus nomen ignorabant, utrumque exterum: in mentem mihi subiit, forsitan Christianos esse, ea de causa omnes vicinos Reges rogatum misi, ut si quem Christianum in suis dominiis haberent, ad me perducerent, me duplum repensurum. Illi cum muneribus capiantur, tam diligentem navarunt operam, ut bini illi, quorum facta mentio, ad me in arcem venirent. Nudi erant, capitisque comam ad poplites usque propendentem habebant, Indorum more; Hispani quidem natione, ad mores tamè indigenarum ejus regionis ita assueti, ut initio nostra consuetudo illis peregrina videretur. Habito cum illis colloquio, vestes illis dedi, & comam adimere jussi, quam negligere noluerunt, sed sindone involverunt, dicentes se in patriam referre velle, tamquam testimonium earum ærumnarum quas in India perpessi essent. In unius capillis inventum est auri pauxillum reconditum, quod circiter viginti quinque coronatos pendebat, quo me donavit. Sciscitanti de locis quæ peragrassent, & qua ratione in eam provinciam pervenissent, responderunt, quindecim jam annos elapsos, quod tres naves, in quarum una ipsi vehebantur, circa *Calos* periissent, ad scopulos vulgo *Martyres* dictos allisæ, Regemque *Calos*, maximam divitiarum qua hæ naves onustæ erant partem, ad se recepisse, tali etiam adhibita cura, ut maxima virorum pars salva fuerit, atque plurimæ mulieres; è quarum numero tres aut quatuor erant nobiles, connubio junctæ, quæ cum suis liberis etiamnum apud eundem Regem *Calos* vivebant. Interrogati quis esset hic Rex, responderunt formosissimum & maximum esse totius regionis Indum, strenuum admodum, & potentem. Significarunt præterea, magnam auri & argenti vim possidere, eamque pago quodam in scrobe reconditam habere, humana altitudine non minore, nec minus lata quam dolium: ad quam si cum centum pyxidariis proficisci possem, se curaturos ut omnes hæ divitiæ in meam potestatem venirent, præter eas quas ab indigenis qui opulenti erant, acquirere possem. Significarunt præterea, mulieres cum ad saltationes conveniunt, è cingulis propendentes habere planas auri massas, orbibus non minores; easque tanta quantitate, ut pondere fatigatæ incommodè saltare possent: viros itidem

dem similibus esse onustos. Maximam earum divitiarum partem (ex ipsorum opinione) ex Hispanicis navibus, quæ ad illud fretum plerumque allidebatur, provenire: reliquam autem ex commercio, quod huic Regi cum aliis vicinis Regibus erat. Ipsum verò apud subditos magna in veneratione esse, ab eo persuasos, ipsius magicis incantationibus fieri, ut tellus affatim necessaria produceret: quoque facilius id illis persuaderet, cum duobus aut tribus ex fidissimis in ædes quasdam secedebat, in quibus suas incantationes exercebat, Regisque mandato statim occidi, quisquis curiosus, quid agerent, observare vellet. Imo addebant, singulis annis tempore messis barbarum hunc Regem hominem sacrificare, qui ejus rei causa expressè adservabatur, & deligebatur ex Hispanorum, qui in hoc fretu naufragium patiebantur, numero. Alter illorum etiam retulit, se diu apud illum tabellarii munere functum: & sæpius ab eo ablegatum ad Regem quendam, nomine *Oathkaqua*, quatuor aut quinque dierum itinere à *Calos* distantem, qui illi semper fidus amicus fuerat. Medio autem itinere insulam esse magno in lacu dulcis aquæ *Sarropé* nuncupato, & quinque miliaria patente sitam, multis fructuum generibus uberem, dactylis præsertim in palmis nascentibus, quorum magnum est commercium, sed majus adhuc radicis cujusdam, ex qua fit farina, ad panem pinsendum adeo idonea, ut præstantissimus panis ex ea conficiatur: quindecimque in circuitu miliaribus totam regionem ab ea educari. Hinc fieri, ut ejus Insulæ inquilini, à vicinis magnas adquirant opes: nam ab ipsis nisi magno precio non redimitur ea radix. Præterea totius illius regionis maximè strenui existimantur, ut re ipsa declarant, cum Rex *Calos* affinitate cum *Oathkaqua* contracta, ejus filia, quæ illi desponsata erat, spoliatus fuit. Rem verò sic gestam narrabat.

Oathkaqua magno suorum numero stipatus unam è suis filiabus eximia forma, pro coloris ratione in ea provincia præditam, ad Regem *Calos* deducebat, ut ipsi conjugem daret: hujus Insulæ incolæ cum id intellexissent, structis insidiis qua *Oathkaqua* transeundum erat, pugna commissa ipsum fundunt fugatque, sponsa cum toto gynæceo capta, in Insulam abducitur. Quod apud Indos pro insigni victoria censetur; matrimonio enim sibi conjungere eas virgines, & perditè amare solent. Qui mihi hæc referebat Hispanus, addebat, de bellato *Oathkaqua*, ad ipsum commigrasse, atque circiter octennium hæsisse, donec ad me veniret.

Calos ad flumen quoddam situm est quadraginta aut quinquaginta miliaribus ultra Floridae promontorium qua ad Meridiem vergit, *Oathkaqua* verò domicilium cis Promontorium est, Septentrionem versus, eo loco qui in Chorographia *Cannaverat* nomine insignitur, octo & viginti gradibus ab æquatore.

Circiter vigesimum quintum Januarii, meus vicinus *Paracousi Saturiona* per binos è suis aliquot munera misit, ad mihi persuadendum, ut conjunctis viribus bellum adversus *Outinam* mihi amicum gereremus: orans præterea, meos qui apud *Outina* versabantur, revocarem, quorum causa sibi ab *Outina* invadendo & superando temperaverat; plurimi etiam reges ipsi confederati, per

tres hebdomadas aut totum mensem ejus rei causa nuncios ad me miserunt. Sed eorum votis acquiescere nolui; imo omnem operam adhibui, ut eos amice conjungerem: quod annuerunt, ita ut existimare jam pro rato habituros quidquid statuerem. Tum uterque Hispanus qui jam diuturno usu perspectum habebant Indorum ingenium, me admonere, ne ullo modo eis fiderem: cum enim maxime blandiuntur, tum proditoriè aliquid moliuntur; natura ipsos esse summos proditores & dissimulatores. Sed ego etiam minime illis fidem habebam: experientia enim & ex Historiarum recentiorum lectione mille eorum artes & fraudes cognoveram.

Duabus cymbis jam paratis, Navarcho *Vasseur* mandatum dedi ut littus marinum ad Septentrionem vergens observaret, & ad flumen usque navigaret, cujus Rex *Adusta* erat, ejus loci dominus, è quo Galli anno millesimo quingentesimo sexagesimo secundo annonam convexerant. Binas differentes vestes illi mittebam, aliquot secures, cultros, & alias viles merces, ut facilius me in ipsius amicitiam insinuarem. Atque ut ipsum facilius demereri possem, *Vassorio* adjunxi militem *Aimon* dictum, qui in prima navigatione fuerat, sperans à Rege *Adusta* cognitum iri. Sed ante quam cymbam conscenderent, diligenter perquirere jussi, quid altero milite *Rouffi* vocato, qui solus in illa regione remanserat, cum *Nicolaus Mallon* tribunus, & reliqui in priore illa navigatione, naves conscenderunt, ut in Galliam redirent, actum esset. Eo pervenientes intellexerunt, militem quadam cymba, istac iter faciente, exceptum, & aliò traductum; postea autem didici Hispanos illud littus legentes eum excepisse & *Havanam* duxisse. Rex *Adusta* cymbam mayzo & fabis plenam mihi remisit; addidit præterea binos cervos, & binas pelles secundum ipsorum consuetudinem pictas, & aliquot uniones vilis precii, quoniam *adusta* erant; mihi etiam significari iussit, latas possessiones daturum si sedes apud ipsum figere vellem, & collato mayzo quantum vellem communicaturum. Interea tanto numero palumbes advolarunt septem hebdomadam spatio, ut singulis diebus plus quam ducentas tormentaria pyxide in sylvis nostrum propugnaculum ambientibus occideremus. Reverso Tribuno *Vassorio*, denuo binas cymbas milite & nautis armari jussi, & munus meo nomine mihi viduæ defuncti Regis *Hionacara*, quæ à nostra arce circiter duodecim miliaria habitabat ad Septentrionem: illa humaniter exceptis meis utramque cymbam mayzo & glande onustam remisit: addidit etiam aliquot corbes *Cassina* foliis plenos, è quibus potionem conficere solent: hujus viduæ habitatio mayzi omnium elegantissimi feracissima esse perhibetur, præ reliquis maritimis regionibus. Fertur etiã hæc Regina omnium Indicarum formosissima, & summa esse in existimatione: imo eam subditi adeo reverenter habent, ut ferè perpetuo humeris ferant, nec pedes ire sinant. Aliquot diebus post remissas meas cymbas, suum *Hiatiqui*, hoc est, interpretem ad me misit.

Tantum porro annonæ me habere existimans, quæ sufficeret donec naves è Gallia advenirent, binas meas cymbas (ne mei otiosi essent) mihi observatum ad verso flumine, quæ eo usque progressæ sunt, ut triginta miliaribus

supra

supra *Mathiaca* pervenirent, & istuc lacum observarent, cujus ad versa ripa (referentibus Indis) conspici non posset; licet enim celsissimas totius illius regionis arbores conscendissent, nunquam tamen terram ex adverso conspiciere potuissent. Ea de causa mei ulterius non sunt progressi, sed regredientes per *Chilili*, insulam *Edelano* medio in flumine sitam observarunt, omnium sane amoenissimam. Nam cum circiter tria duntaxat miliaria in longitudinem & latitudinem pateat, feracissima tamen est hominum & fructuum. Pagum *Edelano* egressis, & ad fluminis portum tendentibus, transeundum fuit per deambulacrum trecentis passibus longum, quindecim latum, utrinque vastis arboribus confitum, quarum rami sese tam eleganter in fornices implicant, ut pergula quadam videatur arte facta, non natura, cui similem forte Christianus orbis non habeat. Egressi inde nostri, ad *Enecaque* navigarunt, postea ad *Patchica*, denique ad *Choya*; istuc relictis in ejus fluminis exiguo ramo cymbis, & aliquot ad earum custodiam viris, *Outina* inviserunt, qui humanissime illos excipiens, ipsos inde discedentes adeo importunis precibus urfit, ut sex e meis apud ipsum haerent, e quorum numero nobilis quidam nomine *Grotant* fuit. Is postquam bimestre apud eum haesisset, & diligenter regionem observasset cum alio, quem diu ante istuc ejus rei causa reliqueram, ad me in arcem rediit, significatum, se amoeniorem regionem numquam conspexisse. Inter reliqua referebat se locum quendam *Oultaca* appellatum conspexisse, cujus Rex adeo potens erat, ut tria aut quatuor Indorum milia in aciem producere posset, cui si me adungere vellem, facile reliquos in nostram potestatem redacturos: deinde huic Regi itinera, quae ad montes *Apalatey* ducunt, cognita erant, ad quos pervenire Galli adeo desiderabant, & in quibus *Oultaca* hostis suam habitationem habebat, quem facile debellare possent, modo conjunctis viribus in ipsum impetum facerent. Misit ille Rex ad me laminam ex aere e montibus illis eruto, e quorum radicibus torrens emanat auri, sive, ut Indi putant, aëris dives: nam in eo torrente harundinaceo calamo concavo, arenam hauriunt, donec plenus sit, deinde eo quassato & succusso, cum arena mixta inveniunt aëris & argenti grana: unde conjecturam faciunt aliquam ejus metalli venam esse in illis montibus. Cum verò quinque aut sex duntaxat dierum itinere a nostra arce abessent, ad *Thraciam* constitueram, simulatque subsidia e Gallia advenissent, habitationem nostram traducere ad flumen aliquod, ad Septentrionem magis obversum, ut eò viciniore montibus essemus.

Redeundum nunc ad nostros nobiles & milites, qui conquirendorum alimentorum gratia, in novam Hispaniam profecti erant. Illi ad insulam *Cubam* appellentes, aliquot naves capiunt, quasdam etiam sine magna difficultate, omnis generis annona plenas, ut *Cassavi*, oleo olivarum, vino Hispanico. has naves in suum usum applicant, relictis suis navigiis. Ea præda non contenti, in aliquot insulae loca excendunt, & deprædantur, sic ut ex ea præda bis mille coronati in singula capita redire crederentur. Deinde actuariam navem opibus plenam, in qua ejus insulae portus cujusdam appellati *la Havana* præfectus, non sine pugna capiunt. Præfectus pro sua & duorum liberorum redem-

ptione magnam pecuniæ summam offert: de precio conveniunt, sed ut huic etiam accedant quatuor aut sex simiolæ Saguins dictæ, elegantissimæ, & totidem psittaci qui in insula reperirentur selectissimi, manente captivo interea in nave Præfecto, donec redemptionis precium persolurum esset. Annuit præfectus, & quo maturius ista confici possint, rogat, ut ipsi liceat alterum ex liberis ad uxorem cum epistola mittere continente redemptionis condiciones. Scriptam epistolam legunt, probant nostri Galli, nihil in ea quod culpam possit reperientes, mittitur ea Havanam cum lembo actuariæ navis: ipsi tamen licet astuti & circumspecti sibi viderentur, verba non intellexerunt quæ Præfectus filio in aurem dixit; ne videlicet uxor quidquam eorum ageret quæ in epistola erant scripta, sed per dispositos equos juberet per omnes ejus insulæ portus significari, ut auxilia ipsi mitterentur. Vxor mariti mandata tanta diligentia exequuta est, ut diluculo feroces nostri Galli à duabus magnis navibus magna tormentorum æneorum quantitate ex utroque latere disposita instructissimis, & ingente rostrata nave cingerentur. Illi se conclusos conspicientes ob ostii portus angustiam, admodum attoniti fuere, pars tamen militum sex & viginti scilicet in parvam navem speculatoriam, quæ in portu erat, se conjiciunt, quo facilius & minore cum damno tormentorum percurrere possent, ac reciso anchoræ fune, pugnando per medios hostes evadunt: sed reliqui milites, (qui in actuaria navi erant, cum Præfecto Hispano) capti & in cōtinentem abducti (exceptis quinq; aut sex qui in cōgressu cæsi) fuerunt, & in vincula coniecti, partim venditi & in alia loca deportati, etiam in Hispaniam & Lusitaniam usque.

Inter eos qui evaserant, tres fuere conjurationis principes, Fourneauxius, Stephanus Genuensis, & Groixius: Nauclerus Trinchant qui vi ab ipsis abductus fuerat etiã inter illos erat cum quinq; aut sex nautis, qui animadvertentes navem speculatoriam carere alimentis, neque ullam affulgere spem ea conquirendi, inter se statuunt redeundum esse in Floridam interea dum alii dormirent, quod sane fecerunt. Milites excitati admodum indignati sunt, nam Laudonniærum metuebant: tandem statuunt adeundum esse fluminis Maii ostium ad alimenta quærenda: sibi enim multos Indos esse cognitos à quibus annonam accipere possent, deinde altum rursus petendum ac fortunam periclitandam clam his qui in arce erant. Ad fluminis igitur ostium pervenientes, anchors jaciunt, & alimenta quærere incipiunt: quod Indus quidam illico significatum venit Laudonniero. Hac re cognita, Laudonnierus voluit ad eos mandata perferri, ut navim ante arcem adducerent, & ipsi eum convenirent: sed Caillius centurio eum obsecrat ut rem altius perpendat, fieri enim posse ut ejus mandatis non obsequantur, sed potius fugiant: sicq; frustratum iri occasione exemplar in eos statuendi. Ad hæc Laudonnierus, quid igitur agendū statuis? cui Caillius, concede mihi obsecro viginti quinq; milites pyxidarios, quos nostro navigiolo impositos tegam ejusdem velo, & sub auroram navem speculatoriam propius accedam: nam è longinquo nos binos solummodo aut ternos conspicientes cum binis nautis navigioli rectoribus, nō magnopere curabunt etiam si propius eos accedamus, navi autem ipsorum proximi, mei milites

militēs exurgent & illorum navem ingredientur. Hoc probato consilio, navigiolum conscendunt milites, quod postridie ante solis ortum vigiles, qui in navi erant, conspicati, totam catervam excitant; hi videntes nostrum navigiolum, ex longinquo Caillium cum binis aliis militibus agnoverunt, & eos propius accedere permiserunt nullis armis sumptis, sed postquam nostrum navigiolum latus illorum navi conjunxit, subito nostri milites exilientes ipsorum navim conscendunt: illi autem attoniti, ignem excitari jubent, & ad arma concurrunt, sed sero nimium: nam statim adempta fuerunt, & illis significatum ut ad Regis Legatum venirent, quo adeo sunt consternati, ut ipsorum vitam in summo discrimine esse agnoscerent. His in arcem perductis, juridicè cum tribus conjurationis principibus actum est, & de condemnatis supplicium sumptum, reliquæ multitudini, primùm tamen exauctorata, venia data: nulla deinde seditio subsequuta.

His rebus compositis ingens fama sequuta est, quia viciniore & remotiores Indi à nobis secesserunt multas ob causas: primùm quod pro alimentis nihil illis conferebatur, deinde quod plerumque verba à nostris acciperent, ad alimenta conquirendum: imo adeo vecordes fuerunt ne dicam perversi aliqui ut incenderent illorum aedes, existimantes ea ratione ab ipsis facilius alimenta se impetraturos. Sed malum indies sic crescebat, ut tria aut quatuor miliaria essent conficienda, prius quàm aliquis Indus reperiri posset. Huc accedebat bellum adversus potentem Regem *Outina* gestum, quod cum sit à Laudonniero descriptum in eo quem de sua peregrinatione confecit libro, illius mentionem non faciã: ut summam dicam, res esset miseratione digna, si quis sigillatim describere vellet, in quam egestatem redacti fuimus, meum enim institutum duntaxat est, ut quam brevissimè scribam quæ acciderunt.

Quibusdam ergo fame extinctis, & reliquis adeo macie confectis, ut cutis ossibus hæreret, Laudonniero etiam desperante de auxilio è Gallia accipiendo, jam enim decem & octo mensibus istic hæseramus: communi omnium consilio deliberatum est rationes meditari quibus in Galliam redire possemus: tandem decretum, ut tertia navis è Gallia adducta, quàm commode fieri posset reficeretur, & ejus summa tabulis auferentur, atque fabris in eo opere occupatis, milites secundum maris littus alimenta quærent.

Ceterùm dum ad opus accingimur, appulit ex longinqua quadam navigatione, Præfectus quidam Anglus nomine Hawquiens, qui lembo in nostram arcem venit, is nos in tam misero statu conspiciens, nobis obtulit suam operam quacumque in re nobis commodo esse posset, eamque etiam præstitit. Nam Laudonniero vendidit unam ex suis nauibus æquo admodum precio, & dolia aliquot farinae, è qua panes biscocti confecti in nostrum usum, & donatis etiam nonnullis doliis fabarum & pisorum, aliquot tormenta aenea arrhabonis loco accepit, ac discessit.

Latè admodum nactos nos esse navem præter eam quam fabri refecerant, atque annonam in nostrum reditum sufficientem, deliberatum est est arcem ante nostrum discessum duabus de causis esse diruendam; primùm ne

Hispanis, quos intelleximus eo venire velle, post nostrum discessum usui esset adversus Gallos, si denuo eò redirent; deinde ne *Saturiona* eam vacuum occuparet: à nobis igitur fuit diruta.

Verum nobis ad iter accinctis, & ventum secundum per tres septimanas expectantibus ad solvendum ex ea provincia, præter spem advenit septem navium classis Præfecto Ioanne de Rebaud viro celebri, & multis virtutibus prædito, qui Laudonniero mittebatur successor, ad ea peragenda quæ Rex jam inceperat: qua de causa omnibus insignem lætitiæ attulerunt non sperata ea auxilia. Iactis anchoris Ribaldus excendit, cum aliquot Centurionibus, multisque nobilibus viris & aliis, qui gratias agebant Deo, quod nos vivos reperissent, ut necessaria subministraret, significatum enim illis fuisse nos omnes extinctos: itaque pro longa afflictione quam perpessi eramus, Deus nobis gaudium immisit. Nam singuli liberales erant in communicandis alimentis & aliis bonis quæ abundè attulerant, & omnes quacumque in re possent gratificari studebant suis amicis, aut consanguineis, aut popularibus, sic ut omnia perstreperent lætitiæ: sed brevi admodum, ut postea intelligemus. Ribaldus in continentem exponere cupiens merces, annonam & alia ad bellum necessaria, ostii fluminis altitudinem valide tentari iussit: sed minus aquæ reperiens, quam ut majores naves subire possent, tres minores duntaxat flumen ingredi iussit, quarum majori, Vnio nuncupatæ præerat filius ipsius Iacobus Ribaldus, cui additus erat Legatus Tribunus Vallard Diepenfis: alterius Præfectus erat Tribunus Mailard etiam Diepenfis: tertiæ imperabat nobilis quidam Machon-ville: quatuor majores in anchoris steterunt uno à continente miliari: quia in ea plaga mare admodum erat planum, & exonerabantur lintribus & scaphis.

Septem porro aut octo diebus à Ribaldi adventu, omnibus nobilibus, militibus, & nautis (exceptis paucis qui ad quatuor majorum navium custodiam relictæ erant) in terram expositis, & inter se agentibus de ædificiis struendis & arce restauranda, sub quartam pomeridianam conspectæ sunt ab aliquot militibus, qui ad littus marinum exspatiatum iverant, sex naves ad quatuor nostras quæ in anchoris stabant accedere: id milites statim significari jubent Ribaldo, cui serius adveniendi denuntiant sex magnas naves anchoras apud nostras naves fixisse, quæ illico præcis anchorariis funibus, & omnibus velis expansis fugerunt; sex autem illas naves anchoris sublatis subsequutas esse (tempore autem advenit Ribaldus ut hanc persequutionem videret cum plerisque aliis) melioribus autem velis præditæ nostræ quatuor aliis sex, brevi oculorum nostrorum aciem effugerunt: ante quadrantem horæ disparuerunt etiam aliæ sex, quæ res admodum anxios tota ea nocte nos reddidit, in qua Ribaldus omnes lintres & naviculas instrui jubet, quingentos etiam aut sexcentos pyxidarios in littore sistit, paratos naves conscendere, si opus esset nocte sic transacta postridie sub meridiem, maxima è quatuor navibus Trinitatis symbolum habens, apparere cœpit, recta ad nos tendens; conspeximus deinde secundam cui præerat Cossette Tribunus, tandem tertiam, & paulo post quartam, quæ signo dato nos ad se evocabant. Ribaldus verò metuens ne hostes aliqui, nostris

stris navibus occupatis, id agerent ad nos pelliciendos, periculo noluit exponere suos milites, qui tamen libentissimè naves conscendissent. Navibus propius ad littus, adversis ventis, accedere nequeuntibus, Tribunus Cossorius epistolam ad Ribaldum scribit, quam nauta acceptam recondidit, & in mare desiliit magno vitæ periculo: postquam diu natasset, à nostris conspectus fuit, & subito missus lembus qui illum exciperet, & ad Ribaldum adduceret. Epistola autè sic erat scripta: Domine Ribalde, heri sub horam quartam à meridie classis Hispanica octo navium in conspectum nostrum venit, quarum sex apud nos anchoras jecerunt. sed nos animadvertentes Hispanos eos esse, præcisus funibus anchorariis vela fecimus, ipsi etiam statim velis expansis tota nocte nos persequuti sunt, multaq; tormenta in nos explosērunt; sed videntes consequi nos non posse, quinque aut sex miliaribus infra descensiones fecerunt, educta è navibus magna Æthiopum multitudine palas & ligones gestantium, supra qua re pro tua prudentia consilium capies.

Perlecta epistola, Ribaldus præcipuos suorum in cōcilium vocat, in quorum numero triginta prope Centuriones, præter Nobiles, & commissarios, aliosque rerum procuratores. Sanior hujus concilii pars, arcem quam primum restaurandam & muniendam, magnamque militum partem ducibus Laudonierii militibus quibus itinera erant cognita, ad locum ubi Hispani erant, ablegandam esse censebat; atque ita futurum Deo juvante, ut brevi negotium expediatur: eam enim provinciam non esse Hispanici juris, cujus limites viciniore trecentis vel quadringentis miliaribus aberant. Ribaldus autem omnes ad hunc scopum tendere intelligens, ait, Domini, auditis vestris sententiis, meam etiam proferre volo: sed prius vobis significandum arbitror, me, paulo antequam ex Gallia discessum, litteras ab Admirallio accepisse, ad quarum calcem hæc sunt verba ipsius manu exarata. Ribalde, admoniti sumus Hispanum adoriri vos velle, vide ne quid illi cedas, & rectè facies. Itaque vobis aperte dico, si sequamur vestram sententiam, futurum fortasse ut Hispani nostrorum ferociam non expectent, sed fugiant & naves denuo conscendant: qua ratione nobis occasio præriperetur eos perdendi qui nos destruere volunt. Sed hæc sententia mihi potior videtur, ut omnes nostros milites imponam quatuor iis navibus quas ad anchoras habemus, & rectè eamus occupatum ipsorum naves in anchoris istic hærentes: ubi descenderunt, quibus captis, cum nõ habebunt quo confugere possint, præter aggerem recentem ab Æthiopibus factum, in continentem descendemus, & tanto cōfidentius cum eis pugnabimus.

Laudonierus jam probè versatus in cognitione temperiei aeris ejus regionis, ipsi significat, probè dispiciendum esse primùm, ante quam denuo milites naves conscendant: nam eo anni tempore exoriri subito ventorum turbines sive typhones, quos nautæ *houraganes* appellant, totam illam plagam mirandum in modum affligentes: se ea de causa priorem sententiam probare: ob easdem atque alias causas etiam reliqui priorem sententiam amplecti dixerunt. Solus Ribaldus spreto aliorum consilio perstitit in sua sententia, quam Deus haud dubiè ratam esse voluit, ut suos castigaret & improbos perderet.

Nec adhuc contentus suo milite, à Laudonniero postulavit ipsius Praefectos atque Signiferum, quos commodè illi negare non ausus est Laudonnierus: tunc omnes Laudonnieri milites suum Antesignanum abeuntem videntes, ipsum sequuti sunt: ego etiam illos proficiscentes conspiciens, navem cum aliis conscendi, licet altero pede claudus, nec dum curatus è vulnere in crure accepto bello adversus *Outinam* gesto.

Omnibus militibus navibus impositis, unius aut duarum horarum dumtaxat secundo vento opus erat, ad perveniendum ad hostes: sed cum anchorae essent vellendae, ventus se convertit, & plane adversus nobis factus est, inde flas quo nostrum iter erat institutum, sic ut duobus diebus & totidem noctibus fuerit nobis expectanda commoda aura. Tertio die ut videbatur mutatio venti futura, Ribaldus jubet omnes Praefectos suorum militum delectum facere. Ottignius lustrum faciens militum Laudonnieri, me nondum probè curatum reperit, ea de causa cymbae impositum, cum alio milite sartore, qui ei vestes in reditum in Galliam concinnaret, in arcem invitum redire coëgit. Caterum sublatis anchoris & datis vento velis, subito coorta est tam horrenda tempestas, ut naves pro sua salute in altum mare quantum possent tendere cogerentur: ea verò non remittente, venti turbinibus ejectae sunt versus Aquilonem plus quam quinquaginta ab arce miliaribus, & omnes ad scopulos allisae contractaeque; omnibus tamen viris salvis praeter nobilem ex familia Admirallij Castilionei cui nomen *La Grange* Tribunum virum rerum experientia & multis virtutibus praeditum qui aquis haustus est. Hispanicae naves etià elisae naufragio perierunt.

Perseverante ista tempestate, Hispani admoniti Gallos naves conscendisse, & non abs resuspicati naufragio per eam tempestatem periisse, nostram arcem facile se occupaturos existimarunt: & licet tanti atque continui essent imbres, ac si denuo peritura diluvio essent omnia, tota tamen nocte ad nostram arcem iter facere non destiterunt: eadem nocte continuas excubias egerant pauci illi qui arma tractare norat: nam ex centum & circiter quinquaginta qui in arce restiterant, vix viginti ad resistendum erant apti; quia Ribaldus, ut dictum est, omnes strenuos milites abduxerat praeter quatuordecim aut quindecim aegros & mutilos vulneratosque; ex praelio adversus Regem *Outinam* gesto: reliqui erant aut ministri aut opifices (qui ne pyxidem quidem unquam explodi audiverant) aut Regii Commissarii, ad calamum quam gladium tractandum magis idonei; praeterea aliquot mulieres, quarum mariti majore ex parte naves conscenderant: Laudonnierus verò ager in lectulo decumbebat.

Orta jam luce, cum nemo circum arcem conspiceretur, Dominus de la Vigne, cui Laudonnierus excubiarum curam commiserat, misertus militum madentium, & continua vigilia fatigantium, eos ad horam quieti se tradere jubet: vix armis depositis in suas habitationes ingressi erant, cum Hispani duce Gallo Francisco Ioanne, qui suos sodales seduxerat, tribus locis accelerato gradu in arcem penetrant nemine resistente, & militum statione occupata signa

militaria

figunt, inde per militum domos vagantur, & quotquot reperiunt occidunt, unde clamores & horrendi gemitus exauditi eorum qui jugulabantur: ad me quod attinet, quotiescunque memoria repeto insigne miraculum quod Deus (cui nihil certe impossibile) in me ostendit, satis mirari nequeo, & quasi attonitus hæreo: nam ab excubiis rediens, posita pyxide tormentaria, totus madens in xylinum lectum, quem Brasilianorum more suspenderam, me conijcio aliquantulum dormire sperans: sed exauditis clamoribus, armorum strepitu, & iteratis vulnerum ictibus, illico desilio, atque egredienti ædes, ut viderem quid rerum gereretur, bini Hispani eductos gladios manu tenentes, in ipsa janua obvii facti, nec me allocuti (licet in eos imegissim) in habitatione ingrediuntur: ego verò ulterius progressus nihil nisi cædes conspiciens, atque etiam militum stationem occupatam ab Hispanis, pone eam regredior & rectà proficiscor ad aggeris foramen (quâ tormenta ænea explodebantur) ex quo facilius me posse exilire sciebam: istic quinos vel senos è meis commilitonibus reperio necatos, quorum duos agnovi, videlicet la Gaule & Ioannem du den. Tū in fossam desilio, qua superata solus iter facio paulatim ascendens, donec ad silvam quandam pervenirem: istic in æditiore collis loco consistenti, primum mihi à Deo mens reddita: certum enim est, quæcunque mihi ab habitatione digressio acciderant, tamquam mente capto evenisse. Oratione autem ad Deum facta, ut quid in tam extremo periculo agendum esset mihi suggereret, ejus Spiritus instinctu silvam, cujus semitæ ex frequenti usu ante probè mihi erant cognitæ, ingressus sum: paululum progressus, alios quatuor Gallos reperi magna cū animi lætitia, atq; nos mutuo consolati, disquirere cœpimus quid esset agendum: nonnullorum erat sententia, ut istic in posterum diem, quo Hispanorum furor mitigari posset hæreremus, deinde in ipsorum potestatem nos traderemus potius, quàm istic manentes ferarū libidini nos exponeremus, aut fame, quam aliàs tam diu perpeffi eramus, extingueremur: aliis displicebat hæc sententia, & Indorum habitationes procul quærandas esse censebant, apud quos viveremus, donec Deus aliam viam nobis demonstraret: ad quos ego, fratres, neutrorum sententiam probo, sed si mihi credatis, per silvam ad maris littus tendemus, vbi forsitan aliquid intelligemus de binis navigiis minoribus quæ Ribaldi mandato flumen ingressæ sunt ad exonerandam annonam è Gallia advectam: illi meas rationes omnino impossibiles judicantes, ad Indos se contulerunt, me solo relicto. Verùm Deus, meæ afflictionis misertus, alium comitem procuravit, nempe militem illum, Grand chemin nominatum, quem ab Ottignio in arcem, ad vestes illi concinnandas, remissum ante dixi: huic idem consilium do quod aliis, nempe littus investigandum, ad minora duo navigia reperienda: probato meo consilio, toto illo die facientes iter, tandem silvam superavimus: sed ut quo tendebamus perveniremus, emetienda adhuc erant harundineta, magnis harundinibus confita (difficile admodum iter) atque tali labore confectos nox oppressit continuis imbris supra nos cadentibus, & maris undis intumescantibus, aqua supra cingulum inter ista harundineta etiam pertingente, quo in labore prior nox transacta est. Orta jam die cum versus mare nihil sese offerret nostris oculis, indignatus miles mihi dixit, præstitisse

hostibus se tradere, atque ad eos regrediendum: nam dum intelligent nos opifices, parcituros, sin minus, an non satius est ab illis occidi, quam in hoc misero statu languere? Eum a tali proposito divertere tentavi, sed opera lusi: imo jam me relicturus, effecit ut fidem illi darem ad Hispanos cum ipso regressurum: remenso itaque per sylvam itinere, conspiciens jam arcem, & strepitum gaudiumque Hispanorum exaudiens, commotus fui: atque militi dixi, Oro te amice & fodes, ne illuc eamus, sed aliquantulum adhuc subsistamus: Deus enim aliquam salutis viam nobis demonstrabit, cum multas habeat nobis incognitas, & nos ab his molestis liberabit: tum ille me amplexus, ego inquit ab eo, & tibi valedico. Editior paulo locum conscendens, observare volui quid illo fieret. Conspectus ab Hispanis ut e monte descendebat, illico adversus eum caterva militum mittitur, quos ad se venientes videns, in genua se coniecit, vitam ab illis postulans: sed furore perciti frustulatim cum conciderunt, summis hastis & pilis frustra concisa praefigentes. In sylvam interea me abdo, in qua confecto unius miliaris spatio, incido in quendam Rotomagensem, cui nomen La Crete, & Belgam Insulanum Eliam des Planques cum Laudonneri ancilla, quae vulnus in pectore acceperat: ad prata igitur marina tendentes, ante quam sylvam egrederemur, Laudonnierum etiam invenimus & alium nomine Bartholomaeum, cui altum vulnus in collo acinace inflictum; tandem accedentibus adhuc aliis, decimum quartum vel decimum quintum numerum explevimus. Quia vero faber lignarius dictus Le Chaleux, unus e nostris, breviter descripsit eam calamitatem, de iis non plura: illud solum addam, quod transactis in aqua supra cingulum duobus diebus & totidem noctibus in paludibus & harundinetis, Laudonnierus qui natandi peritus erat, cum adolescente Rotomagensi tria magna flumina natando superavit, ante quam nostras naves conspiceret: tertio die nautarum opera salvi Dei beneficio ad naves pervenimus.

Supra dictum est, Ribaldum aquae penuria quatuor majores naves in fluminis ostium perducere non potuisse, ad eas exonandas, sed tres minores duntaxat flumen ingressas, quarum majori praerat Jacobus Ribaldus ejus filius: is suam navem usque ad arcem perduxerat, & licet istuc in anchoris staret dum Hispani istam lanienam exercerent, ne tormentum quidem ullum (cum non careret) explodi curavit. Contra volenti suam navem ad fluminis ostium moliri, venti obfistebant toto illo die: interea Hispanis ipsum sollicitantibus ut se ipsis traderet, quis enim conditionibus cum eo pacisci velle, nihil responsum: nam cum illum observarent omniconatu suam navem in altum deducere velle, in cymbam, qua in arce utebamur, tubicine cum proditore illo Francisco Ioanne (qui Hispanos ad arcem perduxerat) imposito, colloquium petierunt, ipsum ad compositionem invitantes. Et licet is proditor adeo confidens fuerit, ut Jacobi Ribaldi navem ingredi non dubitavit, adeo tamen ignavus & timidus fuit Ribaldus, ut illum retinere sit veritus, atque liberum dimiserit; tametsi praeter nautas plures quam sexaginta milites haberet. Sed nec Hispani licet cymbis & lincibus abundarent, eum aggredi unquam sunt ausi.

Postridie

Postridie tandem Iacobus navem ad fluminis ostium perduxit, ubi alias duas minores invenit, classiariis fere vacuas; nam major pars eorumque præstantiorum Ioannem Ribaldum sequuta erat. Quod animadvertens Laudonnierus, ex binarum illarum classiariis & apparatu unam instruendam, alteram autem deserendam statuit; deinde cum Iacobo deliberat quid potissimum sit faciendum, rectène facturos si ipsius patrem perquirerent: ille respondit, se in Galliam redire velle: quæ sententia obtinuit. Porro, quia præter biscoctum panem in minore navi nulla erat annona, atque aqua destituebatur, Laudonnierus aliquot vacua dolia aqua impleri curavit: idem fecit Iacobus, in qua re & restaurandis quæ deerant, biduum insumptum; totoque illo tempore nostræ naves lateribus confertæ fuerunt, cum arbitraremur Hispanos aggredi nos velle: nam subinde cymbas ingressi nos observatum veniebant, propius numquam tamen accedentes, quàm ad pyxidis tormentariæ iactum; & certè cognitis iis, quæ in nostris perpetrarant, strenuè nos defendere statueramus.

Ante quam solveremus petiit à Iacobo Ribaldo Laudonnierus, ut unum ex quatuor quos habebat naucleris sibi commodaret, quia nullus nostrum navigationis admodum peritus erat, sed repulsam tulit; deinde commodum futurum ait, ut deprimerentur naves, quas ad fluminis ostium habebamus, ne Hispani à nostro discessu eas occuparèt, iisque Ioanni Ribaldo reditum in flumen præcludant, si illud ingredi cuperet (ignorabamus enim ipsius naufragium) sed Iacobus nihil istorum facere voluit. Laudonnierus hominis pertinacia perspecta suum fabrum misit, qui naves corrumperet & deprimeret, videlicet quæ ex Gallia advexeramus, quamque à Præfecto Anglo Hawquins emeramus, & minimam earum quas Ribaldus advexerat, atque è *Florida* solvimus, nautis & annona male instructi; sed Deus adeo prosperum iter nobis concessit (licet multa in navigatione perpeffis) ut pone Angliam appelleremus in sinum, qui vulgo *Divi Georgij manica* appellatur. Hæc sunt quæ de iis, quæ in nostra navigatione à me observata sunt, dicenda esse existimavi; ex quibus apparet victoriam non ab hominibus, sed à Deo provenire, qui omnia pro sua voluntate iustè facit. Nam humano iudicio, quinquaginta Ribaldi milites infimi ordinis, omnes Hispanos protrivissent, qui magna ex parte mendici & fex populi erant: Ribaldus verò plures octingentis pyxidariis veteranis, & strenuis, quorum arma erant deaurata, habebat. Sed quandoquidem Deo ita placuit, nostrum est dicere, sit benedictum nomen Dei æterni.

Quid porro Ribaldo acciderit ab ejus naufragio, quia non adfui, dicere nihil possum, nisi quod à nauta quodam Diepensi intellexi, qui ex Hispanorum manibus elapsus est, ut postea dicetur. Summatim igitur rem ipsam percurrâ. Lustro, ut diximus, suorum facto, & solo Centurione *la Grange* desiderato, amissis tamen naufragio omnibus armis, Ribaldus ad suos egregiam orationem habuit, illis declarans æquo animo ferendam esse eam calamitatem, quæ ex Dei voluntate ipsis acciderat; erat enim verè pius & bene dicendi facultate præditus. Peractis deinde ad Deum precibus, ad nostram arcem (à qua quinquaginta miliaribus aberant) proficiscendum esse statuunt. In hoc itinere multas haud

dubiè perpeffi sunt difficultates, & magnos labores sustinuerunt: nam loca per quæ illis iter faciendum, aquis intercisa erant, ab Indis neque habitata neque culta, sic ut herbis & radicibus vesci cogentur, unde maxima pars animi admodum anxia: superatis tamen omnibus difficultatibus magno animo, vicini nostræ arci facti sunt ad quartum aut quintum miliare, ut Laudonnieri milites ex locorum observatione judicare poterant. Tum Ribaldus ulterius progredi non voluit, sed coacto concilio, quid agendum esset, deliberandum censuit: tandem in eam sententiam itum est, mittendum esse Vassorium, virum navigationis admodum peritum, cui noti erant omnes rivi qui in flumen Maiû decurrebant, cum quinque aut sex viris, in Indica cymba, ut obseruaret, & intelligeret quâ valerent Galli in arce relictî. Ille in majorem fluminis alveum perueniens & arci vicinus, Hispanica signa agnovit, quibus conspectis, ad Ribaldû rediit, ab Hispanis non observatus, & quæ vidisset retulit. His auditis quantum animo mœrorem conceperit Ribaldus cum sua caterva facile est conicere, ut quid dicerent, quid agerent plane ignorent. Nam ipse prævidebat Hispanorû crudelitatem, deinde majorem suorum partem fame & egestate perituram mediis in sylvis animadvertibat: ante tamen quam quidpiam statuerent, ad arcem remittendum esse aliquem censent, qui intelligat quo animo erga se sint affecti Hispani, & quid de his actum sit qui in arce erant. Mittitur ergo Nicolaus Verdier navis unius Navarchus, cui adjungitur Laudonnieri Centurio Caillius, cujus ante memini, in cymba cum quinque aut sex militibus, qui secundum mandata illis data, è longinquo se conspiciendos præbuerunt: Hispani his conspectis, scapha ad alteram fluminis ripam aduenerunt, & cum nostris colloqui cœperunt. Galli percontantur ubinam essent quos in arce reliquerant: respondent Hispani, suum præfectum virum humanum & clementem magna navi omnibus rebus egregiè instructa ipsos in Galliam remisisse, nec minore humanitate erga ipsum Ribaldum, & ejus milites usurum: hæc illi referri posse. His auditis Galli revertuntur. Ribaldus his intellectis, nimis temerè credidit suos in Galliâ remissos, & coacto denuo concilio, maxima pars militum vociferari cœpit, eamus, eamus, quid dubitamus ad eos proficisci? Etiam si nobis utantur pro sua voluntate, an non præstat semel occumbere, quâ tot clamitates perpeti? nullus est nostrum qui centies mortem in sinu jam non senserit, dum in istis angustiis versamur. Alii prudentiores dicebant se Hispanis numquam fidem adhibituros: nam licet, inquiebant, nulla alia subesset causa, quàm odium quo nos religionis causa prosequuntur, certum est eos nobis non parcituros.

Ribaldus autem videns maximam suorum partem eum esse sententiæ, ut sese Hispanis traderent, statuit mittendum Caillium ad Hispanorum Præfectû, atque si illum ad clementiam propensum animadverteret, ab ipso peteret fidem Legati regis Galliæ nomine, atque significaret, si jursurandû præstare velit, omnium vitæ se parciturum, paratos eos fore ad ipsius pedes se abiicere. Hac sententiâ à maxima parte probata, remittitur Caillius, qui ad arcem veniens ad præfectû perductus est, ad cujus pedes se abiiciens, sibi commissâ refert. Ille Caillii oratione

tione

tionem audita, non modo conceptis verbis fidem Caillio dedit, quam repetitis multis crucis signis, osculo sancitis, confirmavit, sed etiam juratam coram omnium suorum caterva, & scriptam suoque sigillo obfirmatam tradere voluit, per quam denuo jurabat, & pollicebatur, se sine fraude, fideliter, & ut virum nobilem atque probum decet Ribaldi atque militum ipsius vitam conservaturum: datae sunt igitur litterae eleganter scriptae: sed tantundem praestitisset nuda charta, atque papyracea haec fides. Refert ergo Caillius bellam illam promissionem, quae nonnullos laetitia affecit, aliqui non multum spei ex ea ceperunt.

Ribaldus tamen suos egregia oratione, exhortatus, & precibus ad Deum ab omni coetu fufis, proficisci statuit, atque ad fluminis ripam à regione arcis cum suis venit. Ab Hispanis qui excubias agebant inspecti, cymbis accersiti fuerunt. Ribaldo solo in arcem perducto cum Ottignio Laudonnieri Legato, reliqui extra arcem circiter teli jactum ablegati fuerunt, & quaterni simul per brachia dorsis ad dorsa conversis colligati; qui ex rerum apparatu, de sua vita jam actum esse facile cognoverunt. Ribaldus identidem Praefecti colloquium petebat, ut promissi illum admoneret, sed surdis canebat. Ottignius miseræ plebis voces exaudiens, juratam fidem requirebat, sed risu excipiebatur. Ribaldum in sua petitione perseverantem, tandem adit miles Hispanus, Gallicè interrogat an sit praefectus Ribaldus, annuit: tum ille rursus, si cum suis militibus imperaret, eos dicto audientes non expetebat, annuit denuo: volo etiam, inquit Hispanus, mei praefecti mandatis obtemperare. Mihi imperatum est ut te occidam, atque haec dicens pugionem in pectus ejus adexit: Ottignius similiter ab eo occiditur. His peractis, delecti sunt qui reliquos vinculis constrictos, clavis & securibus in tempora adactis mactarent, quod nulla interposita mora fecerunt, illos subinde appellantes Lutheranos, Dei atque Virginis Mariae hostes. Ea ratione contra religionem jurifurandi crudelissimè caesi fuerunt omnes, praeter tympanistam quendam Diepenssem Drouet vocatum, tibicinem & fidicinem alium Diepenssem dictum Masselin, qui conservati fuerunt ad choreas illis praecinendum: elapsus est etiam nauta, qui hanc historiam mihi retulit, subsequente ratione.

Ex eorum numero qui funibus colligati ad caedem destinati erant, cum esset, aliquot cum aliis, plagas accepit, non eas quidem mortiferas, sed quibus sensu privatus duntaxat fuit, tribus sociis supra ipsum cadentibus, cum quibus pro mortuo habitus est. Hispani ingentem pyram exstruere volebant ad omnes comburendos; sed cum dies inclinaret, in alterum diem distulerunt. Nocte jacentibus humi stratis cadaveribus, nauta, qui solum attonitus fuerat, ad se rediit, atque memoria repetens se cultellum habere in lignea vagina, tantisper se versavit donec manu cultellum vagina educeret, & funes quibus ligatus erat praescinderet: deinde exurgens, illinc sine strepitu se subduxit, & tota reliqua noctis parte iter fecit; orto jam die, Solis cursu observato, quantum potuit ab arce recessit (eo enim judicio praediti sunt nautici homines, ut ex Solis situ dignoscere queant quo tendere velint) atque triduo integro sine ulla intermissione iter faciens ad Indum quendam Regem pervenit, quadraginta miliaribus ab arce distantem, apud quem per octimestre latuit, ante quam Hispanis proderetur.

Circiter octo menses ab occupata arce, Hispanis significatum est, Gallos aliquot effugisse, & per Provinciam sparfos esse. Praefectus Hispanorum metuens, ne Incolis conjuncti, quidpiam contra ipsum molirentur, minitatus vicinis Regibus, Gallos qui apud ipsos latebant repetiit: is apud quem erat hic nauta, ipsi dixit ut ad Hispanos necessario abiret, alioqui metuere, ne in se faciant impetum, atque suas possessiones incendiant; ille ad alios Regulos transire voluit, sed ab omnibus responsum superiori simile tulit. Ignarus igitur quid ageret, ad arcem tendit, à qua cum binis tantum miliaribus abesset, ultra progredi non voluit, sed mœrore, animi anxietate, & fame confectus, & abjecta spe salutis, mortem expectabat; in quo statu per quatuor aut quinque dies mansit. Eo tempore tribus Hispanis ad venationem egressis, ab uno illorum deprehensus est, qui cadaveris potius quam vivi hominis speciem ipsum referre videns, misericordia (quam in mille Hispanis vix reperias) motus est, nauta ad ejus pedes se abijciēte, & orante ut ipsius miseretur. Interrogatus ab Hispano, qua ratione in ipsum incidisset, rem illi ut gesta erat narravit: mitigatus ea oratione Hispanus, pollicitus est se in arcem ipsum non ducturum (metuere enim ne statim necaretur) sed Praefecto ad iram ejus leniendam loquuturum, & se quaecumque posset in ipsius gratiam facturum; & cognita Praefecti voluntate, ad se reversurum. Eo igitur istic relicto, abit in arcem miles, tantumque; peregit apud Praefectum, ut polliceretur non moriturum: & militis persuasione condemnatus est ad mancipii servitia. Postridie miles Hispanus ad miserum nautam Gallum redit, & illum in arcem ducit, ubi tamquam mancipium annum servivit; deinde in Cubae insulae, *portum Havana* dictum missus, & compedibus vinctus cum altero Gallo viro Nobili nuncupato Domino de Pompierre, qui una cum aliis Laudonnieri militibus in *portu Havana* captus fuit, cum invitatus eam navigationem suscepisset, ut in hoc brevi totius navigationis discursu supra declaravi. Tandem Pompierus cum nauta venundati, & navi impositi, ut in Lusitaniam aveherentur: sed ea nave in Gallicam incidente, cujus praefectus erat Bontemps dictus, ex Galliae portu adveniēns, pugnatum est utrimque aliquanto tempore, sed victoria penes Gallos fuit, qui binos istos vinctos reperientes, eos reddita libertate in Galliam reduxerunt. Sic Dominus pro sua voluntate rationes invenit, quibus miseros liberet praeter ipsorum spem.

Hæc sunt quæ à nauta intellexi de interitu Ribaldi & suorum: nostrum porro est, nosmet ipsos & nostra peccata accusare de hoc eventu, non Hispanos, quibus Dominus tamquam virgis usus est, ad nos secundum nostra merita castigandum. Soli autem Deo omnipotenti, & filio ejus Iesu Christo

Domino nostro, atque Sancto Spiritui, sit honor & gloria in sempiternum. Amen.

INDEX

INDEX CAPITVM.

- 1 Florida Promontorium ad quod Galli appellunt, *Gallicum* dicitur.
- 2 Gallorum ad Maii flumen navigatio.
- 3 Galli Maio relicto, duos alios amnes observant.
- 4 Sex alia flumina à Gallis observata.
- 5 Galli ad Portum Regalem perveniunt.
- 6 Gallorum Præfectus columnam in qua Regis Galliarum insignia, statuit.
- 7 Galli in Caroli propugnaculo relicti, annonæ penuria laborant.
- 8 Columnã à Præfecto prima navigatione locatam venerantur *Floridèles*.
- 9 Galli locum condendæ arci aptum deligunt.
- 10 Arcis Carolinæ delineatio.
- 11 Ceremoniæ à Saturioua in expeditionem adversus hostes profecturo, observatæ.
- 12 Outina adversus hostem exercitum ducens, de eventu magum consulit.
- 13 Outina Gallorum auxilio Poranou suum hostem superat.
- 14 Outinæ in bellum proficiscentis militaris disciplina.
- 15 Outinæ milites ut cæsis hostibus utantur.
- 16 Trophæum & solennes ritus devictis hostibus.
- 17 Hermaphroditorum officia.
- 18 Mulierum quarum mariti vel in bello cæsi, aut morbo sublati postulata a Rege.
- 19 Mulierum extinctos maritos lugentium ceremoniæ.
- 20 Ægros curandi ratio.
- 21 Culturæ & sationis ratio.
- 22 Floridenses convehendis in publicum horreum fructibus diligentes:
- 23 Ferinæ, piscium, & reliquæ annonæ illatio.
- 24 Pisces, ferinam, reliquam annonam ustulandi ratio.
- 25 Cervorum venatio.
- 26 Crocodilos conficiendi ratio.
- 27 Floridensium in insulas trajectus, ut genio indulgeant,
- 28 Conviviorum apparatus.
- 29 Qua ratione Floridenses de feriis rebus deliberant.
- 30 Oppidorum apud Floridenses structura.
- 31 Hostium oppida noctu incendendi ratio.
- 32 Excubitorum socordia ut punitur.
- 33 Bellum denunciandi ratio.
- 34 Primogeniti solennibus ceremoniis Regi sacrificantur.
- 35 In cervi exuvio Soli consecrando solennes ritus.
- 36 Juventutis exercitia.
- 37 Qua pompa Regina delecta ad Regem deferatur.
- 38 Qua solennitate Regina à Rege excipiatur.
- 39 Regis & Reginae prodeambulatio recreandi animi gratia.
- 40 Ceremoniæ in Regis & Sacerdotum funere observatæ.
- 41 Auri legendi ratio in rivis è montibus Apalatcy decurrentibus.
- 42 Petri Gambie Galli cædes.

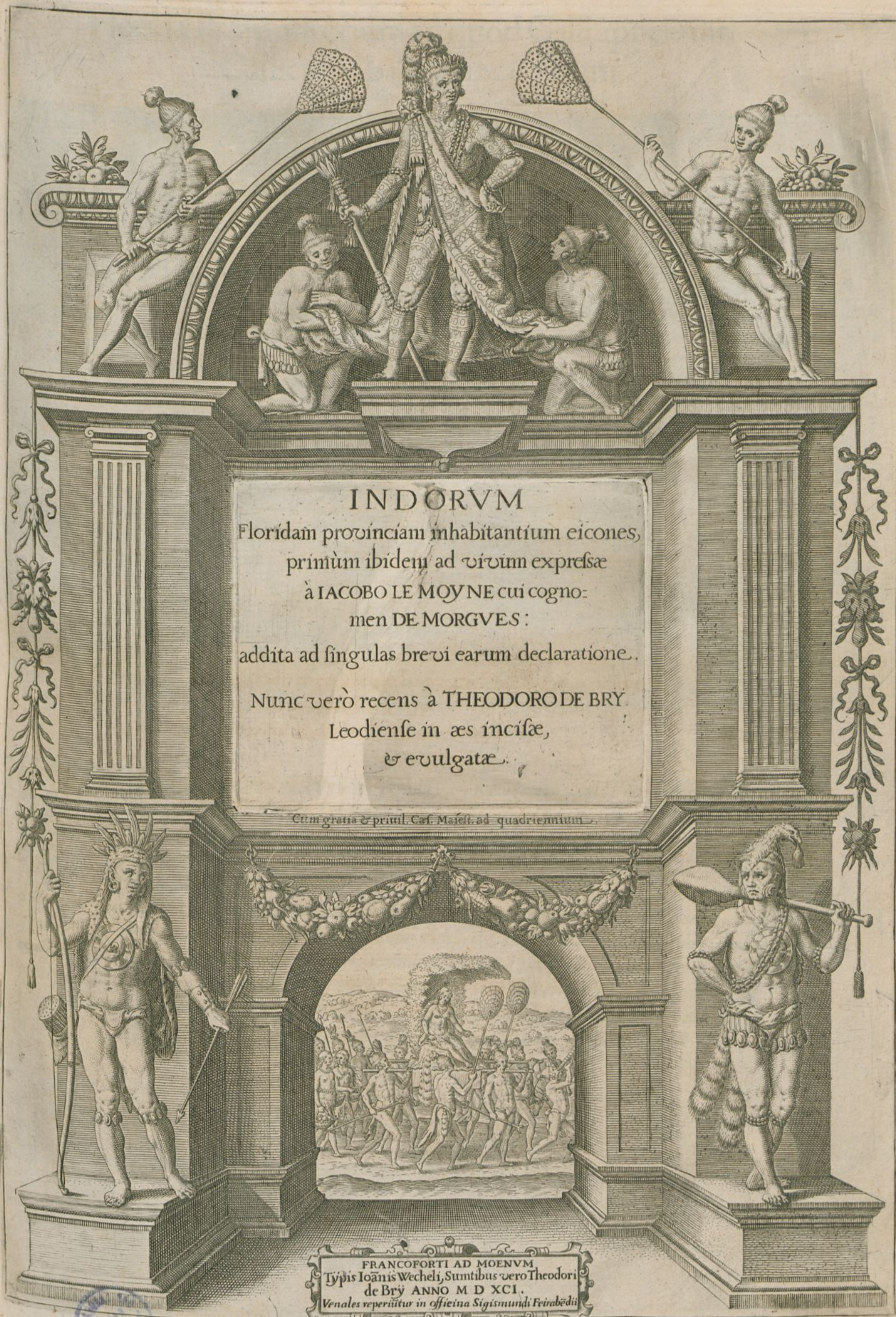

INDEX CAPITVM.

1	Flidiz Promouorunt ad quod Galli appellunt Gallias dicunt.
2	Gallorum ad Mithram navigatione.
3	Galli Mithrae religio, quos alios amnes obferunt.
4	Sex alia fingunt a Gallis obferunt.
5	Galli ad Portum Regiam perueniunt.
6	Gallorum Praetoris colompani in qua Regis Galliarum insignis flamm.
7	Galli in Caroli propugnaculo religio, annona pennina laborant.
8	Coloniae Praetoris prima navigatione locatae veterantur Floridices.
9	Galli locum condendunt ari apertum delignant.
10	Arce Carolinae delinatio.
11	Ceremoniae a Saturno in expeditionem aduersus hostes profecturo, ob-
12	ferunt.
13	Quintus aduersus hostem exercitum ducens, de euentu magnum conficit.
14	Quintus Gallorum auxilio Torano suum hostem superat.
15	Quintus in bellum profectus militaris disciplina.
16	Quintus milites ut caeteris hostibus utantur.
17	Trophaeum a solenne ritus deuersis hostibus.
18	Heremaphroditi officia.
19	Militum quatuor manni vel in bello caeteris morbo sublati postulant a
20	Rege.
21	Militum extinctos mannos lugentium ceremoniae.
22	Aegros curandi ratio.
23	Cultura a rationis ratio.
24	Floridices conuenticus in publicum hortum si uicibus diligenter.
25	Pennis praetoris a reliqua annona exillatio.
26	Piscis, annona, reliqua annona utlandi ratio.
27	Cervorum venatio.
28	Crocodylos conuenticus ratio.
29	Floridices in insulas raptus, ut gregio indulgent.
30	Conuenticus apparatus.
31	Quarta Floridices de feris res deliberant.
32	Opidorum apud Floridices structura.
33	Hostium opida noctu incendendi ratio.
34	Excubiitorum locordia ut puniuntur.
35	Bellum denuncandi ratio.
36	Primogeniti solennibus ceremoniis Regi sacrificantur.
37	In cervi crurio soli conuenticus solennes ritus.
38	Inuentus exercitus.
39	Qua pompa Regina delecta ad Regem delectantur.
40	Qua solennitate Regina a Rege excipitur.
41	Regis a Regina prodeambulatio recreandi animi gratia.
42	Ceremoniae in Regis a sacerdotum funere obferuntur.
43	Ani legendi ratio in uis a montibus Apatay decurritibus.
44	Petri Gambie Galli caedes.

INDORVM

Floridam provinciam inhabitantium eicones,
 primum ibidem ad vivum expressæ
 à IACOBO LE MOYNE cui cogno-
 men DE MORGVES:
 addita ad singulas brevi earum declaratione.
 Nunc verò recens à THEODORO DE BRY
 Leodiense in æs incisæ,
 & evulgatæ.

Cum gratia & privilegio. Caf. Majest. ad quadriennium.

FRANCOFORTI AD MOENVM
 Typis Ioānis Wecheli, Sumptibus vero Theodori
 de Bry ANNO M D XCI.
 Venales reperit̃ur in officina Sigismundi Feirabēdii

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

Floridæ Promontorium ad quod Galli appellunt, I.
Gallicum ab illis nuncupatum.

GALLI prima in Floridam provinciam navigatione, ad Promontorium appulerunt non in sublime elatum, (planum enim erat littus) sed præaltarum arborum sylvis obsitum, quod in honorem Gallia, Promontorium Gallicum à Classis Præfecto fuit nuncupatum, triginta circiter gradibus ab Equatore discretum. Inde ad Septentrionem littus legentes, latum & amœnum flumen invenerunt; ad cuius ostia anchoras jecerunt, ut postridie diligentius observarent: vocavit Laudonnierus in secunda navigatione, hoc flumē, Delphinorum amnem, quod istuc appellens plurimos Delphinos in eo natantes vidisset. Ad fluminis ripas appellentes, multos Indos conspexerunt, qui eos se contulerant, ut ipsos perhumaniter & amicè exciperent: quemadmodum re ipsa experti sunt, aliquot ibi cum corijs ipsorum Præfecto donatis, polliciti sunt etiam suum Regem demonstraturos, qui cum illis non adsurrexerat, sed ramis lauri & palmarum substratis adhuc insidebat. Is Præfectum donavit magna pelle undique variorum animalium sylvestrium ad vivum expressorum genere exornata.

CONSCENSIS denuo scaphis aliò navigarūt: & antè quàm appellerent, ab alia Indorum turba salutationibus excepti sunt; qui ad humeros usque flumen ingressi, parvos corbes mayzo, morisque albis & rubris plenos ipsis obtulerunt: alijs ad eos in continentem deferendos operam suam offerentibus: in quem delati, illorum Regem conspexerunt, quem bini filij cum caterua Indorum arcu & pharetra sagittis plena armatorum comitabantur. Mutuis salutationibus peractis, in sylvas profecti sunt, multa singularia istic se reperturos sperantes: sed nihil præter arbores rubra & alba mora ferentes obseruarunt, quarum fastigia multi bombyces occupabant. Id autem flumen Maii nomine indigetarunt; quoniam ejus mensis primo die conspectum ab ipsis fuit.

Galli Maio relicto, duos alios amnes
observant.

III.

DAVLO post in naves regressi, sublatis anchoris, ulterius secundum litus navigarunt, donec in amœnum flumen inciderent, quod ipse Præfectus observare voluit cum ejus loci Regulo & indigenis, illique Sequana nomen indidit; quia Sequana Gallia fluvio admodum simile esset: distat autem à Maij flumine circiter quatuordecim leucis. Deinde in naves regressi, ulterius ad Septentrionem navigarunt. Sed non procul digressi, aliud satis elegans flumen repererunt, cujus observandi causa binas scaphas instruxerunt. In eo Insulam invenerunt, cujus Rex superioribus non minus humanus fuit. Flumini Axona nomen inditum; distat verò à Sequana sex miliaribus.

INDE navigantes, & circiter sex milia emensi, alium amnem invenerunt, cui Ligeris nomen impositum: deinde alios quinque subsequenter, quorum primus CHARENTA, alter GARUMNA, tertius GIRONDA, quartus BELLVS, quintus GRANDIS, appellati. Quibus diligenter observatis, & conspectis minore quam sexaginta miliarium spatio, plurimis singularibus rebus secundum novem flumina: ijs tamen non contenti, magis adhuc ad Septentrionem progressi sunt, iter sequentes quod ad FORDANEM flumen, totius fere Septentrionis elegantissimum, eos perducere posset.

TER solitum persequentes, amnem invenerunt, quem Conspectu bellum nuncuparunt: dein tria aut quatuor miliaria ulterius emensi cum essent, ipsis significatum, non procul inde abesse latum aliud flumen magnitudine & amœnitate reliqua superans: quò progressi, ob ejus amœnitatem & amplitudinem Regalem portum appellarunt. Istic subductis velis, anchoras ad decem orgyias jecerunt: descensione à Præfecto & militibus in continentem facta, amœnissimum esse locum compererunt: nam quercubus, cedris, & alijs arborum generibus constat. Per quas incedentes, Indicos pavones, sive Galli-pavos prætervolantes, & cervos per sylvam errantes conspiciebant. Hujus fluminis ostium latum est tribus Gallicis leucis sive miliaribus, & in duo cornua dividitur; quorum alterum ad Occidentem vergit, alterum ad Septentrionem, idque (secundum quorundam opinionem) interiora regionis penetrans, ad flumen Iordanem tendit: alterum in mare relabitur, ut ab inquilinis observatum est. Patent hæc bina cornua magnis duobus miliaribus in latitudinem, & in eorum medio insula est, cujus cuspis fluminis ostium spectat. Paulo post navi denuo conscensa, cornu ad Occidentem se convertens ingressi sunt, ut ejus commoditates observarent: & emensis circiter duodecim miliaribus, Indorum catervam conspexerunt, qui scaphis animadversis illico, fuga se mandarunt, relicto quem assabant lupi cervarij catulo: cujus rei causa eum locum Lupi promontorium appellarunt. Ulterius navigantes, in aliam fluminis diuisionem inciderunt, ab Oriente labentem, per quam Præfectus, relicto majore alveo, navigare statuit.

In naves tamen regressi, & in illis traducta unica nocte, Præfectus limitem columna in-
star excisum, in quo sculpta erant Regis Gallia insignia, in cymbam exonerari jubet, ut
cum amœnissimo aliquo loco collocaret: quo peracto, & tria circiter miliaria in Occiden-
tem versus emensi, fluvium observarunt, quem ingressi tamdiu navigarunt, ut tandem
in majorem fluminis alveum relabi, atque parvam insulam à continente sejunctam confi-
cere, compererint. In hanc descendentes, perspecta ejus summa amœnitate, ex Præfecti mandato, columna
in nudo quodam tumulo collocata fuit: deinde binas ingentis magnitudinis cervos, præ ijs quos hæcenus con-
spexerunt, invenerunt, quos facile tormentaria pyxide occidissent, nisi Præfectus, singulari eorum magni-
tudine delectatus, vetuisset: ante quam verò cymbam conscenderent, fluvio parvam insulam cingenti Li-
burni nomen indiderunt. Conscensa cymba, aliam insulam non procul à prima disitam perlustrare volue-
runt: sed cum in ea nihil præter celsissimas cedros, quibus pares in ea regione non viderant, repe-
rissent, Cedrorum insulam propterea appellarunt; deinde ad sua navigia reversi
sunt. Parva insula in qua columna erecta fuit, hac
nota F. insignita est.

B

Galli in Caroli propugnaculo relictī, annonæ VII.
penuria laborant.

DAVLO post Praefecti Ribaldi à Florida abitum, qui in Charles-fort propugnaculo supra fluvium insulam, quæ in majore Portus Regalis alveo Septentrionem spectante sita est, ingredientem, ab ipso extructo, relictī fuerant, annonæ penuria laborare cæperunt: varijs igitur exquisitis sententijs, quaratione his difficultatibus occurrī posset, nihil consultius futurum censuerunt, quàm ad Regem Ouadé, & Couëxis ipsius fratrem proficisci: ea de causa aliquot è suis ad eos ablegarunt, qui indica cymba per regionis interiora circiter decem miliaria progressi, elegans & magnum flumen aquæ dulcis invenerunt, in quo plurimos Crocodilos Niliacis longè majores observarunt: fluminis ripæ celsis cupressis sunt obsitæ. Paululum eo loco commorati, deinde ulterius progressi, ad Regem Ouadé pervenerunt: à quo perhumaniter excepti, sui adventus causam ipsi exposuerunt, orantes ne in tanta necessitate eos desereret. Hac re intellecta, legatos ad fratrem Couëxis mittit petitum mayzum & fabas. Quod ille sine mora fecit: nam postridie summo mane legati cum comœtu reversi, & jubente Rege annonæ in cymbam illata, Galli plurimum hac Regis liberalitate gaudentes, valedicere voluerunt: verùm ille non permittens, eo die apud se retinuit, & genialiter eos habuit. Postridie mane demonstratis milij sive mayzi agris, significavit, ne penuria se premi sinerent, quamdiu id milium superesset: deinde à Rege dimissi, eadem via, qua advenerunt, ad suos redierant.

Columnam à Præfecto prima navigatione locatam VIII.
venerantur Floridenses.

VM Galli in Floridam provinciam, secunda navigatione instituta duce Laudonniero, appulsi-
sent, ipse comitibus quinque & viginti pyxidarijs in continentem descendit, salute ab Indis ac-
cepta (nam cateruatim ad eos conspiciendos advenerant) Rex Athoré quatuor aut quinque mi-
liaribus à maris littore habitans etiam venit, & muneribus datis & acceptis, omni que humani-
tatis genere exhibito, indicavit se singulare quidpiam ipsis demonstrare velle, propterea orare ut
unà proficiscerentur: adsentiuntur, quia tamen magno subditorum numero cinctum videbant, cautè & circumspe-
ctè cum eo profecti sunt. Ille verò eos in insulam deduxit, in qua Ribaldus super tumulo quodam saxum limitem
insignibus Regis Galliaë insculptum posuerat. Proximi facti, animadvertunt Indos hoc saxum non secus atque
idolum colere: nam ipse Rex eo salutato, & exhibito qualem à suis subditis accipere solet honore, osculū fixit, quem
imitati sunt ipsius subditi, ut idem faceremus adhortati. Ante saxum jacebant varia donaria fructibus ejus regio-
nis & radicibus edulibus, vel ad medicum usum utilibus constantia, vasaque plena odoratis oleis, arcus & sagittæ:
cinctum etiam erat, ab imo ad summum, florum omnis generis corollis, & arborum apud ipsos selectissimarum ra-
mis. Persecto miserorum horum barbarorum ritu, ad suos redierunt observaturi commodissimum ad propugnacu-
lum extruendum locum. Est verò hic Rex Athoré formosus admodum, prudens, honestus, robustus & proceræ ad-
modum staturæ, nostrorum hominū maximos sesquipeda superans, modesta quadam gravitate præditus, ut in eo ma-
jestas spectabilis reluceat. Cum matre matrimonium contraxit, & ex ea plures liberos utriusque sexus suscepit, quos
perculso fœmore nobis ostendit: postquam verò ipsi desponsata fuit, parens ejus Saturioua illam amplius non attigit.

B 3

BSERVATIS multis ejus regionis fluminibus, tandem itum est in eam sententiam, potius ad flumen Maii deligendas esse sedes, quam ad aliud ullum flumen: quia jam animadvertenterant illud præ reliquis milio & farina abundare, præter aurum & argentum quod isthic in prima navigatione repertum est: cursum igitur ad id flumen direxerunt, in quo cum navigassent ad locum quendam monti vicinum, commodior aestimatus est ille locus ad arcem condendam, quam ullus alius hæctenus ab ipsis conspectus. Postridie summo diluculo, fuis ad Deum precibus, & actis gratijs de felici in eam provinciam adventu, omnes alacres sunt redditi: deinde plana area in triquetram formam dimensa, singuli manum operi admoveere cæperunt; alij terram evertendo, alij fasces ex virgultis cæsis componendo, alij vallum consciendo: nemo enim adfuit qui palam, ferram, securim, aliudve instrumentum non haberet, cum ad arbores cadendas, tum ad arcem instruendam, eaque diligentia adhibita est, ut brevi opus procederet.

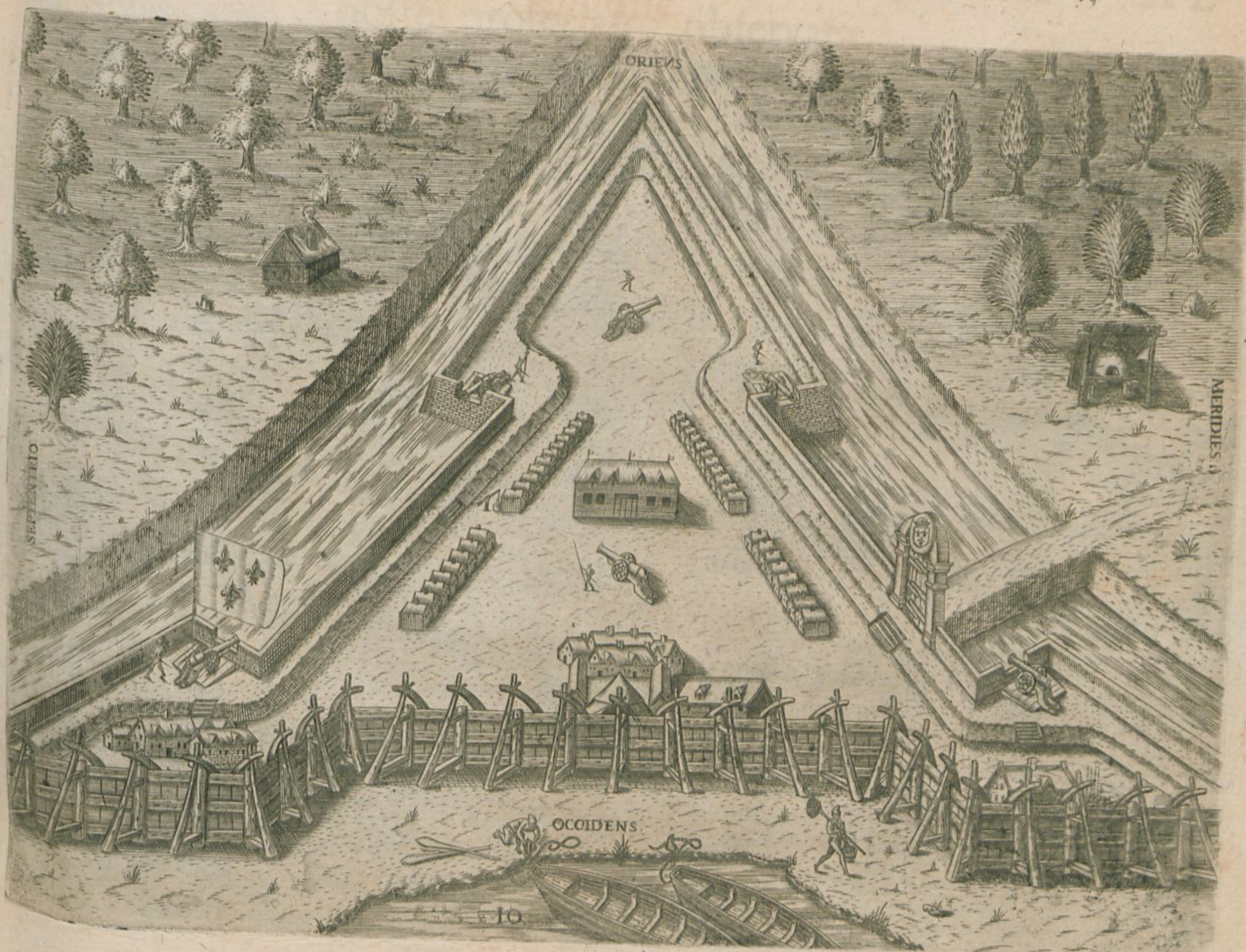

Calli locum condidit et colatum
deligunt.

DE RE AGRARIA in hoc libro tractatur de iure
quod ad agrorum possessionem spectat. In
hoc libro tractatur de iure quod ad agrorum
possessionem spectat. In hoc libro tractatur
de iure quod ad agrorum possessionem
spectat. In hoc libro tractatur de iure
quod ad agrorum possessionem spectat.

REDUCTA igitur in triangulum arce, quæ Carolina postea nuncupata est, latus Occi-
 denti objectū & continentē spectans, exigua fossa & vallo ex cespitibus constante novem
 pedum altitudine claudebatur; aliud latus flumini objectum tabulis & cratibus septum
 fuit. Latere Meridiem spectante veluti propugnaculum quoddam assurgebat, in quo
 horreum ad annonam recondendam exstructum. Omnia ex fasciculis & sabulo consta-
 bant præter valli superiores partem, quæ ex cespitibus duos aut tres pedes altis erat. In media arce ampla
 fuit area decem & octo passus longa, totidem lata, in cujus meditullio ad partem Meridiei obversam locus
 ad militum stationem paratus: parte verò ad Septentrionem vergente ædificium, quod, quoniam altius quàm
 par erat, fuit exstructum, paulo post ventus disjecit: nosque experientia docuit, humilioribus contignationi-
 bus fabricanda esse ædificia in ea regione magnis ventis obnoxia. Erat præterea alia area satis capax, cujus
 alterum latus ipsam claudens horreo supra dicto contiguum erat, & in altero latere amnem spectante Lau-
 donnieri domicilium porticu circumquaque cinctum. Hujus anterior janua majorem aream seu fo-
 rum respiciebat, posticum autem, flumen. Satis procul ab arce furnus exstructus ad
 vitanda incendia: cum enim ades palmarum ramis essent tecta,
 facilimè ignem concepissent.

Commissarius & Auditor in Expeditionibus
Abbas

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Ceremoniæ à Saturioua in expeditionem aduersus
hostes profecturo, observatæ.

XI.

In secunda Navigationis compendio dictum est, Gallos cum Saturioua Rege potente eorum vicino fœdus & amicitiam contraxisse, ut arcem in ejus ditione extruere possent, atque ipsius amicis amicos, hostibus verò hostes futuros; prabituros etiam aliquot pyxidarios offerente se occasione. Tribus igitur circiter mensibus ab inito fœdere mittit ille Legatos ad Laudonnicum pyxidarios ex fœdere postulatam: bellum enim aduersus suos hostes se gerere velle. Laudonnicus misso ad eum Caillio Centurione cum aliquot militibus humaniter ostendit se nullos milites tum temporis mittere posse, quod speraret se hostem ei conciliaturum. Ille indignatus tali responso (nam expeditionem differre non poterat, cum annonam necessariam comparasset, & vicinos Reges jam in subsidium convocasset) profectioem statim instituit. Presentibus ergo ijs qui à Laudonnicero missi fuerant, milites pro consuetudine Indica pennis & aliis rebus ornatos in planiciem accersit, vicini Regi facti ipsum cingentes in orbem confederunt, Rege in medio relicto: deinde accensa ad latus ejus sinistram pyra, & collocatis ad dextram magnis duobus vasis aqua plenis, Rex veluti ira percitus oculos contorquens, gutture quidpiam submurmurans, variosque gestus faciens, subinde horrendos clamores edebat, eosdem clamores iterabant milites, cum armorum strepitu coxas ferientes. Ille deinde accepta lignea lance ad Solem se obvertit venerabundus, & victoriam aduersus hostes ab eo petens: ut que nunc sparsurus erat eam aquam quam lignea lance hauserat, sic hostium sanguinem effundere posset. Magno igitur impetu aqua in aërem coniecta, & in suos milites recidente, addebat, ut ego de hac aqua feci, idem de vestrorum hostium sanguine facere possitis exopto. Effusa autem in ignem quæ in altero vase erat aqua, inquit, sic vestros hostes extinguere, & capitis ipsorum cutem referre queatis. Inde surrexerunt, & terra flumineque aduerso in expeditionem profecti sunt.

Constitutiones et statuta in rebus publicis
hollis profectus oblatas

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

AVDONNIERS receptos aliquot Regis Holata Vtina sive Outina, circiter quadraginta
 miliaribus à Gallorum arce versus Meridiem habitantis, subditos, qui superiore expeditione à Sa-
 turiova ejus hoste capti fuerant, ad suum Regem remisit; qui solenni fœdere cum illo icto, mutuam
 amicitiam se conservaturos polliciti sunt. Fictum est id fœdus, quia per eius Regis dicionem, & ter-
 restri itinere, & adversis fluminibus aditus solum patebat ad montes Apalatcy, in quibus nascitur
 aurum, argentum, & as: ut illius Regis amicitia (quæ vix annua fuit) fœti Galli liberius ad eos montes penetrare pos-
 sent. Cōstante adhuc amicitia, à Laudonniero petijt aliquot pyxidarios milites, cupere enim bellum hosti inferre: missi
 viginti quinque duce Ottignio Laudonnieri legato. Rex advenientes magna lætitia excepit, eorum opera victoriam
 adversus hostem sibi promittens: quia tormentariorum pyxidum fama per vicinas regiones vagata erat, & terrorem
 incutiebat. Rege igitur ad expeditionem parato, profecti sunt: primo die expeditū fuit iter, altero difficile admodum,
 propter loca paludosa, spinisque & vepribus obsita, qua adeo causa Indi Gallos humeris gestare coacti sunt, magno sane
 eorum commodo ob immodicos calores, tandem ad hostium limites pervenerunt. Tum Rex exercitu subsistere jussit, se-
 nem Magum centum & viginti annos superantem advocavit, & quo in stature hostium sint, pronūciare jubet. Ma-
 gus locum in medio exercitus parat, & conspecto Ottignij, quod puer ejus gestabat, scuto, petere illud jubet, impetratum
 humi collocat, orbe quinque pedum diametri circum illud ducto, additis quibusdam characteribus & notis: tum in scu-
 tum genibus flexis pedum calcaneis insedit, sic ut nulla parte humum tangeret, & nescio quid submurmurans, varios
 gestus exprimebat, tamquam in vehementem aliquam orationem incumberet; qua ad quadrātem horæ producta, illico
 tam horrendus apparuit, ut humanā effigiem amplius non exprimeret: nam ita omnes artus contorquebat, ut ossa dissol-
 vi exaudirentur, denique præter naturam multa faciebat. His peractis, momento in pristinum statum redijt, lassus ta-
 men admodum, & quasi attonitus: deinde circulo egressus, Regem salutavit, ipsique indicavit hostium numerum, &
 quo loco illum expectarent.

C

Outina Gallorum auxilio Potanou suum
hostem superat.

XIII.

Eres adeò Regem perterruit, ut non de hoste adoriendo, sed de suo reditu cogitaret: At Ottignius valde indignatus se tantum laboris sumpsisse, ut nulla re memorabili gesta reverteretur, dixit, se illum vilis & nullius animi Regis loco habiturum, nisi fortunam periclitaretur: tandem jurgijs atque etiam minacibus verbis eum adegit, ut hostem adoriretur. Gallos tamen in prima acie, ipsis non abnudentibus collocavit: & nisi totum onus pugnae illi sustinuisent, plurimos hostes maectando, & Regis Potanou exercitum in fugam vertendo, haud dubie Outina superatus fuisset: nam verum apparuit quod Magus prädixerat, quem certum est à demone fuisse obsessum. Outina porro hostium fuga contentus, suos revocavit, & domum redire jussit, multum fremente Ottignio, qui victoriam prosequi maluisset.

C 2

RE GE Saturioua ad bellum proficiscente, ejus milites nullum ordinem seruant, sed sparsi hinc inde discurrunt alij alios sequentes. Contra ejus hostis Holata Outina, cujus jam memini, quod multorum Regum Regem significat, longè eò potentior subditorum numero & diuitijs, progreditur seruatibus ordinibus veluti instructa acie, solus in medio agmine consistens, rubro colare pictus: agminis ala siue cornua ex adolescentibus constant, quorum maximè agiles, rubro etiam colore picti cursorum & exploratorum munere funguntur, ad hostium copias explorandas: nam horum vestigia perinde naribus percipiunt, atque canis feræ alicujus, & cognitis hostium vestigijs statim ad exercitum significatum recurrunt. Porro ut tubis & tympanis nostri homines in exercitu utuntur ad significandum quid facto opus sit: sic apud eos præcones sunt, qui certis clamoribus indicant quando subsistendum aut progrediendum, hosti obviam eundum, aut aliquod militare munus obeundum. Post Solis occasum subsistunt, nec unquam pugnare solent. Castra autem ponere volentes per decurias distribuuntur, maximè strenuos ab alijs segregantes: delecto à Rege Castrorum loco in agris vel syluis ad noctem traducendam, & illo jam cænato & solo sedente, castrorum metatores decem strenuorum decurias in orbem circum Regem collocant: circiter decem inde passus aliæ viginti decuria etiam in orbem eos claudunt: viginti verò ab illis passus, aliæ quadraginta decuria collocantur, & ita deinceps decuriarum & passuum numerum augendo pro exercitus copia & magnitudine.

Regis Saturni ad bellum profectis, eius milites nuntius ostendit, quomodo
hinc inde discurrunt alii alios sequentes. Contra que hostis Holia Oritia, capite
mentum, quod mitorum Regem Regem fignat, longi eo potentior latitudo in me
to & divinis progreduntur, sed raris ordinibus veluti iustitia acie, sed in medio ex parte
confiteri, tunc colere pifur: agniti ab hoc coram ex adolefcentibus confideri, quibus
maxime agite, tunc etiam colere pifur: agniti ab hoc coram ex adolefcentibus confideri, quibus
expotundat nam horum vigilia pifur: agniti ab hoc coram ex adolefcentibus confideri, quibus
nofiggiffatum ad exercitum pifur: agniti ab hoc coram ex adolefcentibus confideri, quibus
etiam ad pifur: agniti ab hoc coram ex adolefcentibus confideri, quibus
lo pifur: agniti ab hoc coram ex adolefcentibus confideri, quibus
oculum pifur: agniti ab hoc coram ex adolefcentibus confideri, quibus
maxime pifur: agniti ab hoc coram ex adolefcentibus confideri, quibus
dum, et illo pifur: agniti ab hoc coram ex adolefcentibus confideri, quibus
Regem collocant: tunc etiam inde pifur: agniti ab hoc coram ex adolefcentibus confideri, quibus
ab illa pifur: agniti ab hoc coram ex adolefcentibus confideri, quibus
Gaudet pro exercitum copie & magnitudine.

VAMDIU Gallicum magno Rege Holata Outina in bello quod adversus hostes gessit, versati sunt, numquam pugna commissæ est, quæ legitimè prælium appellari possit: sed omne eorum bellum aut clandestinis occupationibus, aut turmarum velitationibus constat, submissis semper in eorum qui regrediuntur locum recentioribus. Qui primus hostem cædit vel etiam vilissimum, victoriam sibi adscribit, licet majorem militum numerum amittat. In istis velitationibus, qui occumbunt statim extra castra abripiuntur ab ijs quibus commissæ est hæc cura, & arundinis fragmentis, exactioris quàm ullus culter aciei, à fronte in orbem ad occiput, capitis cutim ad cranium usque secant; eamque totam detrahunt, hærentibus adhuc capillis cubito longioribus in nodum supra caput collectis; & qui supra frontem & occiput sunt, resectis in orbem ad duorum digitorum longitudinem, pileorum limbi instar; statim (si tantum est otij) egesta terra foramine facto ignem excitant, quem musco exceptum, plicis pellis, quæ illis cinguli loco est, involutum semper gestare solent, igne accenso, cutim desiccant, & membranæ instar indurant. Pugna etiam commissæ iisdem arundineis cultris cæsorum brachia sub humeris & crura sub coxis incidere solent, ossaque nudata palo frangere, deinde eorum confectas & sanguine fluentes partes eodem igne ustulando resiccare: tum ea, capitisque cutim de summis pilis suspensa domum triumphantium modo deferre. Vnum sum miratus (nam ex eorum numero, qui à Laudonniero missi fuerunt Ottignio duce, fui) numquam eos pugnae loco excedere, quin cada veribus hostium sic mutilatis, sagittam per anum ad summum usque traiciant: quod sanè non sine magno periculo interdum fieret, nisi qui ad hoc munus sunt delegati, perpetuò turmam militum auxiliarem haberent.

Trophæum & solennes ritus devictis
hostibus.

XVI.

R. Holata Outina.

16

DOMVM è bello regressi, certum locum habent in quem convenire solent: eò conferunt crura, brachia, capitisque cutim hostibus adempta, & solenni cum pompa, ea praelongis palis in terram serie quadam defixis imponunt: deinde viris & mulieribus in orbem ante hæc membra sedentibus, Magus imagunculam manu tenens, consueto more mille imprecationibus submurmuratis, hostes detestatur. Ex adverso ad area extremum, tres viri genibus flexis sedent, quorum unus clavam utraque manu tenens planum lapidem percutit, ad singula magi verba respondens: ejus latera claudunt alij duo, singulis manibus fructum herbae cujusdam, cucurbitæ aut peponis instar crescentis, tenentes, quem siccatum supernè & infernè aperiunt, medullaque & seminibus exemptis, lapillis aut granis implent, baculoque transfixo agitant, tintinnabulorum modo crepitant, patrio ritu canentes post Magi murmura.

Hos dies festos celebrare solent, quotiescunque aliquos hostes ceperunt.

FREQVENTES istic sunt Hermaphroditi utriusque naturæ participes, ipsis etiam Indis exosi; eorum tamen opera, quòd robusti & validi sint, ad onera ferenda utuntur jumentorum loco. Proficiscentibus ergo ad bella Regibus, hermaphroditi annonam ferunt: & defunctis ex vulnere vel morbo Indis, illi ipsi binis longurijs satis firmis, baculos transversos imponere, atque his storiæ tenuibus scirpis contextam alligare solent, cui defunctum superimponunt, pelle capiti substrata, altera supra ventrem alligata, tertia supra coxam, postrema supra crus (quare id faciunt non sum sciscitatus, magnificentiæ tamen causa fieri arbitror; quandoquidem singulos non ita exornant, sed crus dumtaxat obligare solent) deinde coriacea cingula tres aut quatuor digitos lata sumunt; quorum extremis ad longurios aptatis media capiti, quod illis prædurum est, applicant; atque sic defunctos gestant ad sepulturæ locum. Contagioso aliquo morbo affecti, etiam ab hermaphroditis humeris ad loca destinata feruntur, atque ab iisdem curantur & necessaria accipiunt, donec sanitati plene restituantur.

Mittheilung an die Herren Mitglieder des Ausschusses
für die Herausgabe der Werke des
Herrn Johann Wolfgang von Goethe

Die in dem vorliegenden Bande enthaltenen
Werke des Herrn Goethe sind aus dem
Nachlass des Herrn Goethe in die
Bibliothek der Universität Halle
übertragen worden. Die Rechte an
den Werken sind durch die
Herrn Goethe'sche Erben
übertragen worden. Die
Herausgabe der Werke des
Herrn Goethe wird durch
die Universität Halle
übernommen. Die
Herausgabe der Werke des
Herrn Goethe wird durch
die Universität Halle
übernommen.

Mulierum, quarum mariti vel in bello cæsi, aut XVIII
 morbo sublatis postulata à Rege.

UORVM qui in bello occubuerunt, vel morbo extincti sunt, uxores convenire solent eo die, quem magis opportunum ad Regem compellandum censent; ad quem accedentes cum magno mærore & ejulatu, calcaneis insident, & manibus faciem obtegentes, magnis clamoribus & questibus, defunctorum maritorum vindictam petunt à Rege & subsidium quo in viduitate vitam tolerare queant, & ut tempore per leges præfixo denuo illis nubere liceat. Rex earum misertus, postulata concedit: illa domum revertuntur flentes & plangentes, in amoris quo maritos prosequantur, indicium: consumptis in eo luctu aliquot diebus, ad maritorum sepulcra, ipsorum arma & poculum ex quo bibebant deferentes, denuo flent, atque alias muliebres ceremonias peragunt.

D

Mulierum extinctos maritos lugentium
ceremoniæ. XIX.

AD maritorum sepulcra pervenientes, capillos sub auribus præsecant, illisque per sepulcra sparsis, maritorum arma & conchas ex quibus bibebant ibidem abijciunt, in strenuorum virorum memoriam. His peractis domum redeunt, sed ad secundas nuptias con-
volare nequeunt, donec capilli renascantur tam longi, ut humeros tegere possint. Digito-
rum in manibus & pedibus ungues oblongos crescere etiam sinunt, illos per latera scalpen-
tes ut præacuti reddantur, sed viri præsertim: nam si quem ex hostibus apprehendere possunt, unguibus in
ejus frontem valide infixis, cutem detrahunt, eum cæcum & lacerum relinquentes.

D 2

MORBOS ista ratione curare solent. Oblonga lataque, ut in hac icone conspici potest, fabricant scamna, quibus aegros pronos vel supinos imponunt, pro morbi quo correpti sunt natura: deinde conchula praecuta frontis cutim penetrantes, sanguinem ore exsugunt, & in vas aliquod fictile, vel lagenas e cucurbita constantes reijciunt. Feminae parvulos masculos lactantes, vel alioqui gravida, hunc sanguinem, praesertim robusti alicujus adolescentis, potatum veniunt, ut earum lac praestantius reddatur, & pueri eo educati audaciores & strenuiores evadant. Alijs in ventrem incumbentibus suffumigia sunt, coniectis supra prunas aliquot granis: nam fumus per os & nares receptus per universum corpus distribuitur, & vomitum ciet, aut pellit & profligat morbi causam. Quandam etiam plantam habent cujus nomen excidit, Brasiliiani Petum, Hispani Tabaco appellant: hujus folia probe siccata laxiori tubuli parti imponunt, eorum incensorum fumum angustiore tubuli parte ori admota attrahunt tam valide, ut per os & nares illis egrediatur, & eadem opera abunde humores eliciat. Praeterea lvi venerea sunt admodum obnoxij, ad quam curandam sua etiam habent remedia, quae natura illis suppeditavit.

DFLIGENTER colunt terram Indi, eam ob causam ligones è piscium ossibus parare no-
 runt viri, quibus manubria lignea aptantes, terram fodiunt satis facile, nam mollior est:
 ea deinde probè constracta & æquata, femina fabas & milium sive Mayzum serunt,
 præuntibus nonnullis quæ defixo in terram baculo foramina faciunt, in quæ faba & mi-
 lij grana inijciuntur. Facta semente, agros relinquunt: nam eo tempore hiemis fugienda
 causa, quæ satis frigida est, utpote regione inter Occidentem & Septentrionem sita, & circiter trimestre
 durat, nempe à 24. Decembris ad decimum quintum Martij, ij nudi incedentes in sylvas se abdunt. Trans-
 acta hieme, domum redeunt, expectantes sementis maturitatem. Messe confecta fructus re-
 condunt in totius anni usum, nullum mercimonium ex ijs facientes, nisi
 forte ob vilem aliquem supellectilem permuta-
 tione facta.

Floridenses convehendis in publicum horreum XXII.
fructibus, diligentes.

22.

SUNT in ea regione plurima insula, varij generis fructus abunde producentes, quos bis in anno legunt, & cymbis impositos domum vehunt; deinde in laxum sed humile horreum recondunt è lapidibus & terra extructum; cui tectum è densis palmarum ramis & molli terra ad eam rem apta constans, imponitur. Tale horreum plerumque sub aliquo monte aut rupe flumini vicina extruitur, quo solis radij non penetrant, ut fructus à corruptione facilius conseruentur. In illud etiam inferunt alios fructus quos adseruare cupiunt, & reliquam annonam, quam inde petunt cum opus habent, nullo ab alijs se fraudandos iri metu solliciti. Optandum sane esset, ut inter Christianos avaritia non magis regnaret, & hominum animos torqueret.

Handwritten text at the top of the page, likely a title or header, possibly including the number 1177.

Main body of handwritten text, appearing to be a Latin manuscript. The text is mirrored across the page, suggesting bleed-through from the reverse side.

ERTO etiam tempore, omnis ferinae genus, pisces, atque etiam crocodilos coacervant singulis annis: corbibus deinde impositos, hermophroditorum satis promissos, crispisque capillos gestantium, quorum ante memini, humeris imponunt, & in horreum jam dictum inferant: hanc autem annonam non nisi extrema necessitate attingunt: atque tum ut omnis dissidij tollatur occasio, alter alteri id significat, adeo pacifice inter se vivunt. Regi tamen licet, quantum volet, inde auferre.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

NEC autem animalia ut diutius adseruari possint, in hūc modum preparare solent. Quatuor ligneis & crassis furcis in terram defixis alia ligna imponunt cratis in modum, supra quam animalibus & piscibus explicatis, ignem substruunt, ut fumo indurari possint: magnam porro adhibere solent curā ad diligenter & exquisitè indurandum, ut facilius à corruptione seruari queant, quemadmodū ex hac pictura videre licet. Hanc verò annonam comparari existimo ad vitam mensibus hibernis, quibus in syluis delitescunt, traducendam: nam eo tempore numquam ab illis vel minimū quidpiam impetrare potuimus. Propterea, ut dixi, annonae horreum sub rupe vel scopulo aliquo, secundum flumen, nec procul à magna quapiam sylua extractum est, unde, cum opus est, parvis cymbis eam ferant.

E

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

25.

INDUSTRIA ad cervos capiendos utuntur Indi, numquam à nobis ante conspecta: maximorum quos capere potuerunt cervorum pelles ita corpori applicare norunt, caput suo capiti accommodantes, ut per oculorum foramina, tamquam per larvam, conspiciere possint; ita compta quàm proximè possunt, ad cervos nihil metuentes accedunt; prius tempore observato, quo cervi ad flumen bibendi causa eunt: eos, arcum & sagittam manu tenentes, facile figere possunt; cùm frequentes sint admodum in ea regione: arboris tamen cortice sinistrum brachium muniunt, ne ab arcus nervo ledantur à natura ita edocti. Pelles verò cervis detractas, non chalybe, sed conchis adeo accuratè parare norunt, ut mirum sit, nec quemquam in universa Europa inveniri existimo, qui tanta arte eas parare queat.

E 2

CROCODILIS hoc modo bellum inferunt: casulam rimis & foraminibus plenam apud flumen faciunt, in qua vigil, qui Crocodilos procul conspiceret & exaudire potest: nam fame pressi è fluminibus & insulis reptant prædæ causa; qua non inventa tam horrendum clamorem edunt, ut per dimidiæ miliaris spatium exaudiri queat. Tum vigil excubitores convocat ad id paratos: illi deni aut duodeni longam arborem corripientes huic vasto animali obviam procedunt (hiante rictu si quempiam illorum apprehendere posset adrepenti) atque summa agilitate tenuiorem arboris partem quàm altissimè possunt in rictum ejus adigunt, ut inde ob inæqualitatem & corticis scabritiem eximi nequeat. Crocodilum igitur in dorsum obvertentes, ejus ventrem, qui mollior est, clavibus & jaculis feriunt & aperiunt; dorso enim ob duras quibus tectum est squamas impenetrabilis est, præsertim si vetulus est. Hæc est apud Indos ratio venandi Crocodilos, à quibus adeò molestantur, ut noctu & interdiu non minus excubias agere cogantur, quàm nos adversus infensissimos hostes.

A BVNDAT ea regio amœnissimis insulis, ut ex primis picturis videre licet: flumina alta non sunt, sed aqua limpida & pura, vix ad pectus pertingit. Indi genio indulgere volentes cum vxoribus & liberis, in has insulas, flumine trajecto, vel natatu (nam peritissimi sunt natatores) vel gradiendo, qui parvos habent liberos, perveniunt. Matres enim ternos simul ferre possunt, minimum in humeris, altera manu brachium ejus tenentes, alijs duobus matrem sub axilla amplectentibus; altera manu canistrum fructibus aut epulis ad vescendum plenum sublevatum gestantes. Cùm verò ab hostibus sibi metuant, viri arcum & sagittas ferre solent, quæ ne madeant, pharetram crinibus capitis implicant, altera manu sublevata arcum tensum & sagittam tenentes, ad defensionem parati, ut ex hac pictura videre licet.

Fol. 207
XXVII

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

28.

QUARTO anni tempore, quo convivio inter se celebrare solent, delectos habent ad id munus coquos: ac primum magnum ac rotundum fictile vas (quod ipsi-met parare & adeo exactè percoquere norunt, ut in eo non minus ac in nostris lebetibus aqua bullire possit) supra crassa ligna collocant, ignem subijciunt ipsorum aliquo flabellum ad ignem excitandum valde aptum, manu tenente: Præfectus coquorum quæ coquenda sunt in ollam inijcit, alij aquam in fossam ad purgandum infundunt, alius aquam vase, situla in modum facto, adfert, alter aromata cibus inspergenda in plano aliquo lapide atterit; dum mulieres, seligendis ijs quæ ad culinam necessaria, sunt occupata. Licet verò suo more magna agitent convivio, sobrii tamen sunt in edendo, inde fit ut longo tempore vivant. Nam ex ijs Regulis unus mihi affirmavit, se trecentorum annorum ætatem habere; & patrem, quem mihi ostendit, quinquaginta annis eum superare: ut verum fatear, cum illum conspicerem, ossa humana pelle duntaxat tecta videre me putabam. Pudorem sane incutiunt Christianis, qui suis computationibus & convivij sine moderamine celebratis, brevitate vite sibi accelerantes, merito deberent tradi in disciplinam his barbaris hominibus & animantibus brutis ad ediscendam sobrietatem.

Die Medicin Pflanzliche Heilkräuter
Abhandlung

Das Buch enthält die Beschreibung aller Pflanzlichen Heilkräuter, welche in Deutschland zu finden sind, und die Art und Weise, wie sie zu gebrauchen sind. Es ist ein sehr nützliches Werk für alle, die sich mit der Medicin beschäftigen wollen.

Rex cum nobilibus certis anni diebus quotidie mane convenire solet in publicum locum ad hoc destinatum, in quo magna scamna quasi in hemicyclum constructa, inter qua aliud antrorsum paululum prominens novem truncis ligneis rotundis constans pro Regis sede, in qua solus residet, ut ab alijs dignosci queat, eumque istic singuli ex ordine salutatum veniunt, senioribus salutationem inchoantibus, utraque manu bis ad capitis altitudinem sublata, atque proferentibus ha, he, ya, ha, ha, reliquis autem respondentibus, ha, ha. Ut salutationem quisque absolvit, in scamnis sessum concedit. Si de re aliqua seria agendum est, Rex Iaiias, hoc est, suos Sacerdotes accersit, & seniores, à quibus singulorum sententiam exquirat: etenim de nulla re quidquam statuunt, quin primum aliquoties concilium convocent, & optimè delibent ante quam statuunt. Interea Rex mulieribus imperat, ut Casinam, hoc est potionem è quarundam stirpium folijs confectam, decoquant, quam deinde exprimentes transmittunt. Rege igitur & nobilibus in suis scamnis sedentibus, quidam coram Rege expansis decussatim manibus stans, ipsi & reliquis qui hanc potionem ebibent beneprecatur: tum pocillator primum Regi hoc decoctum calidum in capace concha prabet, deinde (sic imperante Rege) omnibus alijs ex ordine, in illa ipsa concha. Tanti aestimant hanc potionem, ut nemini in hoc conventu eam bibere liceat, quin prius in bello fortem se præstiterit. Præterea ea facultate prædita est hæc potio, ut simulatque hausta fuerit, statim sudorem moveat. Eam ob causam qui continere non possunt, sed reijciunt, ijs nulla res ardua committitur, aut munus aliquod militare creditur, tamquam inutilibus, cum sæpenumero tres aut quatuor dies cibolum abstinendum sit: hæc verò decoctione hausta, viginti quatuor horis famem & sitim ferre possunt, hinc fit ut in bellum profecturis, hermaphroditi nullam aliam annonam ferant, quàm cucurbiteas lagenas aut lignea vascula hoc decocto plena: quod licet corpora alat & roboret, caput tamen non tentat, ut à nobis, cum hujusmodi convivia celebrarent, observatum est.

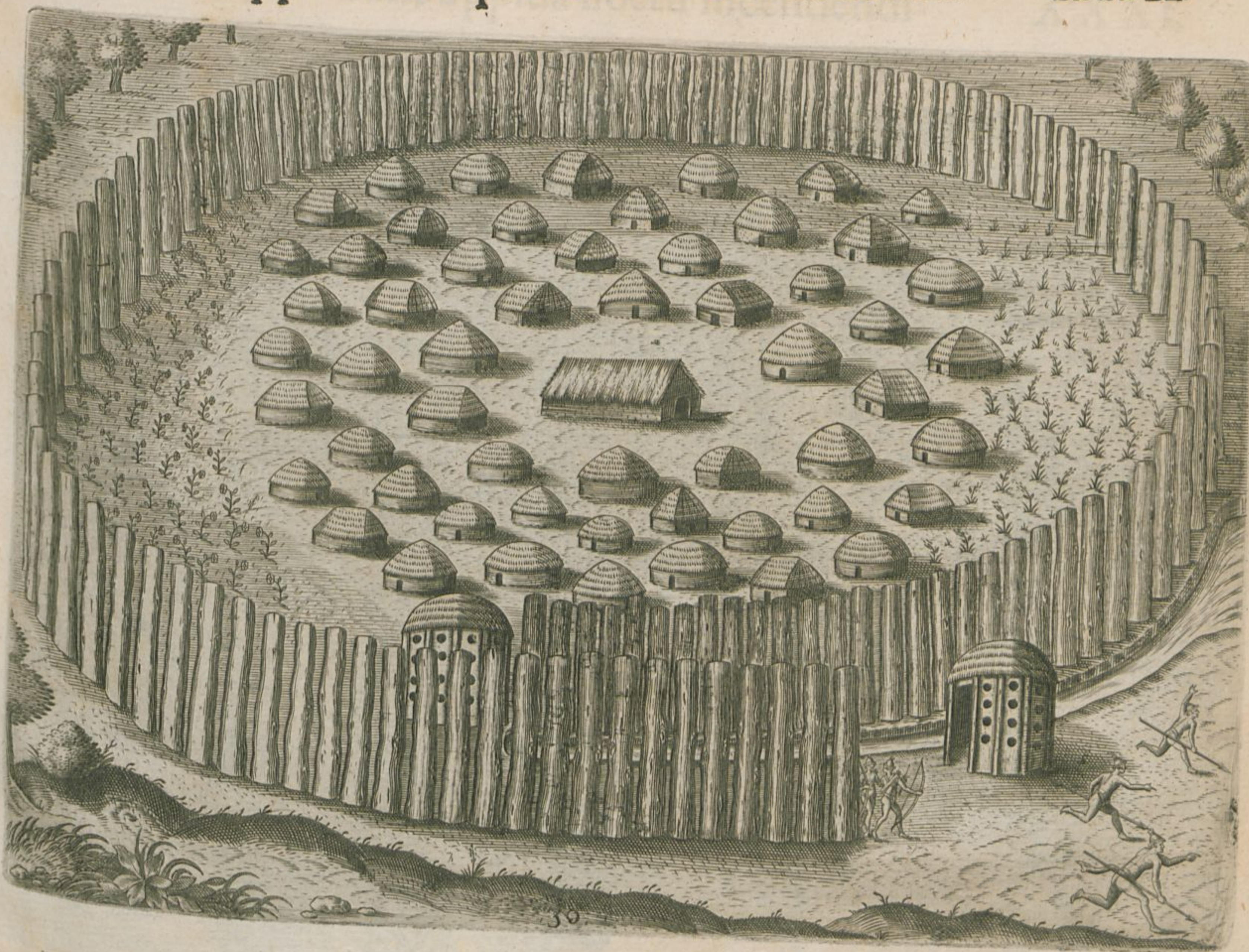

Die 12. Auflage des 1. Bandes
der 1. Auflage des 1. Bandes
der 1. Auflage des 1. Bandes

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

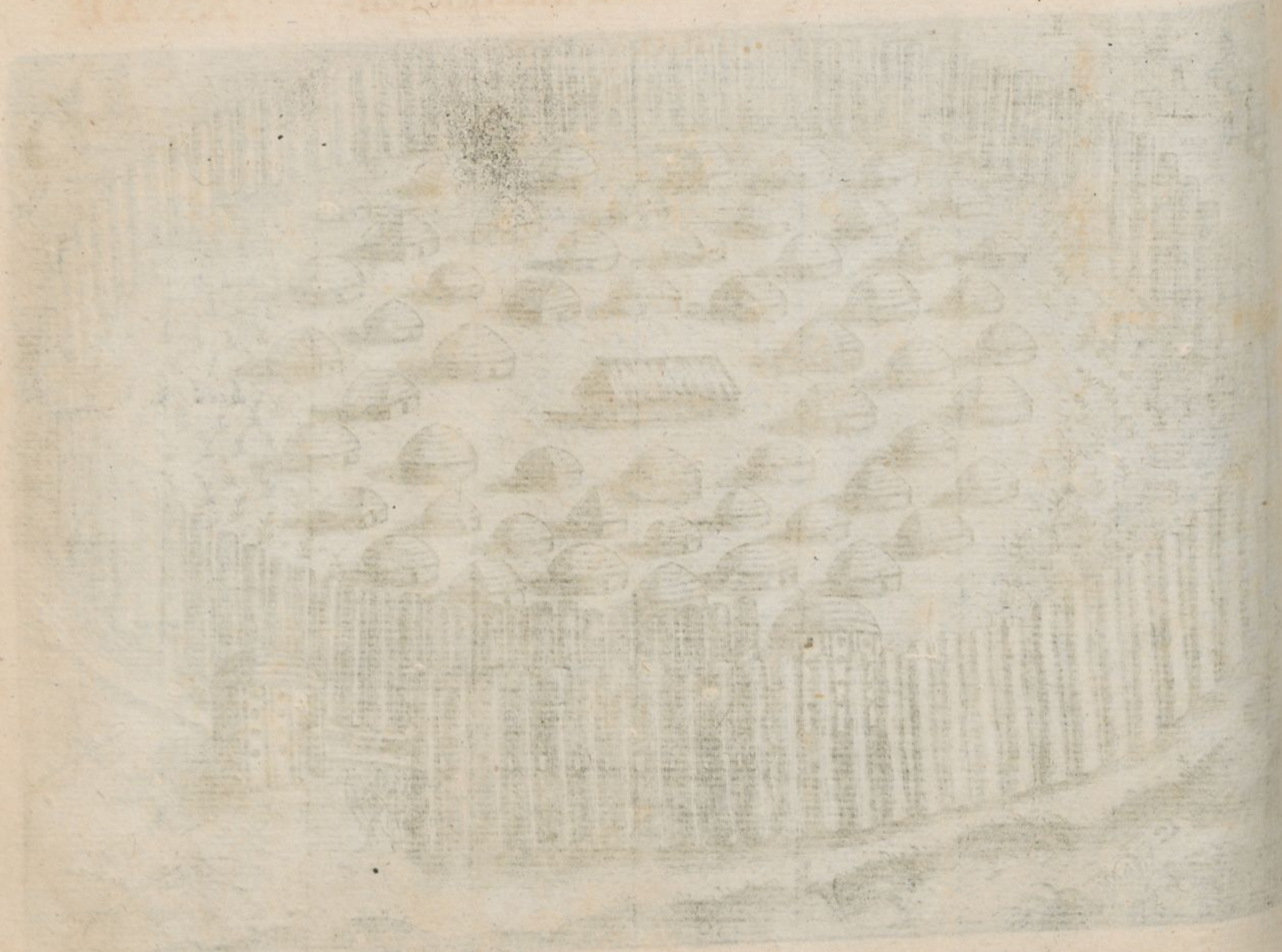

SOLENT Indi hac ratione sua oppida condere. Delecto aliquo loco secundum torrentis alicujus profluentem, eum quantum fieri potest complanant; deinde sulco in orbem ducto, crassos & rotundos palos duorum hominum altitudinis conjunctim terræ insigunt, circa oppidi ingressum circulum nonnihil contrahendo cochleæ in morem, ut aditum angustiorum reddant, nec plures quam binos conjunctim admittentem, torrentis etiam alveo ad hunc aditum ducto: ad huius aditus caput solet ædicula rotunda extrui, altera item ad eius finem, singula rimis & foraminibus plenæ, & eleganter pro regionis ratione constructæ. In his constituuntur vigiles viri illi, qui hostium vestigia è longinquo odorantur: nam simulatque aliquorum vestigia naribus perceperunt, aduersus contendunt, & ijs deprehensis clamorem attollunt, quo exaudito incolæ statim ad oppidi tutelam conuolant, arcibus, sagittis & clavis armati. Oppidi meditullium occupant Regis ædes nonnihil sub terram depressa ob solis æstum: has cingunt nobiliorum ædes, omnes palmæ ramis leuiter tectæ, quia novem mensibus dumtaxat ijs utuntur, tribus alijs mensibus ut diximus in syluis degentes. Vnde reduces, domos repetunt: sin eas ab hostibus incendio absumptas reperiunt, novas simili materia exstruunt, adeo magnifica sunt Indorum palatia.

OLENT Ipsi hac ratione sua oppida condere. Plecto aliqno loco secundum fortitudinem
 aliam profectum, cum quantum fieri potest complantant; deinde iuxta in orbem ducto
 castro & totiusque partem duorum hominum altitudinem conspiciunt terra insigne, circa
 oppidi ingreditur circumstant nonnulli contra abbas cohibere in motum, ut aditum angustio-
 rum reddunt, nec prius quam binos conspiciunt admittunt, totiens etiam abbas ad
 hanc aditum ductor ad hunc aditum caput sicut aditum extant, aliter item ad eam partem, iuxta tri-
 um & fortitudinis parte. Et eligunt pro regionis ratione constructa. In his conspiciunt vigiles et illi
 qui hostium vestigia e longinquo odorantur; nam simulque abbas etiam vestigia vestigia persequuntur, ad
 locum contendant. Et in deperditis clamorem at tollunt quo exundio in olea statim ad oppidi intellam con-
 volant, accubant, sagittis & clamor armant. Oppidi medietatem occupant Regu ante nonnulli sub terra
 deperditis ob sole astum; hoc etiam nobilitatem adit omnes parte tunc locum tectis, quoniam non mensura
 amantur in manum, vides alii mensuras ut dicitur in sicut dicitur. Unde rebus hono-
 reptum: sic eas ad hostium incendio abbasque spectant, nonnulli in
 terra existant, adeo magnificas sunt indotum
 palatium

Hostium oppida noctu incendendi
ratio.

XXXI.

HOSTES enim vindictæ cupidi, noctu interdum quam maximo possunt silentio adveniunt, exploratum an excubia sint somno oppressæ: si silere comperiunt, posteriorem partem oppidi accedentes, & arborum musco arido & pro eorum more parato ad sagittarum spiracula alligato ignem iniiciunt, & sagittas in oppidum emittunt, ut adium tecta, palmarum ramis constantia, & æstivis caloribus resiccata comburant. Flagrantria tecta conspicientes, quam celerrimè fugiunt, ante quam incola animadvertant: adeo enim agili sunt cursu, ut difficulter adsequi eos liceat: præterea incendium satis negotij incolis præbet, ut ab eo se liberare & expedire queant. Hæc sunt bellica Indorum stratagemata ad hostium oppida v. standæ: verum quidem est damnum leve esse, quandoquidem solo novæ ades exstruendi labore constat.

ÆTERV M vigilum negligentia oppido igne absumpto, ipsi hac ratione puniuntur. Rege in scamno sedente solo, reliquis etiam proxima post illum authoritatis aliud magnum scamnum hemicycli modo incurvum occupantibus, carnifex criminis reum coram Rege in genua procumbere jubet; deinde sinistro pede in dorsum ejus impresso, & utraque manu clavam ex ebano aut alio aliquo duro ligno factam lateribus in aciem desinentem, tanta vi illius verticem ferit, ut caput fere dividat. Simili supplicio etiam afficiuntur alterius criminis rei, quod capitale apud eos censetur: vidimus enim binos simili supplicio affici.

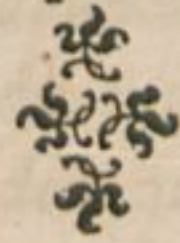

BELLUM denuntiaturus Rex aliquis alteri suo hosti, nullo fetiali utitur qui bellum indicit; sed sagittas quarum summis capillorum promissorum flocci alligati, secundum publicas vias figere jubet: quemadmodum observavimus, cum Regem Outinam captum per ditionis ejus pagos circumducebamus, annonæ recuperanda gratia.

Primogeniti solennibus ceremonijs Regi XXXIIII.
sacrificantur.

34

MORIS apud illos est primogenitum masculum Regi victimam offerre. Sacrificij autem die Regi significato, locum adit ad id destinatum, ubi scamnum in quo sedeat, & in media area truncus ligneus binos pedes altus, totidem crassus: ante hunc pueri mater calcaneis insidens, & manibus faciem tegens filij mortem deplorat. Cognatarum vel amicarum ejus primaria, puerum Regi venerabunda offert; deinde qua matrem comitata sunt femina in orbem conveniunt, & canendo saltant letabunda, mutuis manibus non apprehensis: qua puerum tenet, in medium illarum se infert saltans, & in Regis laudem quaedam accinens. Interea sex Indi ad id munus delecti separatim in area quadam parte stant, & inter eos medius sacrificus cum magnificentia quadam clavam tenens. Peractis ceremonijs, sacrificus infantem capiens, Regi, coram omnibus, in ligneo illo trunco mactat. Nobis presentibus semel peracta est similis victima.

In cerui exuvio Soli consecrando so-
lennes ritus.

XXXV.

REGIS Outina subditi singulis annis paulo ante ipsorum ver, nempe sub Februarij finem, maximi, quem capere potuerunt, cervi pellem cornua retinentem sumunt, eam omni selectissimarum, quæ apud ipsos nascuntur, stirpium genere impletam denuo consuunt, cornibus, gutturi, & reliquo corpori, selectiores fructus in corollas vel longas tancias nexos appendunt. Ea sic exornata ad fistularum & cantionum harmoniam in amplissimam & elegantissimam planiciem defertur, & altissima istic arbori imponitur, capite & pectore ejus ad Orientem solem obversis, subinde precibus ad Solem repetitis, ut in eorum dititione similia quæ illi oblata sunt bona renasci faciat: Rex cum suo Mago proximus est arbori, & verba præit, vulgo, quod longius abest, respondente. Deinde Rex & reliqui salutato Sole, abeunt pelle istic relicta in sequentem annum: singulis annis repetuntur ejusmodi ceremonia.

APUD illos cursu adolescentes exercentur, constituto inter ipsos certo premio, quod, qui diutius cursu-
ram continuare potest, aufert: arcu etiam frequenter exercentur. Deinde pila ludunt in hunc
modum: in media area præfigitur arbor octo aut novem orgyias alta, & summo fasti-
gio quadrum quoddam è viminibus contextum sustinens, quod qui pila
se exercendo tetigerit, premio decoratur. Delectantur præ-
terea venationibus & piscationibus.

Qua pompa Regina delecta ad Regem XXXVII.
deferatur.

DVCTVRVS uxorem Rex, ex nobiliorum puellarum cœtu, pulcerrimam maximamque deligere jubet: deinde duobus validis longurijs sede aprata, quæ rarioris alicujus animalis pelle tecta est, & posteriore ejus parte ornata ramis supernè nutantibus, ut sedentis caput tegant, Reginam delectam sedi imponentes, longurios sublevant quatuor viri robusti, & humeris sustinent, singuli ligneam furcam manu gerentes, ut longurijs subponant quando quiescendum est: duo alij utrinque ad Reginae latera progrediuntur rotunda umbracula elegantissimè confecta in oblongis baculis gestantes ad Reginam à Solis ardoribus tuendam: præeunt alij tubas ex arboris cortice confectas inflantes supernè angustas, infernè laxiores, duobusque dumtaxat foraminibus, supero & infero, prædita, quibus appense sunt ovales spherule aureæ, argenteæ, æreæ ad majorem concentum. Pone sequuntur puella omnium formosissima, eleganter ornata torquibus & armillis ex margaritis, singula canistrum selectioribus fructibus plenum manu ferentes, & sub umbilicum supraque coxendices cincta certarum arborum musco ad obscœna regendum. Eas sequuntur prætoriani.

38.

HAC pompâ defertur ad Regem Reginâ, in locum ad eam rem destinatum, in quo tabulatum exstructum è lignis rotundis satis amplum, ad ejus autem latera, longum utrimque scamnum adpositum, in quo proceres sedeant. Rex igitur in tabulati dextra parte sedens, Regina, quæ in sinistra parte collocatur, adventui gratulatur, & cur eam in primariam uxorem accipiat, exponit: illa verecunda quadam majestate stabellum manu tenens, Regi quam honestissimè, & ut à natura edocta est, responderet. Tum puella in orbem se componunt, manibus non connexa & cultu ab alijs differentes: nam capillos sub occipite ligantes, per humeros & dorsum deinde spargi sinunt, sub umbilico cinctâ lato cingulo, è quo anteriore parte veluti marsupium quoddam propendet ad pudenda tegendum: per reliquum deinde cingulum appensa sunt ovales formulae ex auro & argento, ad coxendices demissa, ut strepitum in saltu excitent dum laudes Regis & Reginae canunt: in hoc saltu, una manum attollente, reliqua sublevant; demittente, etiam demittunt. Omnes autem viri & feminae extimis auriculis perforatis oblongiusculas piscium vesiculas imponunt, quæ inflata unionum instar splendunt, rubro colore tincta, dilutioribus carbunculis sunt similes. Mirum homines adeo barbaros tam venustis inventis præditos.

G 3

Regis & Reginae prodeambulatio recreandi XXXIX.
animi gratia.

39.

RODIT interdum Rex sub vesperam deambulatum in proximam sylvam solus cum primaria conjugē, tectus cervina pelle tam eleganter parata, & varijs coloribus picta, ut nihil elegantius depictum conspici queat. Bini adolescentes latera ejus claudentes, flabella ad ventulum faciendum gestant, tertius globulis aureis & argenteis à cingulo propendentibus ornatus, pone sequitur, pellem ne terram verrat, sustinens. Regina & ejus pedissequæ ornatae sunt ex humeris propendente vel eas cingente musci quodam genere in nonnullis arboribus nascente, tenuibus staminibus invicem coherentibus catenularum modo prædito, viridis in cæruleum tendentis coloris, adeo venusti, ut sericea stamina videantur. Iucundum præbent spectaculum hoc musco oneratae arbores: nam è summis nonnumquam ramis etiam præalta arboris ad terram usque demittitur. In venationem aliquando profectus cum aliquot commilitonibus in sylvas habitationi Regis Saturioua vicinas ipsum cum Regina ita comptos reperi.

Porro monendus lector, omnes istos Regulos, eorumque uxores, corporis cutem puncturis quibusdam varias picturas imitantibus ornare (ut ex sequentibus iconibus videre licet) sic ut interdum in agritudine septem vel octo dierum incidant: puncta tamen loca, herba quadam fricant, quæ tincturam addit indelebilem. Ornatus etiam & magnificentia gratia, digitorum in manibus & pedibus ungues crescere sinunt, quorum latera scabentes concha aliqua, acutissimos reddunt: oris etiam circumferentiam cæruleo colore pingere soliti.

R O D I I Interdum Rex sub respectu de ambulatione in proxima in hunc locum cum vi-
 maria conjugis regis certum per se in eadem parte & vultu coloribus suis in nihil
 elegantius de istum confici dicit. Bini ad hoc fuerit litera eius claudens, si illa ad
 veritatem facendum essent, tertio globus ante & argenteis & cinereo propendens
 pars ornata hanc sedem, bellum ne terram vultu & istum. Regine & eius post istum
 ornata sunt ex hanc propendens vel eas cingere in se quod in genere in nonnullis arboribus nascens
 tenuibus ramulis in vicem coccinibus cernitur modo per ediculis in certum tendens coloris
 alio vultu in sericeis ramis videtur. In hunc prae se habet aculeum hoc in se dicitur arboris non
 summa nonnullam ramum etiam prae se habet ad terram usque demittit. In veritatem aliquid
 profectus cum aliorum commissionibus in ista habitatione Regis SALUTIO viciniam cum Regine in
 compositis reperit.
 Porro monachus lector, omnes istos Reges, cornuque hanc, corporis curam hanc, puerum
 omnia pictura imitatio ornate (in ex se dicitur in compositis videre licet) sic ut interdum in agritudine
 spectem vel octo dicitur in hanc: puncta tamen loca, hanc prae se habent, quae tinctura addit in dicitur
 let. Ornata etiam & magnificentia gratia, dignorum in manibus & pedibus argenteis ceteris
 sunt, prout in hanc scilicet concha alba, acutissimi reddunt: omnia etiam
 in conspectu in carneo colore pingere solent.

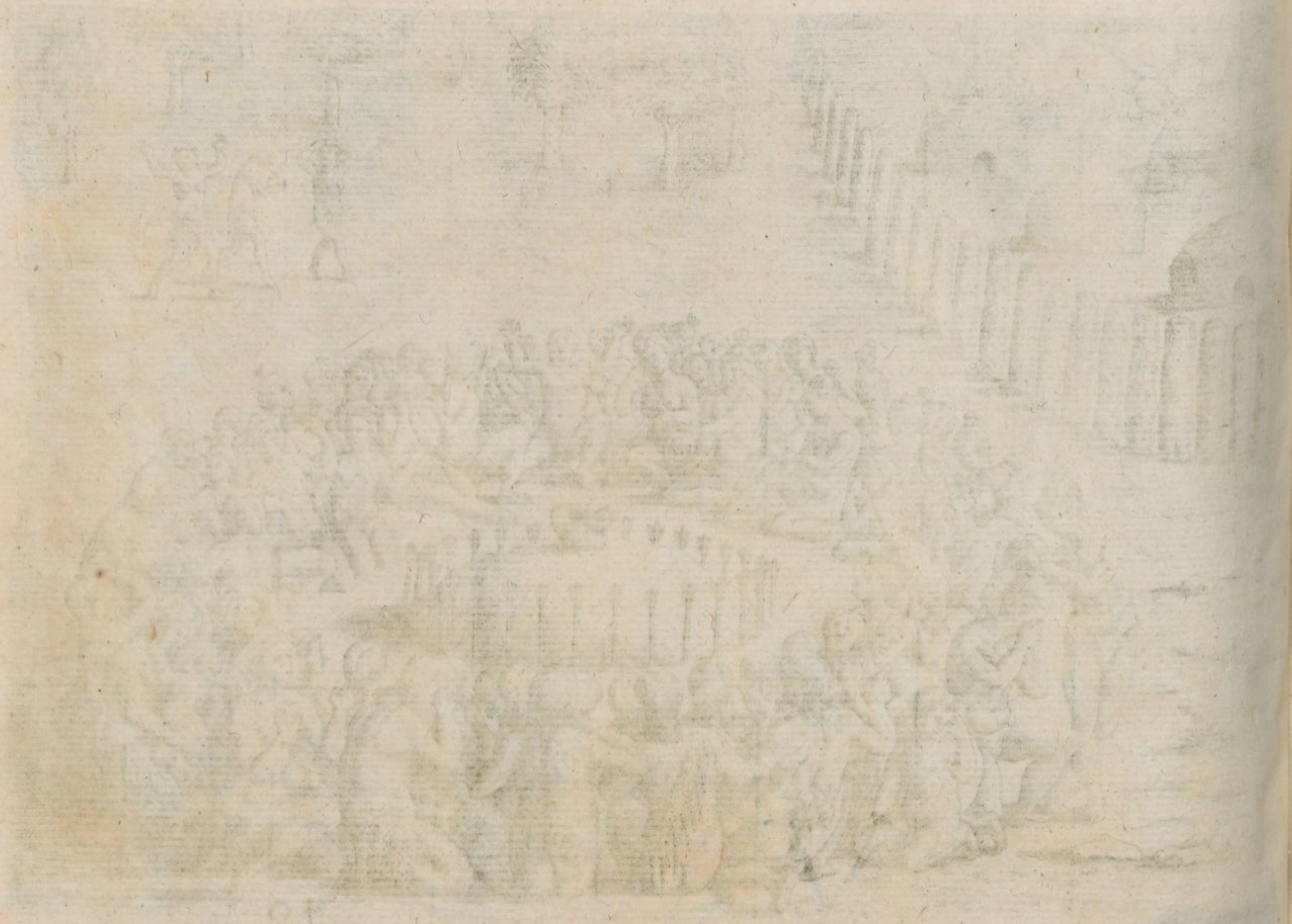
40

DEFUNCTO aliquo Rege ejus Provincia, magna solemnitate sepelitur, & eius tumulo crater, è quo bibere solebat, imponitur, defixis circa ipsum tumulum multis sagittis. Filii subditi toto triduo, tribusque noctibus in continuo sunt luctu, & cibo abstinent. Omnes Reges illi amici similiter lugent, & in amoris quo illum prosequantur testimonium, plus quam dimidiatam comam rescant cum viri tum femina. Sex præterea lunis subsequenti- bus, delectæ quædam mulieres singulis diebus magno ululatu Regis mortem ter lugent, diluculo, meridie, & sub noctis crepusculum. Tota Regis suppellectile in ipsius domum illata, ignis injicitur, & sic omnia incendio absumentur.

Similiter eorum Sacerdotes defuncti in suis adibus defodiuntur, adesque cum tota suppellectile, igne injecto, conflagent.

BEVICTO aliud Regis Regis Provincie magna solennitate sepelitur, & eius tumulo
crater, & duo bibere solent, imponitur, de qua circa ipsum tumulum magna sagitta. Illius
sabbati toto diebus, tribusque noctibus in continuo sunt lecti, & cibo abstinent. Omnes
Reges illi amici suavitet lugent, & in amara quo illius profectantur testimonium, plus
quam dimidiatam comam reserant cum viri cum femine. Sed preterea in his suspensio-
nem, & lecta quibusdam muneribus singulis diebus magno numero Regis mortem et lugent, dilucio, meritis, &
sub nocte crepusculum. Toti Regni sepellicie in ipsius domum, hanc, ignis insperant, & sic omnia incedit
absolutum.
Similiter comam Sacerdotes deservi in suis adibus deservunt, & deservunt tota sepellicie, igne
inspecto, consistunt.

ROCVL ab eo loco, in quo nostra arx extructa fuit, magni sunt montes, Indorum lingua, Apalatcy cognominati, è quibus, ut ex topographica charta videre licet, oriuntur tres magni rivus, provolventes arenam, cui multum auri, argenti & aris admixtum est. Eam ob causam illius regionis incolae fossas in rivis faciunt, ut provoluta ab aqua arena, in eas propter gravitatem cadat: diligenter inde educta in certum locum deferunt, & aliquanto post tempore, denuo fossis arenam quæ incidit exhaurientes, colligunt, & cymbis impositam per ingens flumen devehunt, à nostris Maii nomine insignitum, quod in mare sese exonerat. Opes quæ inde proveniunt, nunc Hispani in suum usum convertere norunt.

PETRI cujusdam Gambie in Compendio meminimus, qui accepta à Laudonniero potestate, suas merces per regionem deferendi negotiationis gratia, tam probè negotiatus erat, ut non modò mediocres opes adquisierit, sed etiam affinitatem cum illius provincie quodam Regulo contraxerit. Ille desiderio captus in nostram arcem ad suos redeundi, tantum apud affinem egit, ut potestatem faceret in arcem proficiscendi, ea tamen conditione, ut intra tot lunas ad ipsum rediret: cymba insuper data, & duo Indi additi qui deducerent. Translatis autem in cymbam quas adquisiverat opibus, Indi comites eum in itinere mactant, dum se inclinat ad ignem excitandum, partim vindictæ causa (nam alter illorum fustibus ab eo regia negotia per Regis absentiam administrante) cæsus fuerat, partim avaritia victi, earum opum quas miles in cymba habebat: quibus direptis fugerunt, quæ res multo tempore celata.

Hæc pictura, ne præcedentium seriem perturbaret, in postremum locum est rejecta: nec expressa fuisset, nisi Compendij auctor illius meminisset.

FRANCOFVRTI AD MOENVM,
apud Ioannem Wechelum, impensis
Theodori de Bry.

M D LXXXI.

FRANCOFVRTI AD MOENVM
apud Joannem Wechelium, impensis
Theodori de Bry.

M D LXXXI

LIBELLVS siue EPISTOLA

SUPPLICATORIA,
REGI GALLIARVM CAROLO IX. EIVSDEM NOMINIS OBLATA,

per viduas, orphanos, cognatos, affines, & ipsi Franciæ Occidentalis Regi subditos, quorum consanguinei per Hispanos in ea Galliæ antarcticae parte, quæ vulgò FLORIDÆ nomen inuenit, crudeliter trucidati perierunt;

Anno 1565.

REX Christianissime, Patriæque Pater potentissime, nos miserandæ, & ærumnosæ sortis personæ, rerum omnium inopes, animasque despondentes, viduæ, orphani, filij, filiolæque, parentibus orbat, iuuenes senesque pariter, humillimè nos cum fletibus ac lachrymis profusissimis ad pedes Regiæ M. V. projicimus, & protectionem eius confugimus, ærumnas & tribulationes nostras, coram Clementissima M. V. & parentum nostrorum, maritorum, liberorum fratrum, nepotum, consanguineorum, coniunctorum & affinium (ô horrendum spectaculum) lanienam tam miserabilem deplorantes ex animo, eorumque fatum lachrimabile M^{ti} V. declaratum venimus.

Ceciderunt enim ex illorum numero, in prouincia FLORIDA, plures quàm noningenti, tam viri, quàm fœminæ, cum infantibus simul innocentibus immerentibusque, qui omnes à Petro Melendesio & militibus eius Hispanis crudeliter, & more plane barbaro trucidati sunt.

Cùm itaque factum hoc truculentum, non auditu tantùm efferum, immane atque execrandum: verum etiam M^{tis} V. subditorum cruor innocuus turpiter ac nullo merito profusus atque immolatus sit: DEI fidem iustitiamque testamur, ac à M^{te} V. suppetias opemque imploramus, contra feroces hosce & detestabiles latrones, ne innocentia, sanguinisque nostri profusione, nunc inulta manente, DEVM aliquando atque homines ultores sibi exposcitura sit.

A M^{te} igitur V. officii ratio exigit, non solùm ditionis & potestatis suæ subditos, æquitate & iustitia, legumque vinculis sibi astrictos habere; verum

Epistola supplicatoria

etiam eosdem sub Maiestatis V. protectione defensos, saluos, tutos, quietosque præstare.

Id verò maxime afflictis nobis miseris & oppressis nunc à Maiestate V. expetendum, qui diuino auxilio præfato, ad V. Maiestatis opem omni spe atque fiducia, tanquam ad sacram anchoram confugimus, & huic soli nos subiectos offerimus. Obscrantes M^{tem} V. vt nos auxilio, defensione & protectione liberatos saluosque factos velit, dum factum vulnusq; adhuc recens est, dum Gallorū animis dolor ingrauescit. Sic enim patrem familiās se nobis benignissimum, & Dominum exhibebit clementissimum; qui famulorum, imò filiorum suorum gemitus & ærumnas, animo exaudiat æquissimo, quique in tribulationis articulo eosdem erectos sustineat.

Hæc enim ægritudo & animi nostri afflictio, æque sane flebilis & commiseratione in æternum digna existit; atque Petri istius Melendesi Hispanorum militum Præfecti tyrannis & crudelitas, tam contra morem bellicum, quam diuinas pariter & humanas leges omnes suscepta & confecta, atque adeò ad omnem posteritatem propaganda in æternum superuictura sit.

Proinde quò M. V. regia totius rei seriem plenius & explicatius percipiat, qua possumus humilitate obscramus, vt M. V. non grauate pro innata sua Clementia supplices nos audire dignetur.

Non fugit Maiestatem V. quod ea edicto publico classem instrui præcepit, quæ in Floridēsium Regionem mitteretur; ipsa etiam præsens sibi in hoc negotio substituerit Ioannem Ribaldum, tanquam Generalem totius classis Præfectum Regium.

Huius mandati publicatio sane permultis in causa fuit, vt sub tutela Mis V. nauigationem hanc susciperent; qui postquam DEO ventisq; secundis, ad arcem quæ à Maiestatis V. auspicio & nomine Carolina in ea prouincia vocata est, appulerunt, ecce improuisò atque insperatò, quinq; nauigia ex Hispanijs superuenerūt, quorum maximum circiter octingentorum doliorum erat, reliqua mediocria.

Hostiliter ergo Maiestatis V. classem inuadentes, totis eam viribus, vnoq; quasi impetu delere annisi sunt; sed suo conatu frustrati, neque classi nostræ superiores facti, continentem rectâ petierunt, & plures sexcentis armati sese terræ firmæ commiserunt, qui cum incolis clam de saluo cōductu quamprimùm transegerunt; quorum indicio postea per cuniculos & compendia ad Castellum sumptibus Maiestatis V. extructum ab eademque denominatum nullo labore peruenerunt. Vbi illud extemplò multa nocte & celo pluuio occupantes quosuis obuios tam viros quam feminas, misere nulloque discrimine dilaniarunt, quin ab immerentibus infantibus etiam non abstinuerunt, sed transfixorum corpora lanceis præfigentes miseris parentibus obiecerunt spectaculum inauditum & crudelissimum.

His exactis plures octingentis Gallicorum militum, qui sub signis seu vexillis Ribaldi Ducis militantes ex naufragio euaserant gallinarum instar perfidissime iugularunt: Melendes enim illis fidem fecerat, si vtrò se dederent, sese omnes

Carolo IX. Regi Galliarum oblata.

omnes simul illæfos, & naualibus victualibusq; instructos, in Galliam dimissurum incolumes. Sed nimium credulis illis nudis & inermibus miseris (naufragio enim omnia arma amiserat) manus post terga reuinctæ sunt, & binis nexu iunctis, brutorum more ad Castellum deducti: cui cum appropinquarent, vexillum integrum militum armatorum, ipsis ex arce procedit obuiam, captiuos miseros varijs calumnijs, & verbis ignominiosissimis incessens, vociferansque Gallos esse infames, facinorosos, abominandos, exesos Elephantia, & ex Gallia lue seu venerea contagiosos, tum verò pædicatores & Sodomitas: simulque in vinctos irruens omnes intra mediæ horæ spacium, inq; conspectu ducis Ribaldi turpi internecone delet.

Ribaldus cernens infandam hanc suorum lanienam, totus contremiscit, simulq; ad Petrum Melendesium contendens, vt ad huius protectionem tanquam ad aram confugiens saluus abiret, fastu insolenti illusus repellitur: Inter eadum de salute sua anxius magis magisq; veniam deprecaretur, crudelis quidam Hispanus à tergo accurrens pugione confossum ad terram prostrauit: qui cum ex hoc vulnere animo linqueretur, tandem à latrone instante pluribus vulneribus transfixus, expirauit.

Quibus omnibus Hispanorum crudelitas nedum quidem exaturata fuit, sed in exangue insuper cadauer (quod vel apud barbaros detestabile habetur) rabiem suam furibundi exercuerunt, & varijs ijsq; ignominiosissimis scommatibus profossum truncarunt. Barbam mento deraferunt, & ob signatis literis inclusam, tanquam trophæum quoddam Hispalim versus in Hispanias deferri curarunt: Caput tandem quadrifide secarunt, & partes singulas hastis præfixas, in media arcis area, vbi reliqua occisorum cadauera congesta erant, tanquam in aternam rei tam strenue gestæ memoriã erexerunt.

Corpora interemptorum vtriusque sexus diffamata dehonestataque ex castello protracta cremarunt.

Quibus omnibus quàm fœdissimè peractis, haud obscure significarunt, quanti M. V. facerent, quo loco eam haberent, patrant facinus hoc tam atrox in ipsos Maiestatis V. subditos, vt nec exemplum simile in media barbarie perpetratum fuerit vnquam. Quis enim adduci possit, vt credat esse aliquem ex Principum, Regum, aut Monarcharum Christianorum numero, siue ex barbarorum etiam & infidelium turba, vel ipsum adeò Turcam animi tam insigniter immanis, tamq; truculenti, qui factum hoc atrocissimum probare velit, aut vllis rationibus adductis excusare præsumat.

Illud grauissimum est, quòd in media pace in Maiestatis V. subditos latrocinium hoc exercuerint, quo quidem tempore M. V. neque cum Hispano, neque cum quoquam exterorum vlla intercessit inimicitia. Quòd verò Hispanorum & non nostra culpa hæc laniena euenerit, testantur cædes parentum, liberorum, fratrum, & consanguineorum nostrorum; nostri etiam gemitus & lachrimæ, quibus Maiestati V. secundum DEVM miserandi supplicamus.

Adhæc eo in loco facinus hoc perpetratum, & in eos sæuitum est, qui præter M. V. regiam, neq; subiecti fuerunt alteri vnquam, neq; imperium agnouerunt aliud vllum.

Epistola supplicatoria

Sed forsā Petrum Melendesium, hæc iuris sui regula tutabitur; vt qui plus possit, eidem etiam quocunq; in loco, quo iure, quæve iniuria, plus licere æquū sit. Patrociniabitur forsā & illud: omnibus prædonibus exteris integrū esse in M. V. regna & ditiones grassari liberè, bona & facultates subditorum & salutem eorum violenter & armata manu inuadere, & quiduis in ipsos pro libitu statuere.

Nos nihilominus quotquot sumus ex D E I nutu atq; prouidentia M. V. subditi sumus, & obedientiæ vinculo arctissimo ita astricti, animosq; in ipsam tam promptos tamque paratos gerimus, vt mille mali, lethique genera potius perpeti, quàm alterius cuiusquam ditioni subijci nobis fixum atque constitutum sit.

Quod si Hispaniarum Rex atrox hoc Petri istius Melendesij factum forsā nōdum cognōrit penitius, hoc saltem ipsi incumbit tamen, vt iniuriam M. V. illatam in ipso animaduertat grauitè, vel ipsum in Maiestatis V. manus offerat, quo pari mensura, qua subditis vestris ipse mensus est, mercedem auferat: Adhæc vt Rex Hispaniæ possessionem & omne ius Prouinciæ Floridae Maiestati V. cedat, restituatq; liberum, quietum & securum; quandoquidem ea Regio nuper admodum cum maximis M. V. sumptibus, & tum ipsius subditorū salutis discrimine reperta, & finibus ditionis vestræ adiecta sit.

Nec enim tanquam exules, aut profugi, extorresve ad extremas orbis istius oras transfugerunt M. V. subditi, tum cū Prouinciā hanc variis periculis summaq; fortitudine occuparent, quò fines regni vestri producerent, sed ex mandato M. V. publico aggressi opus hoc perfecerunt; alacri promptoque animo M. V. obtemperantes, maximè autem cū viderent virum bellicæ rei peritissimum Ioannem Ribaldum, Regia autoritate atque immunitate fultū, classi Ducem præfici, qui M. V. vices in hac expeditione obiret.

Accedit & hoc, quod ipsam Hispanorum impunitatem hanc abominandam in animis nostris acerbiorē facit indies, videlicet hoc tam indignum facinus; vnius alicuius hominis opera atque insolentia perpetratum esse. Namque si hoc impune tulerit iste, & perfidis istis periuris & flagitiosis prædonibus indultum fuerit, ita vt illi præda hac ex M. V. nostrisq; priuatis facultatibus parta, sine vllō incommodo vel detrimento fruatur, iam malum hoc in omnes redundabit, & quæ nunc nobis infesta fuit fortuna mox M. V. existimationem atq; gloriam contaminatura sit; Si hoc, inquam, in exemplum deductum, seria animaduersione non corrigatur.

Nec enim quemadmodū aliās horum improbitas impunitate confirmata & aucta fuit, sic etiā nunc fore suspicabimur. Sed fiducia & spe bona erigimur, M^{tem} V. subditis suis illatam iniuriam, absq; mora vindicaturam. Quemadmodum M. V. salutem in hoc simul periclitari manifestum est.

Nec tantum de nostra deq; M^{tis} V. salute hoc agitur, si pœnas hi ex merito luant, sed totius politicæ administrationis, & humanæ societatis vinculum in hoc laborat, quod Petrus ille Melendesius, cum improbitatis suæ sociis violare, & quantum in ipso fuit, dissoluere non est veritus.

Aphricani,

Carolo IX. Regi Galliarum oblata.

Aphricani, quorū præcipui erant Carthaginenses olim quacunq; leuissima oblata occasione, in pactis erant perfidissimi, quod ipsis tandem extremo fuit exitio, & in hodiernum vsq; diem hæc ipsis infamiæ nota ascribitur.

Romani contra, gens fidei tenacissima, tantę erant constantiæ, vt perfidiæ crimen quouis cane peius & angue odio haberent, atq; execrarentur, & datam fidem atq; fœdera etiam cum hostibus crudelissimis inita sanctissimè colerent, nec vnquam de dissoluendis iis in animū inducerent. (vtinam ô Petre Melendesi tua hæc laus foret, tuorumq; propria, qui tam perfidè eam fefelleris, vt & sacrosanctum DEI nomen desuper inuocaueris, DEVM ipsum sceleris tui crudelissimi tanquam testem & consortem faciens.)

Nulli equidem nostrum obscurum est, DEVM sceleratis sæpe laxare frænâ, & ipsorum opere tanquam instrumentis suæ prouidentiaē vtī, siue vt nos de delictis nostris commonefaciat, siue vt isti iustam scelerum suorum metam promptius contingant, & pœnas sibi ipsis accelerent atq; accumulent. Verū hoc in eum fit potissimum finem, ne videlicet securi de iustitia, deq; extremi & tremendi iudicii die, per peccata nostra paternas admonitiones negligamus, & in aeternum lugendi pereamus.

Est & illud eiusdem argumēti, quod tam scelera hominum, quàm iustum DEI iudicium æquis simul passibus sibi procedant obviam, ita vt DEVS vindictæ & vltionis tarditatem, tandem grauitati pœnarum seuerè compenset.

Vnum restat Rex Christianissime, nimirum vt M. V. tot viduarum atque orphanorum orbitatem, & nostras has ærumnosas lachrymas, gemitus, & angustias grauissimas animo condolente commiseranteq; percipere non dedignetur; eos quoq; altius pectori infixos, oculisq; obuersantes sedulò contueatur, quorum parētes, filii, fratres & consanguinei, ipsius M. V. subditi, per hoc immane Petri Melendesi facinus miserè interierunt.

Tametsi verò hoc nostrum infortunium casusque miserabilis ad Regiam M. V. in specie nō ita pertingat, & hæc iniuria quæ solū ad priuatas quasdam personas pertinet, facile obliterari possit; quicunq; tamen cordatus fuerit rectè iudicabit, eandem hanc etiam ad M. V. existimationem & gloriam non minùs attinere, quam ad salutem facultatesq; nostras priuatas.

Quid quæso M. V. animo conciperet, quid intenderet, si decus & Maiestatem tanti sui nominis contaminari, aliorumq; calumniis & sannis exponi, iussa & mandata Maiestatis suæ negligi & respui videret? Quid si molimina sua & conatus, à quoquam iniuriosè & violenter impedirentur, aut penitus etiam inuerterentur? Quid denique, si promissa fides & iusiurandum non tantum turpiter labefactarentur, sed & ipsi Legati & Commissarii Maiestatis V: contra ius gentium, quibusuis iniuriis afficerentur, adeoque è medio prorsus tollerentur? Equidem existimamus M. V. arma intrepidè capturam, & DEI omniumque opem imploraturam, maximè si iuuentutem suam spectatam & intactam simul cum antesignanis & præfectis; contra ius belli & æquitatem omnem, imò contra fidem pactam atque iusiurandum datum interim & mactari coram aspiceret.

Epist. suppl. Carolo IX. Regi Gall. oblata.

Hoc equidem illud ipsum est, quod ab Hispanis Maiestati V. hac tempe-
state illatum ac intentatum conquerimur, dum Maiestatis V. existimationi de-
trahendo illuserunt, dum Maiestatis V. mandatis rebelles se opposuerunt, du-
ces autem & legatos vestros prorsus sustulerunt.

Quousq; ergò M. V. improbitatem & tyrannidem hanc latronū istorum
in subditos suos latura? quòve silentio stragem horū prateritura? aut quousq;
illorum incurfationes & insultus toleratura est? scilicet vt pro tot tantisque fla-
gitiis præter licentiæ impunitatem, premia etiam nunc preciumque isti scele-
ratissimi reportent.

Nos verò de M. V. longè aliter sentientes & sperantes optimè, votis ar-
dentissimis D E O supplicamus, vt Maiestatem V. regat, tueatur & confirmet,
atque fortitudinis spiritum in ea exuscitet, vt hanc iniuriam ab Hispanis acce-
ptam vindice gladio asserere atque rependere valeat.

Confortetur itaque Maiestas V. spiritu masculo, & dono fortitudinis ex-
ultet, dignum M. sua atque maioribus factura, si labem hanc gloriosissimo Gal-
lorum nomini asperfam eluere actutum accingetur, statuēs in parridas hosce
exemplum talibus ausis condignum.

Aderit D E V S proposito, tam piè tamq; honestè suscepto, & Maiestati
V. protectione sua auxilioq; assistet.

Proinde M. V. preces subditorum suorum supplices suscipiat, & quan-
tum animi promptitudine, quantumq; fide ipsis debita valuerit, defensos eos,
promotosq; velit. Hac quidem via per totum orbis Christiani ambitum Ma-
gnanimitatem suam in defendenda subditorum salute, tutandaq; eorum in-
nocentia testatam faciet.

Postquam ergò M. V. regia aures precibus nostris iam apertas præstite-
rit, placidèq; eas admiserit, nullum profectò aliud maius sacrificium, ô R E X
Clementissime & Christianissime pro innocenter profuso tuorum sanguine,
proq; vindicta tam iustis rationibus suscepta D E O vnquam obtuleris, atque
has ipsas quas immitibus latronibus istis pœnas irrogaueris, vt fontes ex merito
plectantur, & ex numero viuentium sublati pereant radicitus.

Hoc ipso etiam facto M. V. non solum peremptorum cognatos & libe-
ros, precesque has exaudierit, & ægritudines eorum delinierit, verum etiam
exhibebit se Regem verè dignum tantis suis titulis, & plebis suæ Patriæque pa-
trem fidelissimum.

Precamur autem ex imis animi nostri penetralibus, vt D E V S opt. max.
Maiestatem V. in multos annos saluam faxit & incolumem, & regna sua pla-
cidè beatèq; moderantem clementissimè conseruet. Gubernet etiam Maie-

statem V. sapientiæ spiritu, vt omnia consilia vestra in salutem Regni

Gallici, & subditorum eius, atq; adeò ipsius M. V. honorem

atque gloriam vergant & dirigantur

perpetuò.

F I N I S.

DE QVARTA

GALLORVM IN
FLORIDAM NAVIGA-
TIONE SVB GOVRGVESIO,
ANNO 1567.

GOURGVESIUS Capitaneus ac nobilis Burdelagenfis, iniuria atque ignominia genti suae ab Hispanis illatae vlciscendae cupiditate impulsus, pecuniam ab amicis suis mutuò sumit, ac partem bonorum suorum vendit, vnde tres naues mediocres sibi comparat, rebusque omnibus necessariis communit, quibus 150. milites cum octoginta nautis sub capitano Casenouo legato suo, ac Francisco Burdegalensi nautarum magistro imponit. Deinde cum vigesimo secundo die Augusti, anno 1567. portu soluisset, atque aliquandiu cum ventis ac tempestatibus aduersis certasset, tandem ad insulam Cubaë appulit: Inde ad promontorium S. Antonij in extremo illius insulae peruenit, quod abest a Florida circiter ducentas leucas: vbi praefectus consilium suum, quod haecenus suos celauerat, illis aperit, rogans atque adhortans eos, ne se hostibus tam propinquum, ipsi tam bene rebus omnibus muniti, ac in tali occasione defererent. Quod illi omnes iureiurando polliciti sunt, tanto cum ardore, vt plenilunium expectare non possent ad fretum Bahamae transeundum. Sic ergo Floridam petiuerunt, quae paucis post diebus ipsis apparuit: Hispani autem ex castris suis eos duobus machinarum bellicarum ictibus salutauerunt, arbitantes eos esse suae gentis: Gourguesius verò Hispanos pariter resalutauit, quò eos in illo errore confirmaret, ac commodius incautos opprimeret: praeternauigans tamen aliò sese ire simulauit, donec a loci illius conspectu sese subtraxisset: Dein de nocte in terram descendit quindecim leucis procul à castris, è regione fluminis Tacatacouron, quod Galli Sequanam dixerunt, quia illis Sequanae Galliae simile videretur. Cumq; ripam Barbaris armatis arcubus & sagittis repletam vidisset, praeter signum pacis quod illis ex nauibus ostendi iussit, tubicinem suum ad eos mittit, qui ipsos securos redderet, affirmaretq; se non aliam ob causam venisse, quam ad amicitiam societatemque antiquam Gallorum cum iis reno-

Narratio de IV. Gallorum in Floridam

uandam. Quod tubicen ille tam bene exequutus est (habitauerat enim antea in istis regionibus sub Laudonniero) ut à Rege Satourioua, qui reliquis maior erat & potentior, præter amicitiae & societatis promissa, capream aliosq; cibos ad milites reficiendos & recreandos reportaret. Illi autem tripudiantes in signum lætitiæ discesserunt, ad Reges omnes Satouriouæ cognatos certiores faciendos, ut eò loci postridie conuenirent ad amicitiam cum Gallis contrahendam: quorum præfectus interea vadum fluminis contabatur, ut suis nauibus prospiceret, commodiusque cum istis Barbaris negotiaretur. Postridie mane Rex magnus Satourioua, Tacadorou, Halmacanir, Athore, Harpaha, Helmacape, Helycopile, Molona, alijq; illius cognati & affines comparuerunt cum armis suis consuetis: dein miserunt oratum Præfectum Gallorum ut ad se descenderet: quod ille fecit cum gladiis & catapultis, quas tamen ut sui deponerent, iussit: postquam Barbari, qui de eo conquerebantur, hortatu Gourguesij sua arma pariter deposuissent, ac auferri iussissent in mutuæ fiduciæ testimonium, ita ut Galli solos gladios retinerent. Quod cum factum esset, Satourioua ad ipsum progressus, eum ad dexteram suam sedere fecit, in sede lentiscina musco tecta, suæ simili: postea duo ex senioribus sentes herbasq; alias, quæ coram ipsis erant, euulserunt, ac loco benè purgato omnes in urbem supra terram sederunt. Hic cum Gourguesius loqui vellet, Satourioua præoccupat, enarrans ipsi mala incredibilia, continuasq; iniurias, quas omnes Barbari cum vxoribus & liberis, ab Hispanis inde ab eorum aduentu, aliorumq; Gallorum strage perpeffi essent, sequitur testatur perpetuo desiderio flagrare tam insignem prodicionem non minus seuerè vlciscèdi quàm proprias offensas, propter firmam illam amicitiam, quam erga Gallos semper gesserint, si modo sibi auxilium præstaretur. In quam rem cum Gourguesius iureiurando opem & auxilium suum promississet, societatemque ipsi mutuò inter se iurassent, Gourguesius quædam munera illis dedit, nempe pugiones, cultros, specula, secures, annulos, tintinnabula, & alia similia nobis quidem ridicula, regibus verò illis valde pretiosa: qui præterea, cum illis plura offerrentur, petiuerunt quisque sibi indusium, quo diebus tantum solennibus induerentur, ac cum quo post mortem sepelirentur. Quod cum impetrassent, ac vicissim rex Satourioua duo fila granis argenteis plena, & singuli reges pelles aliquas ceruinas, suo more paratas & ornatas, Capitaneo Gourguesio dedissent, discesserunt illi tripudiantes ac læti valde, postquam promississent se omnia occulta habituros, ac in eundem locum validas copias ex suis subditis egregie armatis collectas ad vindictam de Hispanis sumendam adducturos. Interea Gourguesius cum diligenter de omnibus interrogasset Petrum de Bré Gallum natum ex oppido, quod Haure de grace dicitur, (qui superioribus annis è castris aufugerat per syluas, dum Hispani alios Gallos interficiebant, atque ab eo tempore à Satourioua educatus fuerat, qui eum tunc huic Præfecto dedit) eius relationibus & consiliis multum vitur, mittitq; aliquot ex suis qui castra statumq; hostium explorent, quos duci iubet ab Olotocara Satouriouæ nepote, quem hic in eum finem illi dederat, atque ut esset obses in locum Estampesij nobilis Comingensis & aliorum, quos ad hostium statum explorandum mittebat. Præterea

Nauigatione sub Gourguesio anno, 1567.

terea dedit etiam ipsi filium suum nudum, quales sunt omnes, atque ex suis v-
xoribus eam quam magis diligebat, natam 18 annos, musco arborū indutam:
qui simul per tres dies in nauibus asseruati fuerunt, donec illi ab exploratione
rediissent, ac Reges quæ polliciti erant, impleuissent.

Cum tempus proficiscendi constitutum esset, locusque vbi omnes præsto
esse deberent Barbaris assignatus vltra flumen Salinacani, quod a nostris *Som-*
me vocatur, biberunt omnes magna cum solemnitate potionem illam (quæ
Cassiné dicitur, fitque ex quarumdam herbarum succo) quam consuerunt bi-
bere quotiescumque in aliquem locum periculosum se conferunt: talique vir-
tute prædita est, vt illis famem & sitim per viginti quatuor horas tollat, fuit-
que Gourguesio necesse simulare se de illa quoque bibere: postea manus sustu-
lerunt, iuraruntque omnes se ipsum numquam deserturos. Sequutus est i-
psum Olotocara hastam manu tenens, omnesque præsto fuerunt ad flumen
Saranala, nō sine maximo labore, propter pluuias, & loca aquosa per quæ trās-
ire necesse fuit: quæ impedimenta iter ipsorum remorantia, famem augebant,
quod nihil reperirent in via quod ederent, nec adhuc descenderat scapha cum
comneatu, qui ex nauibus aduehebatur, ad quarum custodiam & refectiōnem
relictus erat Burdegalensis cum reliquis nautis. Intellexerat autem præfectus
Hispanos esse quadringentos, distributos in tria castra, quæ erecta & munita,
ac egregie instructa erant supra Maii flumen, ac præsertim maiora castra prius
a Gallis extrui cœpta, deinde ab Hispanis perfecta: ad quorum primarium ac
periculosiorem accessum duabus leucis inferius ac propius fluminis ostium a-
lia duo minora castra construxerant, quæ flumine interiecto propugnabantur
a 120 militibus, aliquot tormentis bellicis, & aliis munitionibus quas in ea con-
tulerant. Inde a Saracary vsq; ad minora illa castra duarum leucarum erat iter,
quod valde incommodum & molestum illis fuit propter pluuias continuas.
Dehinc a flumine Catacouru proficiscitur Gourguesius cum decem sclopeta-
riis ad exploranda prima castra, eaq; postridie summo mane aggredienda: quod
tamen perficere propter cæli iniuriam & noctis obscuritatem non potuit. Rex
Helicopile cū videret eum ægre ferre quod voto frustratus esset, promittit cer-
to se eum per facilius & commodius, quamuis longius iter, ducturum: ac eum
per sylvas ductans, in prospectu castrorum collocat, vnde animaduertit locum
quendam in quo quædam tantum fossarum initia apparebant. Quare post-
quam riuum qui illac præterfluit contari iussisset, expectat donec æstus ma-
ris, qui tum ascendebat, defluxisset, ac milites suos traducit circiter horam deci-
mam matutinam in locum vbi conspexerat syluulam quandam inter riuum &
castra (ne ab Hispanis conspiceretur dum milites traduceret ac in ordinem co-
geret) iubens *furnimenta*, quæ vocant Galli, ad galeas alligari, ac enses & cata-
pultas manu sublatas ferri, ne aqua quæ ad cingulum vsque pertingebat ma-
desierent; in qua ingentem multitudinem ostreorum magnorum repererunt,
quorum testæ tam acutæ erant vt plurimi iis læsi fuerint, alii calceos suos ami-
serint. Verumtamen simul ac transissent, ardore Gallico parant se ad pugnam,
pridie diei qui Quasimodo dicitur, mense Aprili anno 1568. Gourguesius igitu

Narratio de quarta Gallorum in Floridam

cum hunc animi feruorem elanguescere sinendum non iudicaret, Legato suo Cagenouo viginti sclopetarios dat, & decem nautas cum poculis & vasis ad ignem iniiciendum paratis, quibus portam incenderent. ipse ex altera parte castra aggreditur, habita prius breui oratione, qua suos monebat de inaudita prodicione, qua Hispani erga eorum socios vsu fuerant. Sed cū adhuc abessent ducentis passibus a castris, conspicerenturque cum impetu ruere, bombardarius vallo castrorum conscenso, postquam ad arma conclamasset, vociferans Gallos esse, emittit aduersus eos duo fulmina colubrinæ arma Gallica gestatis ac Laudonniero ereptæ. Cum autem tertio iterare vellet, Olotocara ordinem suum seruare haud edoctus, seu potius ira commotus, vallum conscendit, ac hastam per medium corpus iam mortui traicit. Gourguesius tum progrediens, cum Cagenouum audisset clamantem Hispanos, qui tumultu audito armati concurrerāt, fugere, illuc se confert, ac eos inter se & legatum ita includit, vt ex sexaginta hominibus ne vnus quidem effugerit; quorum quindecim seruati sunt ad eandem pœnam, qua antea Gallos affecerant. Hispani interea qui in oppositis castris erant, indefinenter tormentis fulminabant; vnde oppugnantes plurimum incommodi accipiebant, quamuis quatuor machinas in primis castris repertas ex aduerso iam collocassent, ac in eos direxissent. Quo animaduerso, Gourguesius cum 80 sclopetariis se in scapham coniicit quæ opportune tūc ibi occurrit, vt traiceret in syluam castris proximam, probe coniiciens obsessos beneficio huius syluæ in maiora castra, quæ vna leuca tantum inde distabant, effugere conatuos. Barbari vero reditum scaphæ præ impatientia haud exspectare valentes, in aquam se coniiciunt, arcus & sagittas vna manu extra aquam tollentes, & alio brachio natantes. Hispani autem vtramque ripam tanta hominū multitudine coopertam animaduertentes, in siluam fugere cogitant, sed a Gallis sclopis petiti, dein a Barbaris ad quos confugere volebāt, repulsi, vita illis prius tollebatur, quam pro eius conseruatione orare possent. In summa, omnes ad vnum concisi sunt, exceptis quindecim qui ad publicam & insignem pœnam seruabantur. His peractis Gourguesius præfectus cum iussisset omnia quæ in secundis castris inuenta erant in prima transferri, in quibus se continere volebat, ad consilium capiendum aduersus maiora castra, quorum statum nondum habebat exploratum: tandem certior fit ab vno ex captiuis, in maioribus illis castris milites esse circiter trecentos rebus omnibus instructos sub præfecto magnanimo & generoso, qui obsidionem & impetum sustenturus esset, donec illi suppetiæ ferrentur. Cum autem ab illo situm, altitudinem, munitiones, & aditus cognouisset, deinde octo scalas firmas parasset, ac totam regionem aduersus Hispanum commouisset, ne alicunde nunciū vel auxilium aut perfugium haberet, egredi constituit. Interea castrorū præfectus Hispanum quendam Barbari habitu mittit ad statum Gallorum explorandum: qui ab Olotocara detectus omnibus modis persuadere conabatur, se in secundis castris fuisse, inde effugisse, ac cū vndiq; Barbaros cerneret, plus misericordiæ sperasse a Gallis: venisse autē in habitu Barbari, ne ab illis Barbaris agnitus trucidaretur. Sed collatus cū supra memorato captiuo, ac conuictus quod

ex ma-

Nauigatione sub Gourguesio, anno 1567.

ex maioribus castris esset, ad pœnam cum aliis seruatus est: cum tamen prius Gourguesio narrasset rumorem esse in castris eum duo millia Gallorum secum habere, quorum metu ducenti sexaginta Hispani qui in illis maioribus castris erant reliqui, valde percellabantur. Quare Gourguesius eos in tali consternatione aggredi constituens, ac vexillarium suum cum quindecim sclopetariis ad castrorum & fluminis ostii custodiam relinquens, Barbaros de nocte proficisci, ac sese ultra citraque flumen in insidiis collocare iubet; ipse mane egreditur, secum supra memoratos captiuos duos ducens, qui illi re ipsa ostendant quæ prius tantum verbis & pictura delineauerant. Cum in itinere essent, Olotocara deuotus Barbarus qui Præfectum numquam deserbat, sic eum affatur: Se illi semper bene inseruuisse, ac quicquid iussisset præstitisse; sibi certum esse mori in maiorum castrorum oppugnatione, a qua tamen nullo modo abesse velit: Vnum tantum orare, vt vxori suæ daret quod accepturus esset ab ipso si euaderet, quo simul cum eo sepeliretur, ac in animarum locum latius reciperetur. Cui præfectus Gourguesius postquã fidelem eius fortitudinẽ, amorem coniugalem, ac generosam honoris immortalis curã laudasset, respõdit se malle eum viuum quam mortuum honore afficere, ac sperare Deo iuuante se eũ victorem reducturum. Simul ac castra in conspectu fuere; Hispani fulminibus tormentorũ non pepercerunt, præsertim duarũ duplicium Colubrinarum quæ in edito propugnaculo collocatæ, totũ fluminis tractum impetebant, quæ Capitaneũ Gourguesium coegerũt statim mõtem syluis obsitum petere: a cuius imo castra initium capiebant, ad quorum extremum alterum sylua se protendebat: ita vt fatis tectus esset ad tuto, & sine damno accedendum. illic autem quietus manere constituerat ad matutinũ vsq; tempus, quo decreuerat Hispanos scalis admotis aggredi ab ea montis parte vbi fossa non satis a latere munita ad defensionẽ videbatur, & vnde pars suorum in obsessos qui ad vallũ defendendum sese obicerent eiaculari posset, interea dum reliqui conscenderent. Sed Præfectus Hispanus infortunium suũ accelerans, emisit e castris sexaginta sclopetarios, qui clam iuxta fossam progressi, numerum atq; animũ Gallorum exploraturi propius accedunt: Galli autem viginti numero sub Casenouo inter castra & Hispanos egressos sese collocant ad eos reditu arcendos; interea Gourguesius reliquis iubet in eos a fronte impetum facere, nec nisi de propinquo loco & certis ictibus sclopos emittere, vt deinde facilius gladiis peterentur & interficerentur. Illi vero subito in fugam versi, ac a legato Casenouo in angustias reducti, omnes ad vnũ perierunt. Quo facto, reliqui obsessi ita consternati fuere vt nihil ad conseruandã vitam suã consultius sibi videretur quã in syluas proximas fugere, in quibus nihilominus sagittis Barbarorum qui eos ibi expectabãt petiti (quarũ vna sagitta scutum & corpus Hispani cuiusdã ita transfixit, vt statim mortuus caderet) quidam faciẽ obuerrere coacti sunt, Gallorum eos persequentiũ manu occumbere præferentes: haud ignari se apud neutrã gentẽ misericordiæ locũ inventuros, quod vtramq; pari & atroci iniuria affecissent. Nec sane vlli ex illis reliqui facti sunt præter eos qui in exemplum futurũ seruabãtur. Castra capta sunt rebus omnibus necessariis instructa, nominatim quinq; du-

Narratio de quinta Gallorum in Floridam

plicibus colubrinis, & quatuor mediocribus cū multis aliis minoribus tormētis
omnis generis, 18 doliis pulueris tormentarii, omniq; genere armorum; quæ
Gourguesius statim scaphæ imponi iussit, non autē puluerem aliamq; supelle-
tilē, quia hæc igne corrupta sunt imprudentia cuiusdā Barbari, qui pisces co-
quens, ignem admouit pulueri tormentario sparso & abscondito ab Hispanis
ad Gallos primo insultu excipiēdos: qui puluis igne accensus, armamentarium
reliquasq; ædes, quæ lignæ erant subuertit. Hispani qui reliqui facti sunt cū su-
perioribus adducti, postquam præfectus illis iniuriā insignē qua totam gentem
Gallicā immerito affecissent exprobrasset, omnes suspensi sunt e ramis earūdem
arborū, e quibus Galli prius suspensi ab iis fuerant; quorū vnus qui quinq; Gal-
los strangulauerat culpā agnoscens, iustum Dei iudiciū sibi meritas pœnas irro-
gantis confitebatur. Sed loco tituli quem Petrus Melendez iis imposuerat, his
verbis Hispanice scriptis, (Hoc non facio tamquam Gallis, sed tamquā Luthe-
ranis,) Gourguesius tabulæ abietinæ ferro candenti inscribi iussit, (Hoc nō fa-
cio tamquā Hispanis vel nautis, sed tamquam proditoribus, homicidis & latro-
nibus.) Postea cum videret sibi nimis paucos homines superesse ad castra illa
præsidio munienda, metuens etiam ne vel Hispani qui proximas terras obtine-
bant, ea rursus occuparent, vel Barbari aduersus Gallos, si quos Rex eo mittere
vellet, iis sese munirent, ea subuertere decreuit. Proinde cū reges omnes con-
gregasset, iisq; illud persuasisset, statim iussu eorum subditi vndiq; tanto cū ani-
mi ardore accurrerunt, vt vno die tria illa castra funditus euerfa & solo adæqua-
ta sint. Quibus peractis, Gourguesius cum ad naues redire vellet quas in
flumine Sequana, Tacatacourou dicto, quindecim leucis illinc distante re-
liquerat, Cagenouum & tormenta bellica mari præmittit, ipse cum octo-
ginta sclopetariis armatis & quadraginta nautis hastatis, quod parum fide-
ret Barbaris, per terram semper acie ordinata incedit, viasque Barbaris plenas
inuenit qui eum muneribus & laudibus onerabant, tamquā regionū omnium
vicinarum liberatorem: Inter quos anus quædam dicebat sibi nō amplius mori
fore molestum, quandoquidem Hispanis pulsus adhuc semel Gallos in Florida
conspexerat. Denique cum ad naues venisset, easque instructas, & ad nauiga-
tionem paratas inuenisset, Reges hortatur vt in amicitia & fœdere quod cum
Rege Gallia qui eos aduersus omnes gentes defensurus esset cōtraxerant, per-
seuerēt. Quod omnes illi polliciti sunt, lachrymas ob eius discessum large pro-
fundentes, ac præsertim Olotocara. Quos vt solaretur, promisit ipsis se intra 12
Lunas (sic enim menses numerant) rediturum, ac Regem suū ipsis exercitum,
& cultros & multa alia munera resq; necessarias missurum. Itaq; iis dimissis, suis
autem congregatis, & gratiis actis Deo de præteritis, precibusq; factis pro redi-
tu prospero, tertio die Maii 1586, omnia parata fuere: locus vbi omnes præsto
essent assignatus, anchoræq; sublatae ad nauigandum tam opportune, vt intra
septemdecim dies vndecies centum leucas confecerint: vnde continuātes tan-
dem Rupellam appulerūt sexto die Iunii, qui erat tricesimus quartus ab eorum
discessu a flumine Maii: sine vlla alia iactura quam vnus nauigii & octo homi-
num qui intus erant, cum quibusdam nobilibus & aliis qui in oppugnationi-
bus ca-

Nauigatione sub Gourguesio, anno 1567.

bus castrorum occubuerant. Postquam autem a Rupellensibus læte & laute exceptus fuisset, tandē Burdegalam nauigat, & inde equis celeribus ad D. Mólucium contendit, quo eum de superioribus omnibus certior faceret. Inter ea nūciatur illi Hispanos certiores factos de rebus Floridēsis, ac scientes eum Rupellæ esse, cū 18 nauigijs quæ *Pataches* dicuntur & vna naue *Roberge* dicta ducentorū doliorum capace, vsq; ad locum qui *Che-de-baye* dicitur peruenisse eodem die quo inde ille profectus erat, ac Blayam vsq; eum persequutos esse, vt ab ipso nauigationis eius rationem, aliam ab ea qua multos Gallos exhilarauerat, exposcerent. Sed id frustra: Iam enim Burdegalam peruenerat. Ab eo tempore Rex Catholicus certior factus Gourguesium non potuisse capi, ingentem pecuniæ summam decernit illi, qui caput eius adferret: præterea Regem Carolum orat vt de tam cruenti facinoris authore ac fœderis inter se initi violatore supplicium sumat. Quare cum Lutetiam venisset vt se Regi offerret, ac eum edoceret non tantū nauigationis suæ prosperum successum, sed & rationes quibus facile posset omnes illas regiones eius imperio subiicere, ad quam rem se vitam suā omnesque suas facultates libenter impensurum protestabatur: tā varie exceptus est, vt tandem occultare se diu coactus sit in aula Rothomagensi, anno circiter 1570. ac nisi illi a Præside Marignyo, in cuius ædibus aliquamdiu mansit, & Quæstore de Vacqueulx qui semper illi verus & fidus amicus fuit subuentū foret, in magno discrimine versabatur. Quod Dominicus ille Gourguesius animo reputas quam bene meritus esset de hoc rege Galliarū & alijs qui eū proxime præcesserāt, quamq; indignam mercedē referret, grauissime tulit. Natus erat ille monte Marsano in Aquitania, ac Regibus Christianissimis in omnibus expeditionibus quæ abhinc 25 aut 30 annis factæ fuerant inferuierat: tandem ad Capitanei munus & dignitatem euectus, impetum vnus partis exercitus Hispani cum 30 militibus sustinuit quodam in loco iuxta Sienam: quo vi capto, ac reliquis interfectis, ipse in testimonium rari fauoris Hispanici, triremi imponitur: quæ cum in Siciliam nauigaret, a Turcis capitur, & Rhodum, ac inde Constantinopolim ducitur, paucis post diebus a Romeguasio exercitus Maltensis duce rursus capitur. Hac ratione ille domū reuertitur, nauigationem in Africā instituit, inde in Bresiliam, & mare quod *del Su* dicitur, se conuertit. Dein cupidus Gallici nominis vindicandi, in Floridam contēdit eo cū successu quē vidimus. Ita vt continuis facinoribus bellicis tū terrestribus tum maritimis factus non minus intrepidus Capitaneus quā nauta peritus, Hispanis formidabilis euaserit, Reginæ vero Angliæ ob virtutū suarū meritū expetendus. Deniq; anno 1582 a Domino Anthonio eligitur ad ducendam cū dignitate Thalassiar-chæ classē, quam constituerat mittere aduersus Regē Hispaniæ, qui anno superiore Portugalliam occupauerat tamquam propinquior atq; aptior ad succedendū D. Sebastiano, regi vltimo qui in pugna aduersus Regē Fegium in Barbaria occubuerat. Sed Lutetia Turonas profectus ad certi aliquid de negotio constituendum, morbo corripitur, ac tandē magno cū dolore omnium quibus erat notus moritur.

FINIS.

INDEX RERVM PRAECIPVE
MEMORABILIVM IN HAC
HISTORIA CONTENTARVM.

A		Cuba insula	3.
Adelano regulus	15.	D	
Admiralius Castilioneus	6.	Didacus Columbus parerg.	1.2.
Aduſta rex	18.	D. Georgii manica	27.
America quarta orbis pars	1.	D. Ioan. de portu diuute insula parerg.	
à quo dicta	1.	1. a: 2. b:	
eius diuiſio	1. 2.	E	
Americus Vespucius Florentinus	1.	Edelano insula	19.
Antillæ insulæ	2.	Enecaque	19.
Apalatey Floridæ montes	15. 19.	Ferdinandus Rex Parerg.	2.2.b.
Arlacius Laudonnieri Signifer	13.	Ferdinandus Sottus Parerg.	3.2.
Aſtatlan prouincia	2.	Floridæ descriptio	1.
B		fertilitas	2.3.
Bahama insula	2.	inuentio Parerg.	1.a.b.
Biminia insula Parerg.	1. b: 2. b:	situs Parerg.	1. b.
Boriguena insula Parerg.	1. a: 2. b:	F	
Braſilia	1.	Francia antarctica	2.
C		Francia nova	1. 2. 7.
Cailius primipili centurio Laudon- nieri	11. 13. 20.	Franciscus I. Gall. Rex	2.
eius oratio ad Laudonnierum	11.	G	
Calos rex	16. 17.	Gallorum in Florida crudelis cædes	
Canada prouincia	2.	25. 29.	
Cannaveral	17.	Gamas sinus	2.
Carolina arx	9.	Gratianus portus	6.
ab Hispanis occupatur	25.	Grotaut	15. 19.
Carolus 1 x. Gall. Rex	6.	H	
Cassina, è cuius foliis potio	18.	Hable de grace	6.
Ceuola prouincia	2.	Hauana portus	18. 19. 30.
Christophorus Colonus	1.	Hawquins naucleri Angli humanitas	
Chilili	19.	21.	
Choya	19.	Henricus VII. Angl. Rex Parerg.	1. b.
		2. a. b.	

Hionacara

INDEX.

Hionacara regis vidua	18.	Oathkaqua regulus	17.
Hispaniola insula	2.	Onachaquara regulus	16.
I		Onatheaqua regulus	12.
Iacobus Carterius	2.	Ottignius Laudonnieri legatus	8.13.
Ioannes Pontius parerg.	1.a.b.2.b.3.a.	Oustaca regulus	12.19.
Ioannes Verrazanus	2.	Outina regulus	12.14.17.
Isabella Castellæ Regina parerg.	2.a.b.	P	
Isabella insula	2.	Patchica regulus	19.
Iuventutis fons fabulosus parerg.	1.b.	Peru prouincia	2.
L		Petrus Gambie	14.
Laudonnierus classis Gallicæ præfectus	2.	Potanou regulus	12.
in eum coniuratio	12.	Q	
in vincula coniicitur	13.	Quiuira prouincia	2.
in eum coniurantes Cubam de- prædantur.		R	
in eum coniurantium capita sup- plicio afficiuntur	21.	Ribaldus classis præfectus	7.8.22.
cum quibusdam è manu Hispano- rum elabitur	25.	eius classis ad scopulos alliditur	24.
Lucaya insula	2.	Robertvallus	2.
Ludouicus Cancellus parerg.	3.b.	Rocheferrierius	12.14.15.
M		S	
Maius fl.	7.9.	Sarropé lacus	17.
Marracon regulus	16.	Saturioua regulus	7.9.17.
Martyres scopuli formidales	16.	Sebastianus Gabotus Venetus parerg.	2.a.b.
Mathiaca regulus	16.19.	T	
Mexicanus sinus	2.	Terra Papagalli	1.
N		Tetlichichimichi prouincia	2.
Norumbega prouincia	2.	Themistitan	2.
O		Timogua	14.
		Typhones venti	23.
		Villagagnonus	2.

PARERGON.
DE AVTORE ET OCCASIONE
HVIVS HISTORIÆ.

IACOBUS l' Moyne, aliàs MORGENSIS, natione Gallus, pictor egregius, qui in Historia contextu nomine Jacobi Morguesu citatur, vnus ex XV. illis, qui cum Laudonniero ex cade euaserant, spectator & totius actus pars, rem actam Regi Galliarum re-dux ipse exposuit ordine; ab quo vt in tabulas referret admonitus, eam in sua lingua idiomate optima fide profecutus est: sed priuatim sibi suisque asseruans, haectenus eam in publicum prodire noluit.

Verum paucis ab hinc annis cum LONDINI in ANGLIA versaretur honestus vir THEODORICVS de BRY Leodiensis & ciuis apud FRANCFORTENSES, cum Morguesio illo non vulgarem familiaritatem contraxit, & simul de rebus plurimis ad Historiam hanc pertinentibus instructus est, adeo vt de ea publicanda inter ipsos conueniretur.

Morgense interim e viuis sublato, ab eius vidua precio eam redemptam sibi incipauit THEODORICVS praedictus, Anno 1587.

His ita se habentibus, omnibus notum esse cupimus, nos Historiam hanc nostram plane nouam, in lucem proferre, neque ex rumore aliquo, aut quouis fundamento futili, hinc inde eam compilasse, sed omnino nostri autoris textum sancte & religiose, obseruando exemplar Gallice ab autore ipso exaratum, Latino simul & Germanico sermone in publicae utilitatis gratiam ad verbum expressisse.

Adumbrationes autem & rerum gestarum effigies atque imagines ad viuum expressas, per autorem ipsum horum omnium spectatorem consignatas, & ubiuis cum mente textus congruentes affabre & artificiose in are effinximus, & in gratiam ingeniosorum, vt res non narrari tantum, sed & geri coram luculenter videatur, publice proposuimus.

Qua in re si quid opera atque industria aut sumptibus etiam praestitum est, boni hoc atque equi consulentes, vicissim honestum & ingeniosum virum THEODORVM de BRY Leodiensem, & ciuem apud inclytam FRANCFORTENSIVM ad Mœnum rempubl. cuius tum ipsius, tum eiusdem etiam liberorum in idem artificium assidue & excellenter incumbentium ope atque opera, quidquid id est omne constat, amore & beneuolentia vestra prosequamini, & eum studio ac fauore vestro dignum, ad maioraq; excitandum omnino existimetis.

MENDÆ

MENDÆ QUÆDAM PARTIM EXEMPLARIS
 vitio, partim operarum typographicarum festinatio-
 ne commissæ, sic corrigendæ.

Epist. dedic. pag. 2. fac. b. vers. 24. 20. Feb.

PAG. 1, vers. 31. *Francia* p. 5. v. 10, cui e. c. exposita sunt, ar p. 8, v. 25, iussit *Laudon*
 v. 29. *Ei resp.* v. 41, instruendo p. 10, v. 11, vero de p. 12, v. 19, valuit ind. v. 29,
Oustaca v. 37, constituunt, v. 38, deligunt, p. 13, v. 20. *que in flu.* v. 27, *Seignore*
 v. 40, nomine v. 41, *Fourneauxi-* p. 16, v. 1, tanto huius p. 17, v. 11, freto naufr.
 p. 18, v. 27, collecto p. 19. v. 20, *Oustaca* v. 24, *Oustaca* v. 32, *Thraciam*, p. 20. v.
 25. *Croixius*, N. p. 21, v. 14, *fames* v. 16, *verbera* v. 34, *Havvquins* p. 22, v. 6,
Ribaud v. 18, *bolide* v. 39, *esset: nocte* v. 40, *acta, post* p. 23, v. 12, *descensionem* v. 32,
herentes ubi descenderunt: p. 24, v. 21, *Tribunum*, p. 25, v. 1, *militaria figunt*, p. 26,
 v. 13, *eum conciderunt*,

Figura 1, vers. 1. 9, *ibicum cor* IIII. 4, *conspettis, mi* v. 14, *animaduersis, illico fuge* VII.
 2, *fluuiolum*, 16, *aduenerant, a. f. redierunt.* VIII. 15, *sesquipede* XII. 3, *ictu, mut*
 XIII. 5, *colore* XX. 3, *cutim aperientes, sang* XXI. 10, *aliquam supel* XXIII. 2, *her-*
maphroditorum 4, *ferunt: hanc* XXV. 7, *ledantur, a* XXVI. 1, *inferunt: 9, squamas*
 XXX. 11, *depressa ob* XXXIX. 13, (*ut ex iconibus v. l.*)

Parergo 3. a v. 12, *nobilitata* 12, *Attabaliba* b. v. 17, *Indicibus* 30, *excitandum.*
littera 2, f. b, *lege in titulo, de quarta Gall.*

PARERGON
CONTINENS QVAE-
DAM QVAE AD PRAECE-
DENTIS NARRATIONIS ELUCIDATIO-
NEM, NON ERVNT FORSAN
I NV T I L I A.

Superiore narratione satis explicatum esse arbitror, quid Gallis (re-
petitis aliquot in FLORIDAM prouinciam nauigationibus) acciderit,
vt videlicet altera fuerit illis admodum funesta.

Existimaui autem non ab re fore, si de illius Prouinciæ prima obser-
uatione nonnulla ad calcem adderemus: varia enim est de illis qui pri-
mum illam aperuerint opinio.

De Inuentione FLORIDÆ.

NON procul ab HISPANIOLA Insula in ea mundi parte, qua
a recentioribus nouæ India titulo celebratur, sita est & alia BO-
RIO VENA dicta. Hac, mutato nomine, nostra ætate ab Hi-
spanis vocatur Insula D. IOANNIS de Portu diuite.

Eam IOANNES PONTIVS Legionensis primus omni-
um perhibetur inuenisse, & in ea Præfecturam obtinuisse. Sed cum
hanc sedem sibi non satis tutam stabilitamve existimaret, propter DIDACVM,
magni istius & celebratissimi CHRISTOPHORI COLVMBI filium, Ad-
miralium seu Classis Præfectum Generalem, & Gubernatorem Regium per no-
uas Insulas (cuius potentiam suspectam habens, metuebat ne ex inuidorum machina-
tione per ipsum aliquando pelleretur ea insula) tempori sibi de hostibus euitandis, deq;
nouis sedibus inuestigandis consulere voluit.

Anno igitur salutis 1512 priuato sumptu instructis duobus celocibus commeatu
& militibus, vela in altum dedit, & tamdiu continentis littus ad Septemtrio-
nem secutus est, donec Insulam BIMINIAM offenderet, qua versus
polum Antarcticum, non vsq; adeo a feracissima illa &
amplissima insula CUBA est posita.

Anno 1512.

P A R E R G O N .

Fons Iuuentutis.

Circa hæc ipsa tempora constans rumor spargebatur de scaturigine seu fonte aqua cuiusdam medicamentosa, cuius tanta esset virtus & naturæ vis, ut si quis eam potaret, quantumvis decrepitus, & plane iam canis obsitus, vi & efficacia eius adeo iuuenesceret, ut adolescentis viginti annorum florem & vigorem referre videretur.

Huius fama celebratione PONTIVS illectus, multū diuq; circa hanc insulam vagabundus, inuestigationi mirādæ huius, sed fabulosa interim scaturiginis, cuius tantæ virtutes prædicabantur, miro ardore indulgit, viresque plus detriuit indies, quam eas reparârit: nam ultra semestre varia circumuectus maria, varias molestias errando pertulit.

Toto itaque iactatus pelago, & spes tantas frustra prosequens, tandem primus ipse delatus est in nouas, & ante hac plane incognitas Indiæ Occidentalis oras mediterraneas, ex parte continenti iunctas.

De nomine Regionis FLORIDÆ.

Ingressus itaque Regionem hanc PONTIVS, eam nomine FLORIDÆ insigniit, quod casu in ipso PALMARVM festo, quæ festiuitas Hispanorum cōsuetudine PASCHA FLORIDVM dicitur, huc appulisset, primusque eam obseruasset.

De situ seu positu Regionis FLORIDÆ.

Huius Regionis pars prominens seu anterior non dissimilis est manica, cuius cuspis longo tractu in mare excurrit.

Longitudo eius circiter centum, latitudo verò quinquaginta miliaria Gallica, seu leucas patet. Extremum promontorium viginti quinque gradus ab æquinoctiali linea distat; dehinc paulatim sese explicat & expandit versus Thraciam ventum, siue æstiualem Solis occasum. Vndosa sunt circa eam cuspidem seu promontorium loca plurimæque Insule, Martyres nuncupata, quæ Orientem spectat.

Corollarium de variatione autorum circa Inuentorem.

Autores de Inuentore eius variant. M. VRBANVS CALVETO in speciali tractatu suo Gallico, de Nouo orbe, quem collegit ex BENZONII Historia Italice scripta, originem inuentionis eius paulò antiquiorem facit, & eam ab Italis inuentoribus, sub REGIS Britannia HENRICI VII. auspicijs deducit; quanquã Hispani suæ genti fauentes, sibi eam arrogent. Eius verba subiiciam: Quantū ad inuentionem FLORIDÆ (inquit) eius palmā FRANCISCVS LOPESIVS de Gomara, Historicus Hispanus, suæ gentis hominibus ascribit, & Hispano cuidam IOANNI PONTIO LEGIONENSI attribuit; & hoc quidem eius rei gratia, ut axioma quod indubitatum esse sibi persuadet (cum tamen sit falsum) verū esse asserat; nempe omnes Indiæ Prouincias ab Hispanis inuentas esse, exceptis quas CHRISTOPHORVS COLVMBVS Genuensis Italus obseruarit.

Histor. general. lib. 2. cap. 2.

Qui

Gallorum in Floridam.

Qui verò hanc FLORIDENSIVM Regionem primus inuestigavit, is certo indicio doceri potest, fuisse nauclerum Venetum, qui eam Anno 1496. primus ob- 1496. servavit: quam rem se ita habere Italus quidam nobili familia natus, Philosophiæ insuper, & Mathematicarum Scientiarum peritissimus constanter asseruit; qui se id ex ipsius Naucleri inuentoris ore audiuisse affirmabat, & tum cum hæc affirmaret, multos adhuc superstites eius navigationis comites, testes huius rei commonstrabat: qui quidem si vir hic nobilis falsum asseruisset, ipsum mendacij arguere potuissent.

Hæc autem sunt ipsius viri nobilis Philosophi verba, quæ magnificis quibusdam Venetis senatoribus dixit, cum de ratione inuehendorum aromatum ageretur. *An* ignoratis inquit (erat autem sermo institutus de inuestiganda orientali India, quâ Thracias ventus flat) quid egerit ciuis quidam vester, vir rei Nauticæ & Cosmographiæ adeo peritus, ut hodie in tota Hispania sibi parem non habeat; eum autem peritia & industria in tantum euexit, ut REX Hispaniæ ipsum præfecerit omnibus naucleris in Occidentalem Indiam navigationem instituentibus, à cuius etiam autoritate res nautica ita pendet, ut nemini, nisi ipsius permisso vel eò nauigare vel rem nauticam exercere liceat. Vnde nomen Supremi Naucleri tulit. Hic est Dominus ille Sebastianus Gabotus, quem ante aliquot annos inuisi, cum essem Hispali, ipsumque deprehendi prudentem admodum & perhumanum. Nam honorificentissime me excipiens, plurima singularia mihi commonstravit; inter alia verò egregiam & artificiosissimam quandam tabulam Cosmographicam, in qua delineata erant omnes peculiare navigationes Lusitanorum & Hispanorum.

In commentario de Itineribus inuehendorum aromatum causa susceptis.

Edocui etiam me, qua occasione ad harum rerum cognitionem, & peritiam tam perfectam euectus esset, ut videlicet pater eius Venetijs in Angliam negociationis ergo nauigavit, & Londinum usque peruenerit, se admodum iuvene assumpto, non tamen adeo ignaro, quin iam humaniores artes & fundamenta Sphærica assecutus fuerit; patrem autem circa id tempus istic extremum diem obiisse, quo fama celeberrima percrebuerat, Magnum illum Christophorum Columbum magnanima indagatone sua aperuisse oras Indicas; & hæc fama adeo per Angliam, & in ipsa Regis Henrici septimi, qui tum rerum potiebatur, aula inclaruerat, ut non humana industria, sed plene numine quodam factum crederent, ut iter per occasum in ortum patere obseruatum esset.

Henricus VII. Angliæ Rex.

Huius igitur famæ gloria adeo inflammatum fui, ut ipse aliquod opus singulare & immortale animo conciperem: cum igitur adiutus mathematicum cognitione, Sphærica ratione mihi perspectum esset, navigatione ad Thraciam ventum, qui medius est inter occasum & septentrionem, compendium itineris facturum ad Orientales Indias; Regiam Maiestatem de hoc proposito meo certiolem facere conlitiui. Rex Henricus septimus institutum meum summopere probauit, & naues duas suis sumptibus instructas mihi præbuit.

Anno igitur 1496. in principio veris ex Anglia solui, iter inter occasum & 1496. septentrionem dirigens. Nec animus erat ad ullam regionem appellere, priusquam ad Cataij oram maritimam peruenisset; hinc ad Indiam descendere proponebam. Sed elapsis aliquot diebus me à scopo aberrasse animaduerti, & ad terram delatum, quæ ad Septentrionem tendebat; vix dici potest quam animo tum cõsternato fuerim: Nihil-

Historia luctuosæ expeditionis

minus propositum meum instanter urgens, & oras legens Septentrionem versus, ipsum mihi scopum statuebam, sperans sinum aliquem me reperturum, qui se inter occasum & Septentrionem conuerteret, donec ad poli nostri antarctici 56. graduum altitudinem peruenirem.

Huc euectus obseruavi littus declinare versus ortum: itaque omnem spem abiciens me istic fretum aliquod aut transitum reperturum, remensus sum iter confectum, ut littus ad æquatorem tendens diligentius obseruarem, semper sperans fretum aliquod inuentum iri, per quod in Indiam penetrarem: atq; tamdiu illud secutus sum, donec ad terram, quæ hodie nostris Florida dicitur, deferrer. huc profectus substiti, nec ulterius tetendi, quia commeatus deficiebat, & inde in Angliam redij.

Hic igitur Gabotus fuit, qui Regis Angliæ auspiciis primus FLORIDAM obseruauit, eaque ratione plus iuris in eam habent Angli, quam Hispani, si ad acquirendam Prouinciæ alicuius iurisdictionem sufficit primum omnium illam conspexisse. Porro hæc Gaboti profectio tantam illi laudem conciliauit, ut in Angliam rediens, eamque seditionibus & bellis ciuilibus turbatam reperiens, in Hispaniam concesserit, ubi à Catholicis Regibus Ferdinando & Isabella, humanissime exceptus fuit, traditisque illi nauibus ad Brasiliæ regionis oram maritimam lustrandam missus, cum classe eo profectus eam perlustrare non destitit, donec ad ingentem illum fluuium vulgo de PLATA, hoc est, argenteum cognominatum perueniret, quem aduersum ad sexcentas leucas subiit, existimans fretum quodpiam esse, aut meatum marinum, qui ab altera continentis parte se in mare exoneraret, & illi iter præberet in Orientalem Indiam.

Proximus post Gabotum, qui ad Floridam prouinciam peruenit (quantum quidem resciri potest) fuit Ioannes Pontius Legionensis, cuius ante facta mentio.

Pars altera, quomodo administrata fuerit Florida.

Pontius igitur ea Prouincia duntaxat salutata & exosculata, in Insulam D. Ioannis de portu diuite reuertitur, ea spe ut classe isthic parata ad occupandam FLORIDAM proficisceretur. magnas enim opes se in ea Prouincia reperturum putabat, & florentem statum stabiliturum: itaq; magnis impensis in paranda Classe factis, Hispanias petijt, ad obtinendam à Rege Prouinciæ illius occupationem, & occupatæ administrationem. Eo cum peruenisset Regiam Maiestatem de maximis à se laboribus & diuturnis periculis in impetuoso mari exantlatis edocet, ab eademque ut pro tot tantisq; exhaustis laboribus gubernatione & Præfectura, tum Insulæ Biminia, tum Regionis FLORIDÆ donaretur anxie contendit. Sed agrè id obtinuit & intercessionem magis amicorum, quàm ex proprio merito & officijs à se fidelissime præstitis voti petitionisq; compos factus est. Postquam iam Prouinciam hanc à Regia Maiestate obtinuisset, iter in Boriquenam Insulam, aliàs S. Ioannis de portu diuite, remetitur, & magnis impensis milites conscribens classem instruit, proponens animo suo per totam Biminiam Insulam & Regionem Floridensium nouas deducere colonias. Sed ubi littus FLORIDENSE vix contigisset, & socios, arma, commeatum, ac naualia exposuisset, iamq; in loco opportuniore oppidum & arcem condere moliretur; barbarorum turba, attonita horum barbarorum hominum & peregrinorum nauigiorum con-

spectu

Gallorum in Floridam.

specu, telis suis venenatis inopinato ipsos opprimunt, tantoque impetu in ipsos ea torquent, ut magna sociorum parte caesa, reliqui turpi fuga sibi consulerent, & nauibus conscensis abirent.

Infelix aduentus Pontij in FLORIDAM.

Pontius ipse in hoc tumultu iaculo infecto lethaliter vulneratus, unus è fugientibus fuit, & vento Cubam Insulam delatus ex vulnere istuc expirauit. Sed nec solus Pontius vita exutus occidit, siquidem multi Hispanorum, quos huius expeditionis socios aduexerat ex telorum veneno grauius sauciati partim ocys, partim serius grauisimis & intolerabilibus cruciatibus prius excarnificati, animas efflarunt. Nec enim ulla medicina huius veneni inflammationi restinguenda sufficiens excogitari poterat, ita factum est ut tunc temporis, intacta & inculta relinqueretur: inuentori suo exitiosa quidem, sed ipsa ex cade ipsius nobilitate existens.

Ferdinandus Sottus FLORIDAM inuadit, Anno 1534.

Multo tempore deinceps propter Incolarum ferociam & fortitudinem intacta fuit, nec quisquam cum barbaris tam pugnacibus congregari ausus fuit, donec multis annis post, Ferdinandus Sottus generalis Praefectus militum Hispanorum (qui ex praeda à Rege Peruano Atabalibe capta, magnis diuitijs auctus erat) animo iam ad maiora inflammato ab Imperatore Romano obtinisset, ut expeditionem in Prouinciam hanc susciperet, & deuicta dominaretur. Is circiter annum tricesimum quartum supra millesimum & quingentesimum, quingentorum militum, inter quos multi veterani, copijs instructus, vento secundo in eas oras delatus est: sed nihil aliud somnians, quam auri fodinas, hac illac vagari cepit: fodinas istas requirens, nulla interim sollicitudine ductus, urbem aliquam condendi, aut coloniam traducendi; verum non reperiens eas opes, quas iam animo deuorarat, milites in mediterranea abducens, excursionibus & impressionibus subinde factis miserè incolas diuexabat, & animum ad auri & gemmarum thesauros plane conuertens, passim earum fodinas perscrutabatur. Siquidem persuaserat sibi hanc Regno Peruano fertilitate auri & fodinarum ubertate non fore inferiorem.

Hinc aureos sibi montes pollicens, & immensas animo suo diuitias concipiens, non tantum de Imperatoriae Maiestatis fauore & gratia (ob reditus quos annuos Camerae Caesareae penderet) intime obtinenda: sed de nominis & fama etiam apud posteritatem immortalitate consequenda, magnam animo suo spem fidemque fecerat.

Ferdinandus Sottus spe sua deijcitur.

Postquam vero integrum quinquennium incolas in fodinis habuisset arumno-
sissimos, neque quicquam commodi vel lucri inde ad se rediret, operamque & oleum,
quod dicitur, perdidisset, non tantum socios spe inani lactatos fiducia deiecit, sed
& ipse ob auaritia morbum, & consiliorum confusionem languescens contabuit:

Historia luctuosæ expeditionis

Videns enim se tanta spe & molimine cecidisse, impensis frustratum, & sibi cum dedecore ab incepto desistendum, æger ipse animo, seq; excrucians ex mærore tandem consumptus vitam finiit. Socij eius plerique omnes à barbaris attriti, & è medio sublati perierunt.

Hispani sollicitatores repulsam tulerunt.

Exitiale hoc Ferdinandi Sotti fatum, nihilo plus aliorum animos absterruit, quo minus & ipsi fortunam suam in barbaris hisce experirentur, & spe aureorum montium hoc profectionis tædium allenarent.

1544. Anno 1544. multi extiterunt, qui hanc Regionem domitam Hispanorum imperio adijcere sibi pollicerentur; Inter hos maxime claruit Iulianus Samanus & Petrus Ahumada, qui de occupanda & administranda ea Maiestatem Regiam sollicitarent.

Sed nec Carolus V. Imperator, qui ea tempestate in Germania belligerabatur, nec Philippus huius filius, qui Hispanias absente patre imperio regebat, consentiente etiam his Camera seu Consistorio Indiano, cuiquam plenariam potestatem huius regni debellandi, aut nauigando exquirendi commiserunt: quippe subolebat ipsis, & vel iudicibus, vel coniectura consequi poterant, Sottum cum socijs suis libertate & potestate insolenter abusos, & ex nimio habendi ardore miseris incolis in fodinas metallicas detrusos, tam crudeles tamque intolerabiles extitisse; quæ res conspirationi occasionem præbuerit, ut Sottus cum socijs funditus extirparetur, conducibiliusque esse duxerunt, Monachos eò mitti, qui concionibus hos feroces homines ad Christianam religionem amplectendam pellicerent, quàm milites, qui vi cogerent.

Dominicani precibus & suauiloquentia Barbarorum animos aucupari tentant.

Huc accedebat, quod Monachi quidam ex Occidentali India recens reuersi, publice per Hispaniam concionarentur, magnam iniuriam miseris illis fieri, dum milites eò ablegantur, qui ipsos ad seruitia pertrahunt, ipsos deprædarentur, atque occiderent, cum ad veram DEI cognitionem adduci possent, si qui ipsorum lingua vernacula ipsis concionarentur. Ea de causa Monachi delecti, qui in FLORIDAM aliasque prouincias mitterentur, ad Barbaros & feroces istos blandimentis potius, & verborum lenocinio demulcendos alliciendosque, quàm armorum truculentia, & suppliciorum rigore prouocandos, aut in furorem agitandos esse; cum insuper ultrò fidem facerent, se autoribus hoc negocium ita consieri posse, neque se solum precibus & suauiloquentia, hos Christianæ fidei atque religioni, sed etiam Romanæ Cæsareæ Maiestatis imperio lucrifacturos; Huic Monachorum orationi, Imperator & Consistorij Indici assessores facile persuasi assenserunt, & probantes consilium tam salutare, hanc prouinciam ipsis commiserunt.

1549. Anno itaque 1549. Frater Ludouicus Cancellus de Baluastre Ordinis Sancti Dominici, adiunctis sibi quatuor ex eodem ordine itineris sui comitibus & negotiorum socijs, peregrinationem hæc sumptibus Cæsareæ Maiestatis publicis ingreditur.

Vbi

P A R E R G O N.

Vbi iam fausto alite perfecisset iter, placidè ad littus adremigant, & loco ouationis, & moris à nauarchis recepti (quo tormentis bellicis magno fragore boantibus insuetis, & hominibus feris terrorem incutiunt) nostri hi religiosi, nil præter cruces rubentes in pacis signum manibus præferunt.

Frater LVDOVICVS socijs & nautis quibusdam comitatus, terra sese exponit inermem, nulloq; telorum præsidio munitum, ut qui pacis Euangelium denunciare, nec armorum vim, aut gladiatorum aciem precibus suis obtendere præsumat.

Monachi à Barbaris discerpti.

Exorditur Euangelij prædicationem LVDOVICVS, sperans barbarorum animos consolatione Euangelica mitigari posse; quod quidem non abs re fuisset, nisi animi eorum diuturnis vexationibus adeò exasperati fuissent, ut plane intractabiles redditi fuerint (sunt enim huius Regionis Incolæ reliquis barbaris paulo mansuetiores, nec ut reliqui humana carne vescuntur) Ergò ut primum in conspectum venerunt, illi accelerantes confertim accurrere, & gregatim eos circumfluere, non quidem ut Euangelicæ prædicationi auscultarent, sed ut fustibus tanquam insanos eos mulctarent, & prostratos perderent. LVDOVICVS quantum oratione; quantumq; verborum suavitate atq; eloquentia valebat, animos eorum demulcere; illi tanquam surdo fabula caneretur, obturatis auribus contra tēdere, irruere, vociferari. Hic ergo inani verborum strepitu auras ventosq; laceffens à tumultuantibus urgeri, obrui, & una cum duobus ex socijs in conspectu reliquorum misere discerpti, vitæque breui momento priuari.

Reliqui conterriti hoc spectaculo, & tam tragico suorum exitu, fuga sibi ocyus prospiciunt, satius existimantes inter ordinis sui confratres pietatis laude consensescere, quam apud hos tam inhumanos, & moribus plane rusticis præditos, corona martyrii insigniri, naues conscendunt, vela ventis implent, & re infecta Hispanias repetunt.

Corollarium.

Quidam domesticorum FERDINANDI SOTTI, qui à morte Domini sui in istis locis vitam degerat, & in Monachorum nauem fuga euaserat, pro comperto retulit barbaros LVDOVICO comitibusque occisis cutem integram detraxisse, suorumq; idolorum in delubris ad aeternam rei gestæ memoriam suspendisse.

Conclusio.

Hæc ergo ea est REGIO FLORIDA, de qua in nostro præcedente fusius actum est Compendio; quæ olim ob clades Hispanis illatas inter reliquas Indiæ prouincias claruit; nostra vero ætate ob Gallorum in ea fatum lamentabile, & cum summa iniuria eiectionem per Hispanos factam, longe clarior euasit, multoque nobilior.

FRANCOFVRTI AD MOE-
num, apud Ioannem Wechelum, impensis
Theodori de Bry.

M D X C I.

FRANCOFURTI AD MOE

in aedibus Johannis Wechelii, impensis

Theodorici Bry.

MDCXI

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Oc 5680.2.

(1/4)

ULB Halle 3
002 678 993

Ste

ML

06 4506

BREVIS NARRATIO
 EORVM QVÆ IN FLORIDA AMERICÆ PROVINCIA
 Gallis acciderunt, secunda in illam Navigatione, du-
 ce Renato de Laudoniere classis Præfecto:
 Anno M D LXIII.
 QVÆ EST SECUNDA PARS AMERICÆ.
 Additæ figuræ et Incolarum eicones ibidem ad vivū expressæ:
 brevis item Declaratio Religionis, rituum, vivendique
 ratione ipsorum.
 Auctore
 Iacobo le Moyne, cui cognomen de Morgues, Laudonierum.
 in ea Navigatione sequuto.
 Nunc primum Gallico sermone à Theodoro de Bry Leodienſe
 in lucem edita: latio verò donata a C.C.A.
 Cum gratia et priuil. Caf. Mæſt. ad quadriennium.

FRANCOFORTI AD MOENVUM
 Typis Ioannis Wecheli, Sumtibus vero Theodori
 de Bry ANNO M D XCI.
 Venales reperitur in officina Sigismundi Feinbedii

